



UNIVERSITAT DE  
BARCELONA

**Treball de Fi de Màster**

# **Tot esperant Godot: Els obstacles a noves ampliacions de la UE**

**Marc Pons García**

5 d'abril del 2023

**Màster Oficial en Internacionalització**

**Universitat de Barcelona**

Tutoria:

**Dr. Xavier Fernández Pons**



## Agraïments

Vull agrair molt especialment el suport de totes aquelles persones que han fet possible realitzar aquest Treball de Fi de Màster.

En primer lloc, al Dr. Xavier Fernández Pons per ajudar amb els seus valuosos consells i suport constant a ordenar les meves idees i estructurar aquest Treball. També, per ajudar-me a escollir un nom per al Treball que captura de forma brillant l'essència de la matèria abordada. A la Dra. Patricia García-Duran Huet per la seva formidable professionalitat, la seva admirable dedicació a tots els alumnes del Màster i la seva passió per transmetre coneixements. Així mateix, gràcies a totes les professores i els professors del Màster per la formació rebuda i per contribuir al meu creixement professional.

També m'agradaria expressar el meu més profund agraïment a la meva família i als meus amics per acompanyar-me en aquest camí, confiar plenament en mi i recolzar-me en les meves metes.

### Extracte

El Tractat de Roma del 1957 ja contemplava la possibilitat d'expandir la Unió Europea. Aquest exitós instrument és precisament el que ha permès que el bloc comunitari s'ampliï dels sis socis originals als més de vint actuals, tot estenent els seus beneficis arreu del continent europeu. Ara bé, el triomfalisme al voltant de la incorporació de nous estats membres sembla haver-se esvaït en els últims anys. I és que, malgrat que porten anys esperant l'adhesió, no s'espera que aquesta es produeixi aviat. Inclús es podria dir que s'ha produït un retorcés: el Regne Unit ha abandonat la Unió Europea, posant fi a una pertinença de 47 anys. Aquest Treball de Fi de Màster estudiarà la possible existència d'un sentiment de cansament per acollir nous membres, així com aquelles particularitats—tant del propi club europeu com dels països aspirants—que tornen complicada la culminació de l'agenda d'ampliació. S'investigaran també les alternatives a aquest bloqueig.

*Paraules clau: ampliació, Balcans Occidentals, espai post-soviètic, fatiga d'ampliació, Turquia, Unió Europea*

### Abstract

The 1957 Treaty of Rome already envisaged the possibility of expanding the European Union. It is this hugely successful instrument that has allowed the bloc to expand from the original six partners to more than twenty today, thereby extending its benefits over the European continent. Nonetheless, the triumphalism surrounding the incorporation of additional member states seems to have faded in recent years. Although they have been awaiting membership for years, it is not expected to happen soon. One might even say that there has been a twist: the United Kingdom has left the European Union, ending 47 years of membership. This Master's thesis will examine the existence of a potential sense of weariness in welcoming new member states, as well as the particularities—both of the European Union itself and of the aspiring countries—that make the fulfilment of the enlargement agenda complicated. Alternatives to this blockage will be studied.

*Keywords: enlargement, enlargement fatigue, European Union, post-Soviet space, Türkiye, Western Balkans*

# Sumari

<b>1 INTRODUCCIÓ</b> .....	<b>1</b>
<b>2 L'AMPLIACIÓ DE LA UNIÓ EUROPEA</b> .....	<b>4</b>
2.1 El procés d'adhesió a la Unió Europea .....	4
2.2 L'ampliació de la Unió Europea en perspectiva històrica .....	8
2.3 Últimes rondes d'ampliació: massa, massa aviat? .....	11
2.4 Els aspirants a la Unió Europea .....	12
<b>3 OBSTACLES COMUNS A L'ADHESIÓ</b> .....	<b>15</b>
3.1 Qüestions polítiques.....	15
3.1.1 Corrupció i crim organitzat.....	15
3.1.2 Polarització política .....	17
3.1.3 Politització de la justícia .....	20
3.1.4 Altres deficiències democràtiques.....	21
3.2 Qüestions econòmiques.....	24
3.2.1 Desenvolupament econòmic.....	24
3.2.2 Pobresa i desigualtat .....	26
3.3 Qüestions institucionals o endògenes .....	29
<b>4 OBSTACLES PARTICULARS A L'ADHESIÓ</b> .....	<b>30</b>
4.1 Les ferides obertes de l'antiga Iugoslàvia.....	30
4.2 Una identitat en disputa: el cas de Macedònia (del Nord) .....	35
4.3 Endinsant-nos en territori ex-soviètic .....	36
4.4 El “no” històric de la Unió a Turquia .....	40
<b>5 ATRAPATS EN UN PUNT MORT: ALTERNATIVES A L'EXPANSIÓ</b> .....	<b>43</b>
5.1 Iniciatives comunitàries.....	43
5.1.1 Els Acords d'Associació de la Unió Europea .....	43
5.1.2 La Comunitat Política Europea de Macron.....	45
5.2 Iniciatives extra-comunitàries: l'Open Balkan .....	47
<b>6 CONCLUSIONS FINALS</b> .....	<b>49</b>
<b>7 REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES</b> .....	<b>52</b>



*“Fes que els homes treballin junts; demostra'ls que, més enllà de les seves diferències i fronteres geogràfiques, hi ha un interès comú.”*

— Jean Monnet, Pare Fundador de la Unió Europea.

# 1 Introducció

El procés d'ampliació ha estat sovint considerat un dels instruments de política exterior de més èxit de la Unió Europea. Amb l'objectiu d'expandir la zona de seguretat, estabilitat i prosperitat més enllà de les seves pròpies fronteres, el club europeu ha aconseguit promoure tota una sèrie de transformacions utilitzant molt hàbilment el seu *soft power* o poder tou. D'aquesta manera, oferint atractius incentius sota la forma de l'anhelada pertinença a la Unió, ha impulsat un seguit de reformes per convertir molts estats d'aquest continent en democràcies funcionals i pròsperes.

L'impacte, com es pot intuir, ha estat transcendental. El projecte d'integració europeu té el seu origen en la fi de la Segona Guerra Mundial, quan sis països de l'Europa Occidental—Bèlgica, els Països Baixos, Luxemburg, l'Alemanya Occidental, França i Itàlia—es van agermanar amb l'anhel que aquesta fórmula els permetria atènyer la pau, la prosperitat econòmica i l'estabilitat política en una Europa que havia quedat en ruïnes. Al llarg de les seves dècades d'història, s'hi han anat sumant nombrosos estats europeus per mitjà de successives rondes d'expansió. L'any 2013, amb l'adhesió de Croàcia i amb anterioritat a la sortida del Regne Unit, la Unió Europea va assolir la seva màxima extensió: la conformaven 28 socis i la seva població superava els 500 milions d'habitants. Es tracta d'una gesta formidable, atès que va significar la reunificació d'un continent que havia restat dividit pel Taló d'Acer en dos bàndols ideològics enfrontats entre si. Paral·lelament, el consolidava com una gran potència amb capacitat d'influència en un escenari mundial que en els darrers temps ha estat protagonitzat, en essència, pels Estats Units i la Xina.

Per bé que les múltiples rondes d'expansió s'han presentat tradicionalment com històries d'èxit i un gran triomf per a Europa, la realitat és que l'entusiasme que envoltava l'ampliació del club comunitari s'ha anat diluint de forma progressiva. Així, es va arribar a un moment en què aquest procés va quedar virtualment estancat (o fins i tot en retrocés, considerant que el Regne Unit va optar per abandonar-lo després de 47 anys sent-ne membre). Els països dels Balcans que havien aconseguit donar inici a les negociacions necessàries per preparar el seu accés a la Unió Europea no presentaven avenços significatius, i n'hi havia d'altres que ni tan sols havien reunit el suport

necessari per començar-les. Bòsnia i Hercegovina encara no havia obtingut la designació d'estat candidat i Turquia ja havia perdut l'esperança—i probablement l'ambició—de convertir-se en membre. Però la situació es torna encara més dramàtica si es té en compte que quasi la totalitat d'aquests països van presentar les sol·licituds d'adhesió abans del 2010, ja fa més d'una dècada.

I llavors va passar l'inimaginable: una guerra d'agressió a gran escala havia retornat a Europa. El febrer del 2022, Rússia va prendre la salvatge decisió d'envair Ucraïna sota la falsa premissa que calia protegir la minoria ètnica russa d'aquest país d'una societat i un govern dominats pel neonazisme. El conflicte bèl·lic ha tingut enormes ramificacions a nivell global, probablement inesperades per Vladímir Putin. Una d'elles podria ser la revitalització del procés d'ampliació. Ucraïna, i posteriorment Moldàvia i Geòrgia, van presentar les sol·licituds d'adhesió el primer trimestre del 2022. Poc després, els dos primers aconseguen l'estatus de candidat en un temps rècord. Existeixen altres esdeveniments que deixen intuir que podríem haver entrat en una nova etapa, en la qual la manera amb què es veu aquest procés ha evolucionat. No obstant, es podria defensar igualment que tot plegat té un caràcter merament simbòlic, indispensable en el present context internacional, i que no culminarà amb la seva futura incorporació com a estats membres.

Així doncs, davant l'aparent passivitat del club comunitari per complir amb les seves promeses d'integrar nous socis, es pren com a punt de partida la següent pregunta d'investigació: per què no es consumeixen noves ampliacions de la Unió Europea? Per tal de respondre aquest interrogant, s'ha formulat una hipòtesi que orientarà i delimitarà la recerca. S'argumenta que la totalitat dels sol·licitants presenten un conjunt de reptes d'índole polític, econòmic i històric/geopolític, que són complementats a la vegada per una sèrie de qüestions de caràcter institucional endògenes a la pròpia Unió Europea. Això hauria creat, conjuntament amb l'experiència viscuda al llarg dels anys amb la resta de rondes d'expansió, una reticència notable entre els estats membres que en l'actualitat contrarieja en gran mesura—i fa bastant improbable, almenys a curt termini—el seu desitjat accés a aquesta particular organització internacional. La metodologia emprada, per tant, segueix aquesta lògica: podríem rebutjar la hipòtesi en el cas que es determinés 1) que els països aspirants estan alineats políticament i econòmicament amb la Unió Europea, 2) que l'ampliació no té implicacions geopolítiques i els antecedents històrics dels postulants no divergeixen gaire dels que presenten els socis comunitaris i 3) que els membres no són reticents a incorporar tots aquells estats que ho sol·licitin.

Per tal de comprovar la veracitat de la hipòtesi que s'ha proposat es portarà a terme una revisió d'una bateria d'indicadors (polítics i econòmics, en gran part), d'articles de premsa i documents



acadèmics, de declaracions polítiques i institucionals i, finalment, dels llocs web de les diferents institucions que conformen la Unió Europea. Això hauria de proporcionar una visió àmplia que permeti determinar de forma més efectiva si els raonaments que s'han exposat són (o no) vàlids.

Els objectius generals d'aquest Treball de Fi de Màster, a tall de recapitulació, són els següents:

- Examinar els requisits i el procediment d'adhesió a la Unió Europea, així com les rondes d'ampliació dutes a terme fins al moment.
- Enumerar els estats que aspiren a ser membres del club comunitari i indicar l'etapa del procés en què es troben.
- Verificar la possible interferència de diferents circumstàncies de tipus polític, econòmic i històric/geopolític en el seus respectius processos d'adhesió.
- Estudiar si des de la Unió Europea s'avalua de forma favorable l'entrada de nous socis.
- Comprovar l'existència d'alternatives al procés d'expansió, independentment de si han nascut en l'àmbit comunitari o extra-comunitari.

El contingut ha estat estructurat en quatre grans blocs. En primer lloc, es portarà a cap un estudi del propi procés d'ampliació de la Unió Europea. S'analitzaran, essencialment, els requisits i el procediment d'adhesió, les successives onades d'expansió produïdes al llarg de la seva història, el Brexit, la denominada “fatiga d'ampliació” i els estats que s'han anat postulant en les últimes dècades per incorporar-se al club comunitari. En segon lloc, es desenvoluparà una investigació dels múltiples obstacles que són comuns per a la totalitat dels aspirants. Això inclou qüestions de naturalesa política i econòmica, així com aquelles que són de categoria endògena. En aquest sentit, es farà referència especialment al polaritzador debat que s'ha produït en els últims temps sobre una potencial modificació dels tractats. En tercer lloc, l'anàlisi se centrarà en els obstacles que són particulars a alguns dels països. Es consideraran fonamentalment els assumptes de tipus històric i geopolític, incloent les rivalitats que encara existeixen en el nostre continent— a nivell intern de país, entre els postulants i entre postulants i estats membres—, la influència de Rússia i la Xina en el seu camí a l'òrbita occidental i l'evident proximitat de determinats aspirants amb els qui podríem titllar de “rivals geopolítics” del club dels Vint-i-set. En quart lloc, es revisaran les diverses iniciatives que han anat apareixent per tal de franquejar la impressió d'estancament experimentada al llarg de l'última dècada, tant des del propi club comunitari com des dels estats aspirants: els Acords d'Associació de la Unió Europea, la Comunitat Política Europea i l'Open Balkan. Finalment, a tall de conclusió, se n'extrauran tot un conjunt d'idees clau que permetran verificar o bé desmentir la hipòtesi descrita anteriorment i que guiarà el Treball de Fi de Màster.

## 2 L'ampliació de la Unió Europea

### 2.1 El procés d'adhesió a la Unió Europea

El Consell Europeu (2022) defineix l'ampliació com “el procés pel qual els estats s'incorporen a la Unió Europea, després d'haver complert una sèrie de condicions polítiques i econòmiques”. Primerament, per tant, cal determinar quins són els requisits que s'exigeixen als aspirants quan aquests sol·liciten formalment la seva adhesió. En aquest sentit, la diferenciació entre *criteris* i *principis* d'ampliació emprada per Kochenov (2005) en facilita en gran mesura la comprensió. És indispensable que ambdós es respectin o, de no ser així, l'accés no serà possible—no es pot donar el cas, en conseqüència, que un estat compleixi els criteris però sigui repel·lós a adherir-se als principis, o bé que estigui en disposició de seguir els principis però no compleixi els criteris.

D'una banda, hi ha els criteris. Són una llista de condicions que un país candidat no pot canviar i ha de complir en el moment en què signa la petició demanant l'entrada al club comunitari. Si no és així, no es podrà arribar a plantejar la qüestió de l'adhesió als principis i la seva sol·licitud serà ignorada. El Tractat de la Unió Europea (TUE) recull, a l'article 49, una referència precisa als criteris d'accés vigents. Emet, concretament, que “qualsevol estat europeu que respecti els valors que esmenta l'article 2 i es compromet a promoure'ls pot sol·licitar d'esdevenir membre de la Unió”. Així doncs, és vital:

1. La qualitat o condició d'estat.
2. La pertinença al continent europeu.
3. Respectar i comprometre's amb els valors establerts a l'article 2 del TUE, és a saber: el respecte a la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'estat de dret i els drets humans, inclosos els de les persones pertanyents a minories; així com el respecte a una societat caracteritzada pel pluralisme, la no discriminació, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la igualtat entre homes i dones.

Diversos acadèmics argumenten, com assenyala Kochenov (2005), que la pertinença al Consell d'Europa és un quart criteri necessari. De fet, els aspirants sovint perceben l'adhesió a aquesta organització internacional com una passa ineludible en el seu camí a la Unió Europea (Tucny, 2000). Tot i no estar inclòs en la redacció de l'article 49, la Comissió Europea n'ha fet referència en gairebé tots els documents publicats durant la preparació de la cinquena i la sisena ampliació (Kochenov, 2005). L'any 2002, a tall d'exemple, va posar en relleu en el seu document *Towards*

*the Enlarged Union* que “analitza la manera com els països candidats respecten i apliquen les disposicions dels principals convenis en matèria de drets humans, en particular el Conveni per a la Salvaguarda dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals”. També cita la Convenció-Marc sobre la Protecció de les Minories Nacionals, un tractat multilateral del Consell d'Europa que té per objecte custodiar els drets de les minories.

Potser el criteri que desperta més interès és el concernent a ser europeu. El Marroc va demanar l'entrada a la Unió el 1987, però el Consell va rebutjar la seva petició adduint que no és un estat europeu (Parlament Europeu, 1998). En canvi, Xipre i Turquia—dos països tècnicament situats a Àsia, o almenys en gran part—són considerats membre de ple dret i candidat, respectivament. Aleshores, quins són els límits d'Europa? La Comissió Europea (1992) assenyala que el terme “europeu” amalgama “elements geogràfics, històrics i culturals que contribueixen a la identitat europea”. En altres paraules, aquest criteri està subjecte a valoració política i no hi ha establertes formalment fronteres a l'expansió: es jutjarà subjectivament el caràcter europeu dels aspirants.

D'altra banda, hi ha els principis. Consisteixen en un conjunt de posicions que el sol·licitant ha d'acceptar si vol aspirar a convertir-se en soci comunitari. Tenen un caràcter dinàmic, que queda reflectit en l'ambigüitat amb què s'han incorporat a l'article 49 del TUE: “es tenen en compte els criteris d'admissibilitat aprovats pel Consell Europeu”. Si bé els criteris són inflexibles, els principis poden anar-se adaptant amb cada ronda d'ampliació sense la necessitat de modificar els tractats constitutius bàsics de la Unió Europea. En l'actualitat, en realitat, aquests incorporen les resolucions preses el 1993 a Copenhaguen, el 1995 a Madrid, el 2006 a Brussel·les i el 2020.

Els criteris de Copenhaguen, designats així pel Consell Europeu de Copenhaguen del 1993 que els va fixar, són les exigències bàsiques que els aspirants han de satisfer per tornar-se membres:

- Disposar d'unes institucions estables que garanteixin la democràcia, l'estat de dret, els drets humans i el respecte i la protecció de les minories.
- Comptar amb una economia de mercat en funcionament, capaç de fer front a la pressió competitiva i a les forces de mercat presents a la Unió Europea.
- Tenir la capacitat d'assumir i implementar eficaçment les obligacions de la pertinença, inclosos els objectius de la unió política, econòmica i monetària.

També es va definir com a condició la “capacitat d'integració” de la Unió Europea, això és, la capacitat de la Unió d'incorporar nous membres tot mantenint l'impuls de la integració europea.

És important posar l'accent en què la Unió Europea es guarda el dret de decidir quan un candidat ha acomplert els principis i quan està preparada per admetre'l com a membre (EUR-Lex, 2020).

Aquests principis s'han replantejat i reforçat en tres ocasions. D'entrada, al Consell Europeu de Madrid del 1995. Es va afegir que els postulants han de ser capaços d'aplicar el dret de la Unió Europea i han de poder garantir que el dret de la Unió Europea transposat a la legislació nacional s'executa amb eficàcia mitjançant estructures administratives i judicials adequades (EUR-Lex, 2020). En segon lloc, a través del “consens renovat sobre l'ampliació” del 2006. Es va establir que tres directrius—les tres C—sustentarien la política d'ampliació: la consolidació geogràfica, evitant compromisos polítics amb països europeus no candidats; l'estricta condicionalitat, fent respectar els criteris de Copenhaguen sense cap concessió futura en matèria de preparació; i la millora de la comunicació, amb l'objectiu de reforçar el suport públic (Lippert, 2021). En últim terme, després que el Consell de la Unió Europea acceptés la revisió que la Comissió Europea va presentar el 2020 al document *Enhancing the accession process – A credible EU perspective for the Western Balkans*. Aquesta reexaminació va ser el resultat de la pressió que alguns estats membres, sobretot la França d'Emmanuel Macron, van exercir per tal que el procés d'expansió fos optimitzat abans d'absorbir nous socis (Congressional Research Service, 2021). Reproduint les paraules de la Comissió Europea, el Consell de la Unió Europea (2020) va asseverar que les modificacions faran el decurs del procés “més predictable, més creïble, més dinàmic i subjecte a una direcció política més forta, basada en criteris objectius i en una rigorosa condicionalitat positiva i negativa, i reversibilitat”. Resumidament, les noves mesures han incorporat una major aportació i supervisió dels estats membres, la disposició dels capítols de negociació en clústers temàtics—amb el clúster “fonamentals” al centre del procés, sobre l'estat de dret, l'economia i l'administració pública—i noves eines per recompensar el progrés i sancionar l'estancament o el retrocés (Congressional Research Service, 2021). Si bé aquesta reestructuració es va plantejar per a Macedònia del Nord i Albània, Sèrbia i Montenegro també s'hi han adherit voluntàriament (Consell de la Unió Europea, 2021).

Un cop abordats els criteris i els principis d'accés a la Unió Europea, és fonamental conèixer el procediment que es posa en moviment quan un determinat país formalitza el seu desig d'accedir al club comunitari.

El procés d'adhesió està compost, en substància, per cinc etapes successives (EUR-Lex, 2020): la sol·licitud, l'opinió de la Comissió Europea, l'estatus de candidat, les negociacions i l'accés.

No s'ha establert formalment una duració concreta per a aquest procés, tot i que Leppert (2022) computa que els actuals estats membres han trigat una mitjana de nou anys per poder-hi accedir.

1. **La sol·licitud:** El peticionari presenta la seva sol·licitud al Consell de la Unió Europea, el qual n'informa el Parlament Europeu, la Comissió Europea i els parlaments nacionals.
2. **L'opinió de la Comissió Europea:** La Comissió Europea emet un dictamen—opinió— a petició del Consell de la Unió Europea sobre la sol·licitud d'adhesió que s'ha efectuat.
3. **L'estatus de candidat:** El Consell de la Unió Europea atorga, després de l'opinió de la Comissió Europea i subjecte a l'aprovació per part del Consell Europeu, la denominació de candidat a l'aspirant per unanimitat.
4. **Les negociacions:** El Consell de la Unió Europea decidirà unànimement l'arrencada de les negociacions, que prendran la forma de conferències intergovernamentals entre els governs dels vint-i-set membres i del país candidat. El dret de la Unió Europea—cabal comunitari—es desglossa en àrees polítiques o d'actuació—capítols—en funció de com es configuren les negociacions. Els capítols es podran tancar de forma provisional en el moment en què demostrï que ha implementat el cabal comunitari, i les negociacions es donaran per finalitzades un cop es tanquin definitivament tots els capítols. La Comissió Europea informará periòdicament el Consell de la Unió Europea i el Parlament Europeu.
5. **L'accés:** Una vegada s'han conclòs les negociacions, es redacta el tractat d'accés. Serà definitiu i vinculant quan 1) tingui el suport del Consell de la Unió Europea, la Comissió Europea i el Parlament Europeu, 2) estigui signat pel país candidat i pels representants dels estats membres i 3) el ratifiquin l'estat candidat i els estats membres, conformement a les seves normes constitucionals (vot parlamentari, referèndum...).

Cal emfasitzar que, en el cas dels Balcans Occidentals, s'utilitza un marc especial conegut com "Procés d'Estabilització i Associació". Segons la Comissió Europea (n.d.-a), aquest format vol:

- L'estabilització política i el foment d'una ràpida transició cap a una economia de mercat.
- L'encoratjament de la cooperació regional i d'unes bones relacions de veïnatge.
- La seva eventual pertinença a la Unió (de fet, se'ls considera candidats potencials).

Així, alhora que s'assisteix aquests països en l'adopció i l'aplicació de la legislació comunitària, s'aspira a una associació cada vegada més estreta. Se'ls ofereix, per aconseguir-ho, un combinat de concessions comercials, assistència econòmica i financera, assistència per a la reconstrucció, el desenvolupament i l'estabilització i els famosos "Acords d'Estabilització i Associació"—una relació convencional de gran abast amb la Unió Europea que suposa drets i obligacions mutus.

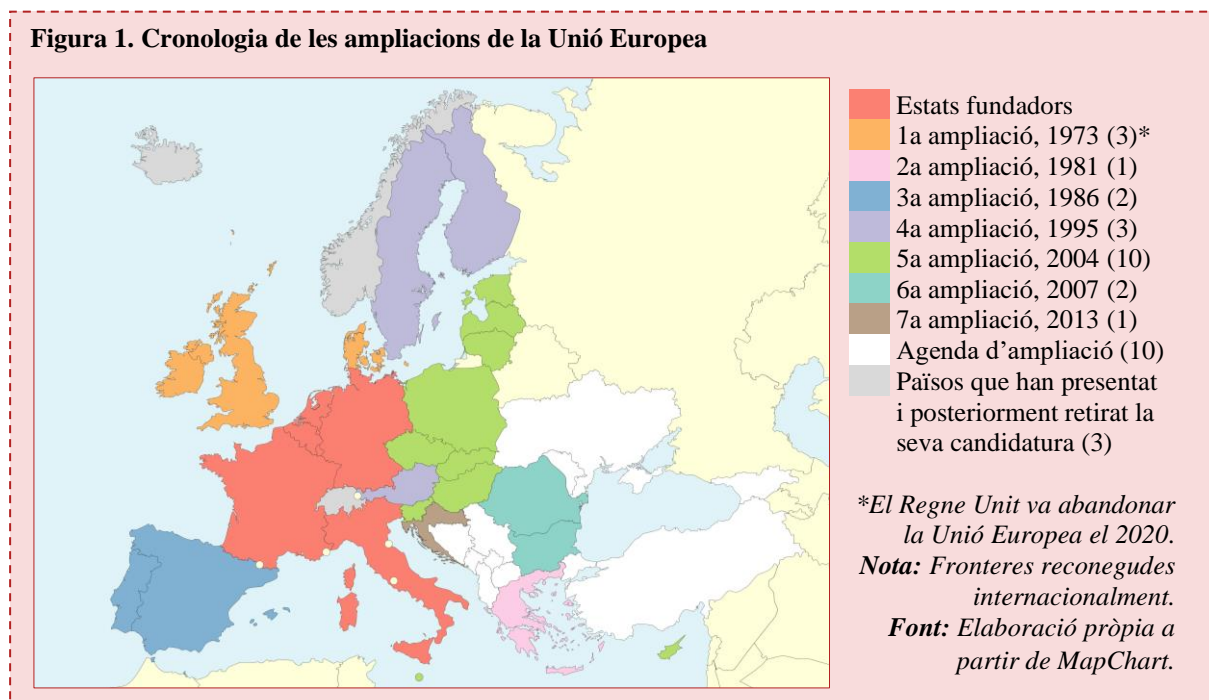
De la mateixa manera que hi ha implantat un procediment d'accés a la Unió Europea, també se n'ha fixat un de sortida. El Tractat de Lisboa és el primer tractat comunitari on s'ha inclòs una clàusula de retirada (Fondation Robert Schuman, 2007). S'estableix, a l'article 50 del TUE, que caldrà negociar un acord amb l'estat que desitgi anar-se'n en què s'especifiquin les modalitats de la seva retirada i la seva futura relació amb els Vint-i-set. El Consell de la Unió Europea serà el responsable de negociar-lo i aprovar-lo per majoria qualificada, després de rebre el vistiplau del Parlament Europeu. Si el país en qüestió es volgués reincorporar, seguirà el procés general.

## 2.2 L'ampliació de la Unió Europea en perspectiva històrica

La Unió Europea—una associació política i econòmica singular—simbolitza l'última fase d'un procés d'integració impulsat després de la Segona Guerra Mundial amb l'ambició d'aconseguir la pau, la prosperitat econòmica i l'estabilitat política al continent. La destrucció provocada pel conflicte bèl·lic va anar seguida d'un període de gran tensió internacional conegut com Guerra Freda, en què Europa va esdevenir un escenari on les superpotències del moment lluitaven per l'hegemonia. Hi havia dos blocs, amb enfocaments polítics i econòmics antagònics. L'oriental, liderat per la URSS i blindat pel Pacte de Varsòvia, era comunista; l'occidental, encapçalat pels Estats Units i blindat per l'OTAN, defensava el capitalisme democràtic. Els líders de l'Europa Occidental, atemorits que la pau a llarg termini quedés de nou compromesa, van voler promoure un ambient favorable a la recuperació que tant anhelaven. Així, el 1951, sis estats—Bèlgica, els Països Baixos, Luxemburg, l'Alemanya Occidental, França i Itàlia—van fundar la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer. Poc després, el 1957, l'Europa dels Sis la complementava amb la Comunitat Econòmica Europea i la Comunitat Europea de l'Energia Atòmica. Aquest va ser l'embrió de l'actual club comunitari, fonamentat en la idea que la interdependència econòmica entre els països foragitaria les hostilitats (Comissió Europea, n.d.-b).

Com indica Walldén (2017), l'ampliació sempre ha format part de l'ADN de la Unió Europea: el Tractat de Roma establia que “qualsevol estat europeu pot sol·licitar d'esdevenir membre de la Comunitat”, i el posterior Tractat d'Amsterdam va afegir que calia que el país fos democràtic. De la mateixa manera, el Tractat de la Unió Europea va incloure aquesta qüestió a l'article 49, com ja hem vist en detall a l'apartat anterior. Malgrat això, res feia preveure que l'expansió de la Unió es convertiria en una part tan central del procés d'integració comunitari (Ludlow, 2013).

Fins a dia d'avui s'han produït un total de set rondes d'ampliació, una cada 6-8 anys de mitjana (Emmert i Petrović, 2014). La Figura 1 les il·lustra gràficament, així com la potencial expansió.



Davant d'aquest escenari, aleshores, sembla lògic preguntar-se quines són les motivacions que han empès tants estats a voler incorporar-se a la Unió, tot convertint la seva política d'ampliació en un èxit inequívoc. Ludlow (2013) apunta que serien tres els principals motius pels quals els països acaben prenent aquesta decisió. En primer lloc, l'atractiu econòmic: l'accés comercial a un mercat ampli i acabat, els subsidis considerables, la mobilitat laboral... En segon lloc, els càlculs geo-estratègics. Alguns estats van creure que la pertinença els donaria protecció contra possibles amenaces de Rússia o Turquia, o que els permetria mantenir el seu lideratge mundial en un moment en què experimentaven un declivi com a actors globals—especialment en el cas del Regne Unit. En tercer lloc, les consideracions polítiques. Existia la creença, principalment entre els candidats del sud i posteriorment de l'est i del centre del continent, que l'ingrés al club comunitari els possibilitaria “retornar a Europa”. Això és, reclamar el seu lloc legítim a Europa. Endemés, hi havia el parer que l'associament consolidaria els seus fràgils sistemes democràtics; o, en el cas de Suècia, Finlàndia i Àustria—integrants de l'Espai Econòmic Europeu però no de la Unió Europea—, que faria possible incloure tots els seus interessos en la presa de decisions a Brussel·les.

Tanmateix, per part de la Unió Europea també hi ha altres al·licients més enllà de la simbòlica reunificació del continent. Walldén (2017) assegura que, tot i haver estat construïda sobre valors



i normes, la geopolítica ha estat tradicionalment la força motriu darrere la política d'ampliació. Hi ha, doncs, raons d'aquesta tipologia darrere bona part de les ampliacions produïdes fins ara:

- En el context de Guerra Freda, l'ingrés del Regne Unit consolidava la “base econòmica” de l'OTAN al Vell Continent.
- L'expansió cap al sud i l'est d'Europa ha estat orientada, tant en l'època de Guerra Freda com en la convulsió geopolítica que l'ha substituït, a promoure l'estabilitat democràtica.
- La incorporació dels països meridionals, un cop finalitzades les seves dictadures, volia evitar que adoptessin un sentiment antioccidental i fer més fort Occident en la seva lluita contra el bàndol soviètic.
- L'adhesió d'Àustria, Finlàndia i Suècia tenia com a objectiu alligar aquells qui havien romàs neutrals durant la Guerra Freda.
- Les ampliacions dels anys 2004 i 2007 escenificaven i afermaven la victòria d'Occident a la Guerra Freda i limitaven la influència de Moscou.
- L'expansió també ha estat sovint instigada per les ambicions dels propis estats membres, ja fos perquè volien impulsar les seves polítiques, perseguir aspiracions geopolítiques o diluir el component polític del projecte europeu.

Per bé que el creixement quantitatiu de la Unió Europea sembla avantatjós tant per als aspirants com per al propi club comunitari, cal matisar que mai ha estat fàcil ni vist de forma rotundament positiva pels estats membres. Això es torna més evident considerant les múltiples crisis internes i externes que els Vint-i-set han experimentat al llarg de l'última dècada, des de la recessió del 2008-2009 fins l'actual guerra a Ucraïna, i que han revelat les notòries divisions entre els socis. Probablement l'esdeveniment que fa més explícites aquestes diferències és la sortida del Regne Unit de la Unió Europea, batejat amb el nom Brexit. Després d'un referèndum celebrat el 2016 en què un ajustat 52% va votar per abandonar-la, el 31 del gener del 2020 el país posava punt i final a una pertinença que havia durat 47 anys (Congressional Research Service, 2021). El 54% dels ciutadans britànics reconeix, a data 8 de març del 2023, que va ser un error (Statista, 2023).

Ara bé, hi ha acadèmics que afirmen que podem ser optimistes malgrat la “fatiga d'ampliació”, una idea que s'estudiarà de manera més detallada en el proper apartat. Ludlow (2013) manifesta que, tot i les prediccions pessimistes que sempre han acompanyat les rondes d'ampliació, només s'ha arribat a rebutjar un sol postulant: el Marroc. Això té sentit, assegura, per diversos motius. El més tangible fa referència al fet que la Unió es va dissenyar per unir Europa. Però també n'hi ha d'altres: la definició de demandes d'adhesió objectives i no subjectives, les promeses fetes



sobre una inevitable pertinença de determinats estats que els líders europeus s'han vist obligats a complir i, bàsicament, el pragmatisme—no és intel·ligent blocar o alentir la incorporació d'un soci quan aquest està a punt per accedir-hi, pel fet que es tracta d'una organització internacional multilateral i el nouvingut podria buscar causar perjudicis a aquell qui ha dificultat el seu ingrés.

### 2.3 Últimes rondes d'ampliació: massa, massa aviat?

“És evident que en certs estats membres el ritme i l'escala de l'ampliació s'acosten als límits del que acceptarà l'opinió pública” (Landaburu, 2006). Amb aquesta frase, l'ex-director general de Relacions Exteriors de la Comissió Europea deixava albirar que el triomfalisme amb el qual es veien les expansions comunitàries començava a trontollar. Aquest canvi de paradigma va deixar pas a un concepte que ha acabat monopolitzant els col·loquis sobre un possible engrandiment: la “fatiga d'ampliació”. Szolucha (2010) la defineix com “la manca de voluntat de concedir la pertinença a la Unió Europea a nous estats”.

La majoria d'acadèmics argumenten que les deficiències de les expansions del 2004 i el 2007, juntament amb el seu impacte econòmic i social, han provocat el naixement d'aquest fenomen. Tots els socis europeus van coincidir en què era impensable oferir cap altra opció que no fos la pertinença a la Unió Europea als països de l'Europa Central i Oriental que havien estat sotmesos a mig segle de comunisme (Devrim i Schulz, 2009). De totes maneres, sovint es critica la falta de preparació dels aspirants i la rapidesa amb què ambdues ampliacions es van dur a terme. Els països postcomunistes van haver de confeccionar democràcies modernes, economies de mercat funcionals i administracions eficients per culminar l'adhesió, però Verheugen (2013) esgrimeix que la seva transformació no està consumada: les seves economies encara són fràgils, l'estat de dret necessita enfortir-se, la seva cultura política és feble i la corrupció és generalitzada. A més, Walldén (2017) afegeix que les conseqüències d'aquestes expansions han estat considerables—deslocalització de les indústries cap als nous membres, migració massiva cap als estats membres originals, dúmping social i competència fiscal, per exemple—i han creat un ressentiment envers la Unió Europea i la política d'ampliació.

La pèrdua d'entusiasme per l'engrandiment ha anat acompanyada d'un canvi de retòrica en els discursos públics i en els documents de la Unió Europea, en què ara s'utilitza un relat prudent, vacil·lant i menys positiu (Devrim i Schulz, 2009). Un dels tombos més sorprenents és el fet que, a diferència del passat, ja no s'estableixen calendaris específics per a una nova futura ampliació.

Ara bé, convé recalcar que no es tracta d'un fenomen sense precedents. Szołucha (2010) recorda que el club europeu ja ha experimentat períodes de fatiga en el passat: De Gaulle va vetar dues vegades la incorporació del Regne Unit i Mitterrand era reticent a l'accés de Grècia i Espanya. La narrativa catastrofista de paràlisis institucional, càrregues pressupostàries insofribles, allau de mà d'obra migrant de baix cost i amenaces a les prioritats polítiques existents també ha estat recurrent al llarg de les nombroses rondes d'expansió (Ludlow, 2013).

En l'actualitat, les principals angoixes que alimenten la fatiga dels Vint-i-set inclouen l'estat de dret, la migració laboral, l'equilibri de poder dins de la Unió Europea, l'impacte en l'elaboració de polítiques, la qüestió de la identitat europea i els reptes interns i externs als quals s'enfronta a hores d'ara el propi club comunitari (Congressional Research Service, 2021). Walldén (2017) suma a aquestes preocupacions la dificultat que presenten els estats postulants, el menor interès dels estats membres en l'expansió i la creixuda de l'euroescepticisme entre la població europea.

Això no obstant, nombrosos acadèmics assenyalen que la invasió d'Ucraïna per part de Rússia afectarà el procés d'ampliació comunitari. Reka (2022) manté que l'engrandiment es convertirà en un procés geopolític a través del qual la Unió Europea mirarà de projectar globalment la seva influència. Apunta, però, que existeixen dos possibles escenaris. Un d'optimista, en què la Unió comprendrà els riscos de deixar certs estats fora del club euroatlàntic i accelerarà la incorporació d'Ucraïna i els països dels Balcans Occidentals que han condemnat l'ofensiva russa; i un altre de pessimista—més probable si Putin envaeix altres països—en el qual es posposarà l'expansió i es concentraran els esforços en l'interès diplomàtic i la cessió de recursos financers a Ucraïna.

## 2.4 Els aspirants a la Unió Europea

Abans de conèixer els candidats i candidats potencials a la Unió Europea, detallats a les Figures 2 i 3, cal saber què implica sumàriament cadascun d'aquests conceptes.

Per una part, convé recalcar que l'estatus de país candidat no fa possible una adhesió automàtica al club comunitari. Depenent de les seves circumstàncies, el país pot ser instat a emprendre un procés de reforma per tal d'adequar tota la seva legislació al cabal comunitari i millorar la seva infraestructura i administració (EUR-Lex, n.d.). El candidat rep assistència financera i tècnica per preparar-se per a la pertinença a la Unió a través de l'Instrument d'Ajut Preadhesió. L'última versió, el IAP III, cobreix el període 2021-2027 i compta amb un pressupost de 14.162 milions d'euros destinat a encoratjar les reformes polítiques, institucionals, jurídiques, administratives,

socials i econòmiques necessàries (EUR-Lex, 2021). Cal fer esment que, a banda dels candidats dels Balcans Occidentals—Albània, Bòsnia i Hercegovina, Macedònia del Nord, Montenegro i Sèrbia—i Turquia, es beneficien d'aquests fons Kosovo i Islàndia<sup>1</sup>.

Per l'altra, és important subratllar que es consideren candidats potencials tots aquells estats dels Balcans Occidentals que, tot i estar immersos en el Procés d'Estabilització i Associació, encara no han obtingut la designació de candidats (Comissió Europea, n.d.-c). Addicionalment, des del 2022, Geòrgia rep aquest títol—no és candidat, però es reconeix la seva “perspectiva europea”.

**Figura 2. Fotografia actual de l'etapa en què es troben els estats postulants**

Postulant	Estat actual	Darrera acció	Propera acció
Albània (AL)	Candidat en negociacions	El juliol del 2022 es va celebrar la primera Conferència Intergovernamental, que marca l'inici formal de les negociacions.	Cal tancar definitivament tots els capítols per tal de donar per finalitzades les negociacions i formalitzar l'ingrés a la Unió Europea.
Macedònia del Nord (MK)	Candidat en negociacions		
Montenegro (ME)	Candidat en negociacions		
Sèrbia (RS)	Candidat en negociacions		
Bòsnia i Hercegovina (BA)	Candidat que encara no negocia	El desembre del 2022 els líders de la Unió Europea van donar el vistiplau perquè el país es converteixi en candidat.	Cal adreçar les 14 prioritats que la Comissió va marcar a l'opinió del 2019, inicialment formulades com a requisits previs a l'obtenció de la designació de candidat.
Moldàvia (MD)	Candidat que encara no negocia	El juny del 2022 els líders de la Unió Europea van donar el vistiplau perquè ambdós països es converteixin en candidats.	La Comissió informará el 2023 sobre els avenços en el compliment de les mesures estipulades per a cadascun dels països.
Ucraïna (UA)	Candidat que encara no negocia		
Turquia (TR)	Candidat amb negociacions suspeses	S'han obert 16 dels 33 capítols projectats, 1 dels quals està tancat provisionalment.	En les circumstàncies actuals, les negociacions s'han paralitzat i no es pot considerar l'obertura o el tancament de més capítols.
Geòrgia (GE)	Candidat potencial (accés sol·licitat)	El juny del 2022, la Comissió va concedir-li la “perspectiva per convertir-se en membre”.	La Comissió informará el 2023 sobre els avenços en el compliment de les prioritats que se li han establert.
Kosovo (XK)	Candidat potencial (accés sol·licitat)	El país va sol·licitar la pertinença a la Unió Europea el desembre del 2022.	El Consell de la UE ha de demanar l'opinió a la Comissió. <i>Sèrbia n'ha demanat el bloqueig.</i>

*Font: Elaboració pròpia a partir de premsa i documents de la Unió Europea.*

<sup>1</sup> Islàndia va presentar la seva sol·licitud d'adhesió el 2009, però el 2013 va suspendre les negociacions i dos anys més tard va demanar no ser considerada candidata. No s'ha retirat oficialment l'aplicació, però l'actual govern tripartit és euroescèptic i és poc probable que es produeixin canvis al respecte.

Un estudi de Gallup (2022) revela que, el març del 2022, un 47% de la població islandesa estava a favor de l'accés a la Unió Europea, mentre que un 33% s'hi oposava. El 20% restant correspon als ciutadans que estaven indecisos.

Figura 3. Cronologia del camí a la Unió Europea per a cadascun dels estats aspirants

Fita	Turquia (TR)	Macedònia del Nord (MK)	Montenegro (ME)	Albània (AL)	Sèrbia (RS)
L'aspirant sol·licita formalment l'adhesió	14 d'abril 1987	22 de març 2004	15 de desembre 2008	28 d'abril 2009	22 de desembre 2009
El Consell de la UE demana l'opinió a la Comissió Europea	27 d'abril 1987	17 de maig 2004	23 d'abril 2009	16 de novembre 2009	25 d'octubre 2010
La Comissió Europea entrega el qüestionari d'adhesió a l'aspirant		1 d'octubre 2004	22 de juliol 2009	16 de desembre 2009	24 de novembre 2010
L'aspirant completa el qüestionari d'adhesió*		14 de febrer 2005	9 de desembre 2009	14 d'abril 2010	31 de gener 2011
La Comissió Europea emet la seva opinió	20 de desembre 1989	9 de novembre 2005	9 de novembre 2010	9 de novembre 2010	12 d'octubre 2011
La Comissió Europea recomana concedir-li l'estatus de candidat	13 d'octubre 1999			10 d'octubre 2012	
El Consell Europeu aprova la concessió de l'estatus de candidat	11 de desembre 1999	17 de desembre 2005	17 de desembre 2010	27 de juny 2014	1 de març 2012
La Comissió Europea recomana l'inici de les negociacions	6 d'octubre 2004	14 d'octubre 2009	12 d'octubre 2011	9 de novembre 2016	22 d'abril 2013
El Consell Europeu aprova l'inici de les negociacions	17 de desembre 2004	26 de març 2020	29 de juny 2012	26 de març 2020	28 de juny 2013
Comencen les negociacions d'adhesió	3 d'octubre 2005	19 de juliol 2022	29 de juny 2012	19 de juliol 2022	21 de gener 2014
Fita	Bòsnia i Hercegovina (BA)	Ucraïna (UA)	Moldàvia (MD)	Geòrgia (GE)	Kosovo (XK)
L'aspirant sol·licita formalment l'adhesió	15 de febrer 2016	28 de febrer 2022	3 de març 2022	3 de març 2022	15 de desembre 2022
El Consell de la UE demana l'opinió a la Comissió Europea	20 de setembre 2016	7 de març 2022	7 de març 2022	7 de març 2022	
La Comissió Europea entrega el qüestionari d'adhesió a l'aspirant	9 de desembre 2016	<b>1a part:</b> 8 d'abril 2022	<b>1a part:</b> 11 d'abril 2022	<b>1a part:</b> 11 d'abril 2022	
		<b>2a part:</b> 13 d'abril 2022	<b>2a part:</b> 19 d'abril 2022	<b>2a part:</b> 19 d'abril 2022	
L'aspirant completa el qüestionari d'adhesió*	28 de febrer 2018**	<b>1a part:</b> 17 d'abril 2022	<b>1a part:</b> 22 d'abril 2022	<b>1a part:</b> 2 de maig 2022	
		<b>2a part:</b> 9 de maig 2022	<b>2a part:</b> 12 de maig 2022	<b>2a part:</b> 10 de maig 2022	
La Comissió Europea emet la seva opinió	29 de maig 2019	17 de juny 2022	17 de juny 2022	17 de juny 2022	
La Comissió Europea recomana concedir-li l'estatus de candidat	12 d'octubre 2022				
El Consell Europeu aprova la concessió de l'estatus de candidat	15 de desembre 2022	23 de juny 2022	23 de juny 2022		

\* La Comissió Europea sol enviar preguntes addicionals per aclarir la informació que ha rebut. La data fa referència a la primera entrega, sense tenir en compte aquest segon enviament.

\*\* Les autoritats no es van poder posar d'acord per respondre 22 preguntes (d'un total de 3.897).

**Font:** Elaboració pròpia a partir de premsa, llocs web governamentals i documents de la Unió Europea.

## 3 Obstacles comuns a l'adhesió

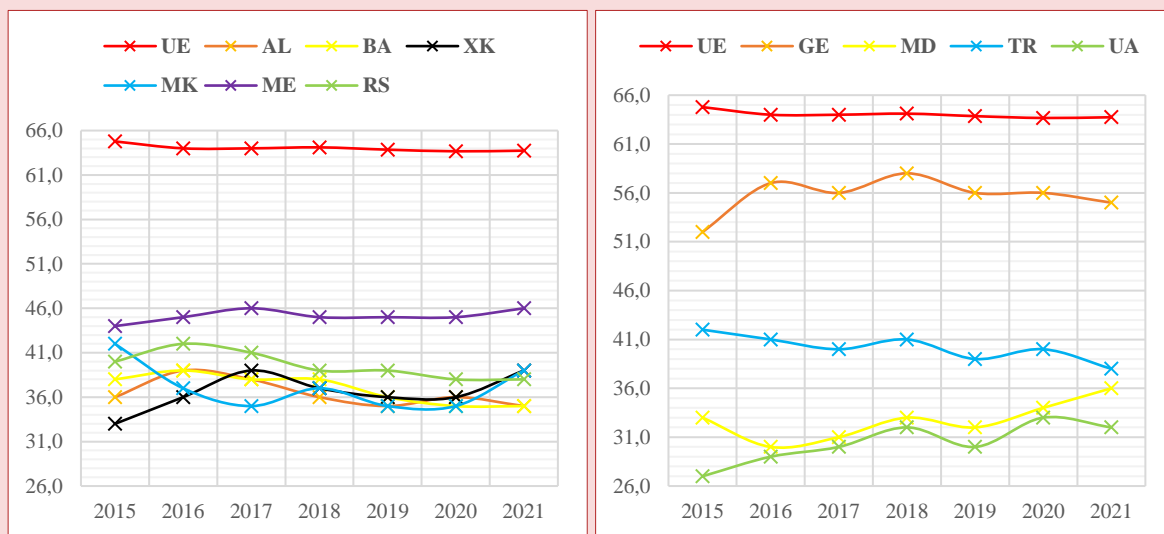
### 3.1 Qüestions polítiques

Aquest apartat presenta una revisió de diversos indicadors vinculats a la dimensió política de la Unió Europea, contemplada com el primer dels dos pilars recollits als criteris de Copenhagen. S'estudiaran la corrupció, el crim organitzat, la polarització política, la politització de la justícia i altres dèficits democràtics, com ara el respecte dels drets fonamentals i la llibertat de premsa.

#### 3.1.1 Corrupció i crim organitzat

La corrupció i el crim organitzat són aspectes rellevants de cara a una eventual adhesió, pel fet que podrien deteriorar la democràcia i dinamitar la confiança dels ciutadans en les institucions. En aquesta secció es consideren, d'igual manera, les eleccions netes com a forma de corrupció.

**Figura 4. Índex de Percepció de la Corrupció**

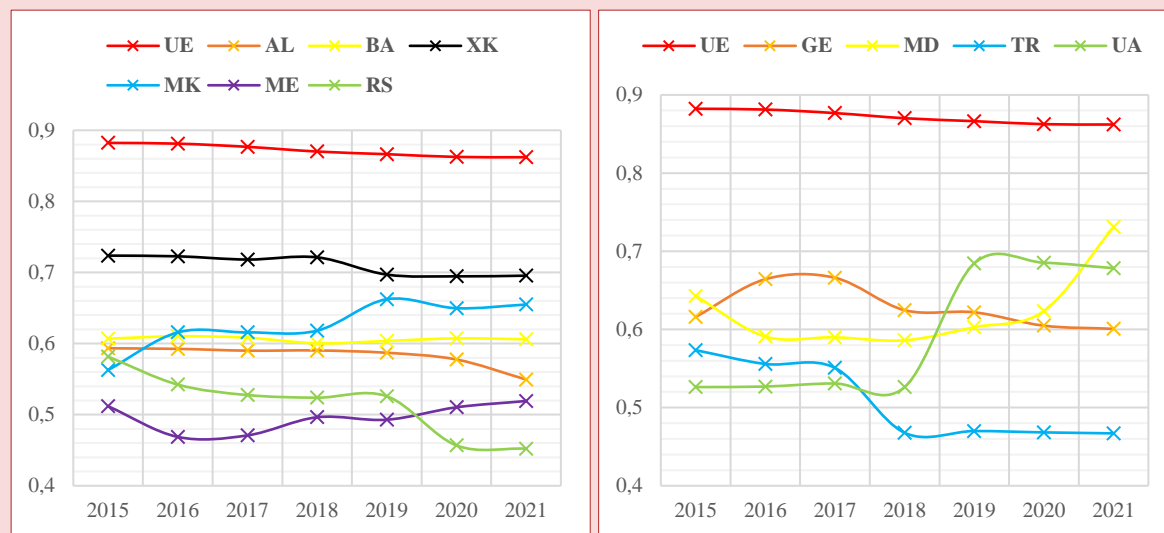


*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Transparència Internacional.*

La Figura 4 mostra els canvis en l'Índex de Percepció de la Corrupció, que oscil·la entre 0 (molt corrupte) i 100 (molt net) i recull els nivells percebuts de corrupció del sector públic. La mitjana comunitària ha experimentat una caiguda de l'1,60% en el septenni 2015-2021, quedant-se en 63,74 el 2021—tot i haver-se reduït en 17 estats membres, destaca el succeït a Itàlia (+27,27%). Els postulants millor posicionats són Geòrgia (55), Montenegro (46) i Kosovo (39). Altrament, els pitjor situats són Ucraïna (32), Albània (35) i Bòsnia i Hercegovina (35). Tots els aspirants,

a excepció de Geòrgia, suspenen i queden considerablement per darrere del club europeu. Ara bé, cal destacar la millora viscuda en aquest septenni a Ucraïna (+18,52%) i Kosovo (+18,18%).

**Figura 5. Eleccions netes**



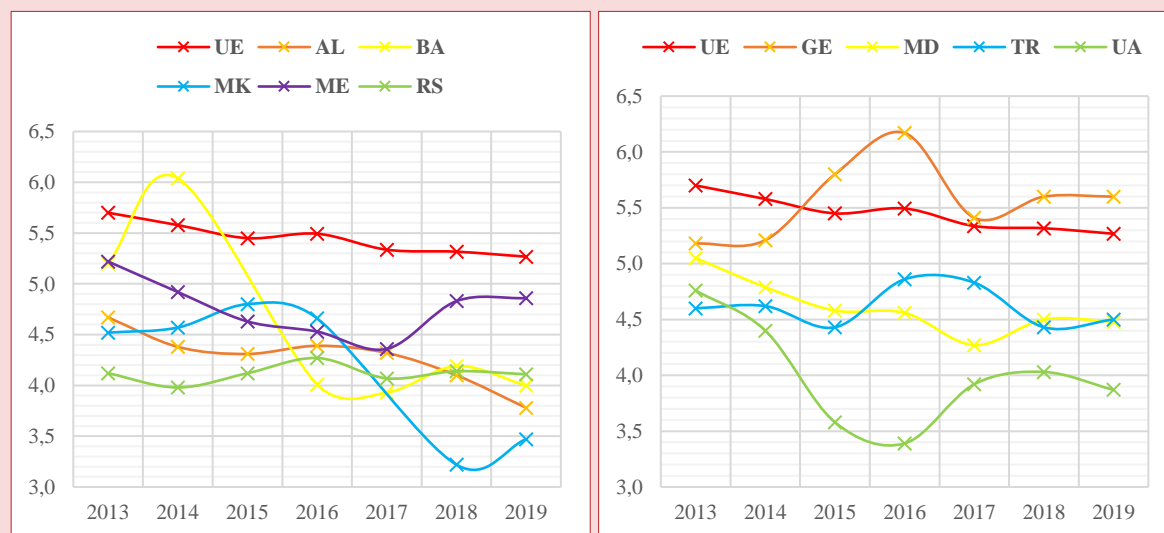
*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d'IDEA Internacional.*

La Figura 5 il·lustra l'evolució d'un indicador que guarda un cert vincle amb la corrupció i que és igual d'interessant en el cas de les democràcies liberals: les “eleccions netes”. Els valors han de ser interpretats d'aquesta forma: de 0 a 0,399, rendiment baix; de 0,4 a 0,7, rendiment mitjà; i de 0,701 a 1, rendiment alt. De nou, la mitjana de la Unió Europea ha disminuït un 2,28% en el septenni 2015-2021 i ha estat de 0,86 l'any 2021—destaquen tres casos particulars: Romania (+14,75%), Hongria (-16,59%) i Polònia (-28,23%). Pel que fa als aspirants, ocupen les millors posicions Moldàvia (0,73), Kosovo (0,70) i Ucraïna (0,68). A l'altra banda s'hi ubiquen Sèrbia (0,45), Turquia (0,47) i Montenegro (0,52). Al marge de Moldàvia, que gaudeix d'un rendiment alt, el conjunt dels sol·licitants tenen un rendiment mitjà. Convé subratllar la tendència positiva d'Ucraïna (+28,90%), Macedònia del Nord (+16,37%) i Moldàvia (+13,72%), així com la mala deriva de Sèrbia (-22,25%) i Turquia (-18,56%).

La Figura 6 recull el crim organitzat, que constitueix un escull significatiu en la seva potencial adhesió. L'avaluació és el resultat de la pregunta “al seu país, fins a quin punt el crim organitzat (màfia, extorsió) imposa costos a les empreses?” i es mou entre 1 (en gran mesura) i 7 (gens). La mitjana comunitària ha experimentat un descens notable en el septenni 2013-2019 del 7,58% i es va situar en 5,27 el 2019—sols han progressat 6 dels 27 estats membres. Els aspirants amb les millors puntuacions són Geòrgia (5,60), Montenegro (4,86) i Turquia (4,50). Les més baixes pertanyen a Macedònia del Nord (3,47), Albània (3,78) i Ucraïna (3,87). Convé dir que Geòrgia

és l'únic país en què s'ha experimentat una millora en aquest septenni (+8,11%) i que se situa, sorprenentment, per sobre de la mitjana del club comunitari. En un to més negatiu, hi ha hagut un empitjorament destacat a Macedònia del Nord (-23,23%) i Bòsnia i Hercegovina (-23,08%).

**Figura 6. Crim organitzat**



*Nota:* Dades no disponibles per a Bòsnia i Hercegovina (2015), Kosovo i Macedònia del Nord (2017).

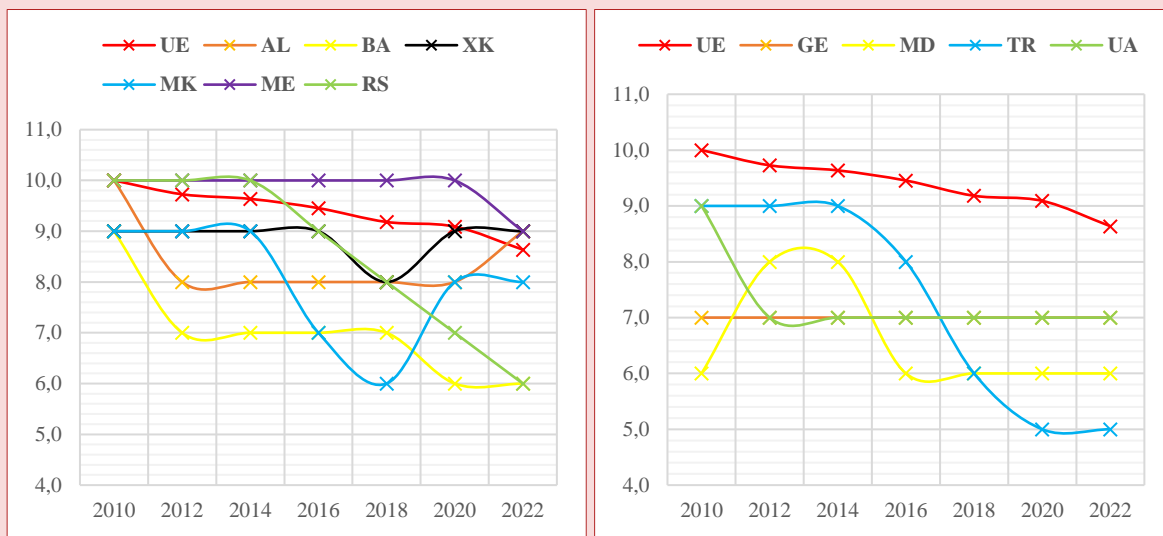
*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.

### 3.1.2 Polarització política

La polarització política, si esdevé desmesurada, fa percebre els adversaris polítics com enemics als quals cal vèncer. En conseqüència, es podria pensar que pot tornar la democràcia vulnerable i impossibilitar l'existència d'una competició política sana en què és factible arribar a l'entesa. La Figura 7 reflecteix l'evolució del “consens sobre els objectius”. És un indicador creat a partir de la pregunta “fins a quin punt estan d'acord els principals actors polítics en què la democràcia i l'economia de mercat són objectius estratègics a llarg termini?” i fluctua entre 1 (no existeixen grans actors que les vulguin implantar) i 10 (tots hi estan d'acord). La mitjana del club europeu ha viscut una important davallada del 13,64% en el període 2010-2022—en aquest cas i els dos següents s'ha pres un interval més llarg de temps que correspon a set punts en el temps, ja que aquests tres indicadors no s'elaboren anualment—, situant-se en 8,64 el 2022. Aquest descens ha estat essencialment propiciat per Hongria (-60%) i Polònia (-30%). Albània (9), Kosovo (9) i Montenegro (9) són els postulants més ben qualificats, mentre que Turquia (5) presenta la nota més baixa. Tot amb tot, s'observa una tendència d'empitjorament en la majoria d'aspirants i, de forma més exorbitant, a Turquia (-44,44%), Sèrbia (-40%) i Bòsnia i Hercegovina (-33,33%).

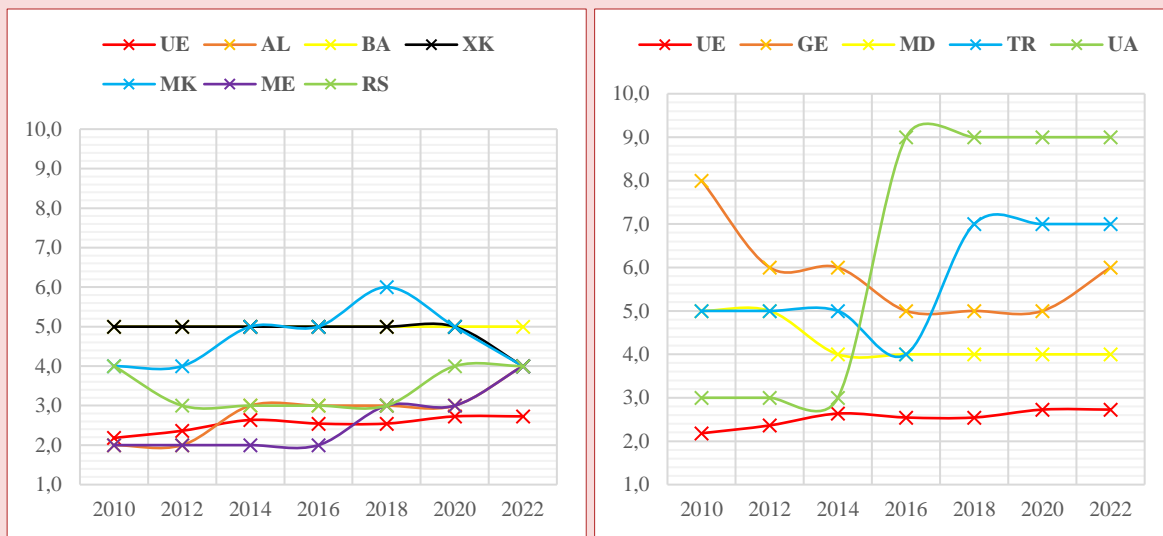


**Figura 7. Consens sobre els objectius**



*Nota:* En el cas de la UE, l'índex només es calcula per als països que van accedir el 2004 (excepte Malta i Xipre), el 2007 i el 2013. Per tant, la mitjana comunitària només inclou aquests 11 EEMM.  
*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.

**Figura 8. Intensitat del conflicte**



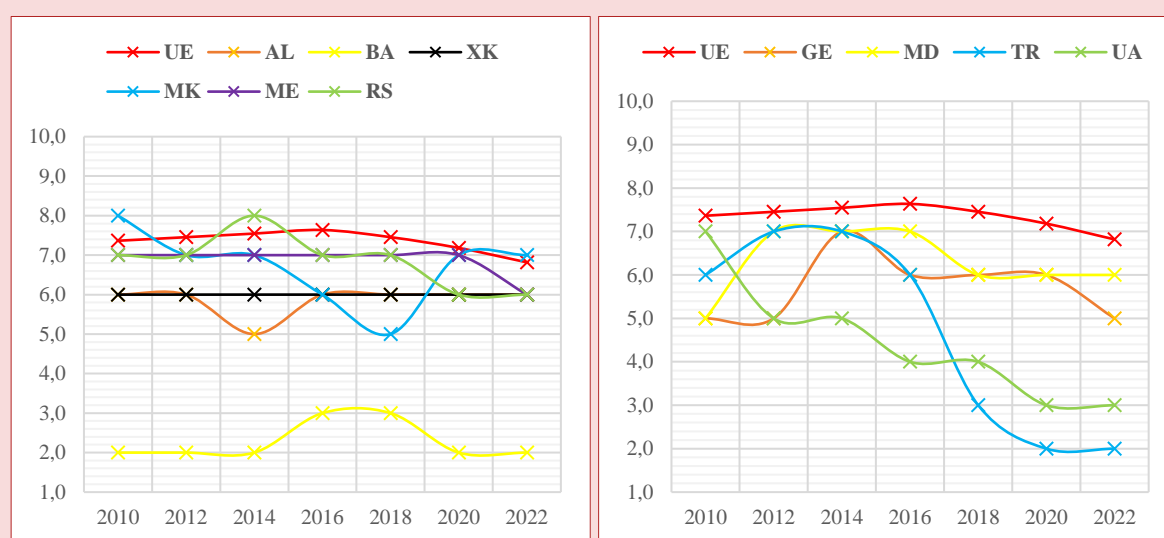
*Nota:* En el cas de la UE, l'índex només es calcula per als països que van accedir el 2004 (excepte Malta i Xipre), el 2007 i el 2013. Per tant, la mitjana comunitària només inclou aquests 11 EEMM.  
*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.

La Figura 8 recull la “intensitat del conflicte”, que ha estat mesurada en base a la qüestió “quina gravetat tenen els conflictes socials, ètnics i religiosos?” i inclou la confrontació en la política i la polarització i divisió de la societat al llarg d’una o diverses “clivelles”. Els valors es mouen entre 1 (no hi ha incidents violents basats en discrepàncies d’aquest tipus) i 10 (hi ha una guerra civil o un conflicte violent generalitzat a ran d’aquestes diferències). La mitjana comunitària ha patit un increment del 25% en l’interval 2010-2022, arribant a 2,73 el 2022—Croàcia és l’únic



estat membre que millora (-33,33%), i la pitjoria és especialment acusada a Eslovènia (+200%) i Hongria (+100%). La xifra més baixa d'entre els estats que conformen l'agenda d'ampliació és un 4, que correspon a sis dels postulants. Les més grans són les d'Ucraïna (9) i Turquia (7). Convé fer ressaltar, en aquest cas, diverses tendències. Per un cantó, els únics aspirants que han experimentat una millora són Geòrgia (-25%), Kosovo (-20%) i Moldàvia (-20%). Per l'altre, la deterioració ha estat marcada a Ucraïna (+200%), Albània (+100%) i Montenegro (+100%). L'increment tan notable a Ucraïna, que fins i tot duplica els dos següents països del rànquing, s'emmarca en el context de l'esclat d'un conflicte social i polític a Crimea i el Donbass el 2014.

**Figura 9. Gestió dels conflictes de “clivella”**



*Nota:* En el cas de la UE, l'índex només es calcula per als països que van accedir el 2004 (excepte Malta i Xipre), el 2007 i el 2013. Per tant, la mitjana comunitària només inclou aquests 11 EEMM.

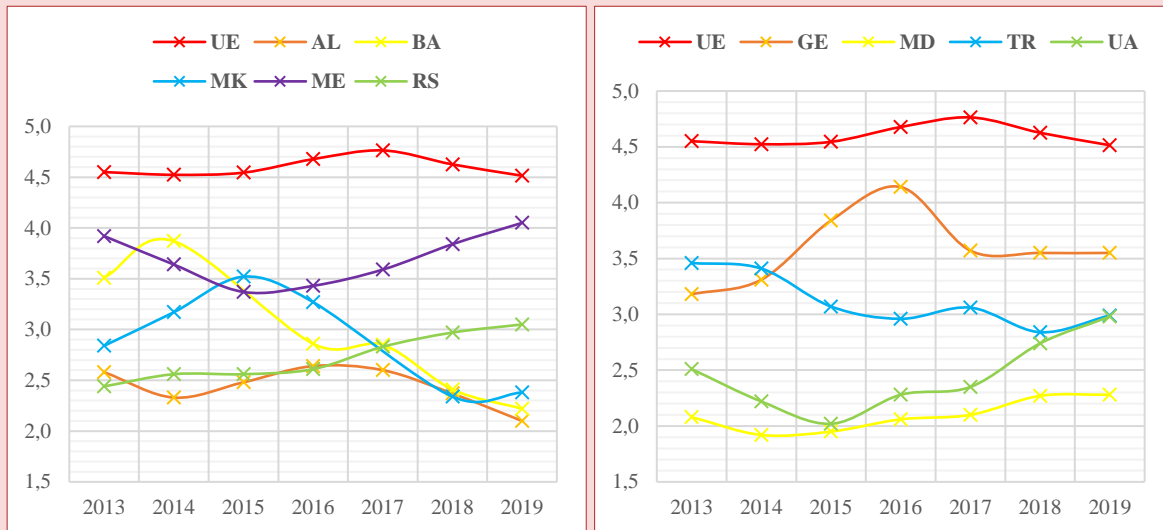
*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.

La Figura 9 analitza si la classe política explota les diferències esmentades a l'anterior figura. A partir de la pregunta “fins a quin punt són capaços els líders polítics de moderar els conflictes de ‘clivella’?” s'extreu una puntuació que varia entre 1 (s'agreugen les divisions amb finalitats populistes i separatistes) i 10 (es despolaritza el conflicte i s'amplia el consens). Novament, la mitjana de la Unió Europea va decreixer un 7,41% en el període 2010-2022 i ha estat de 6,82 l'any 2022—hi ha un contrast entre els forts minvaments a Hongria (-50%) i Polònia (-28,57%) i el cas de Lituània (+14,29%), l'únic soci on l'indicador ha augmentat. Pel que fa als aspirants, Macedònia del Nord (7) gaudeix de la puntuació més alta. A l'altra banda s'hi ubiquen Bòsnia i Hercegovina (2), Turquia (2) i Ucraïna (3). Val la pena dir que Moldàvia és l'únic país que ha avançat cap a una despolarització (+20%), mentre que els líders de Turquia (-66,67%) i Ucraïna (-57,14%) han apostat per la via contrària i han provocat per això les caigudes més sobresortints.

### 3.1.3 Politització de la justícia

La separació de poders és un tret característic i distintiu de les democràcies liberals, de manera que és cabdal analitzar fins a quin punt la justícia es veu polititzada als diferents estats aspirants.

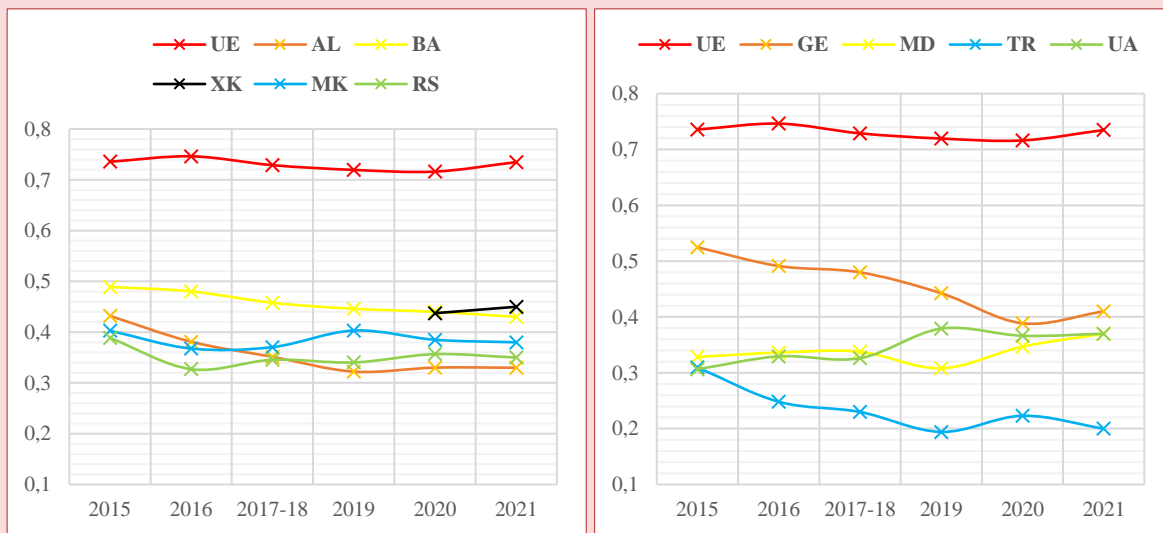
**Figura 10. Independència judicial**



*Nota:* Dades no disponibles per a Eslovàquia (2017), Bòsnia i Hercegovina (2015), Kosovo i Macedònia del Nord (2017).

*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.

**Figura 11. Justícia civil lliure d'influència indeguda del govern**



*Nota:* Dades no disponibles per a Xipre (2015-20), Irlanda (2015-20), Letònia (2015-20), Lituània (2015-20), Luxemburg (2015-20), Malta (2015-20), Eslovàquia (2015-20), Kosovo (2015-19) i Montenegro.

*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades de World Justice Project.

La Figura 10 il·lustra els canvis en la independència judicial, que s'avalua a partir de la pregunta "al seu país, fins a quin punt el poder judicial és independent de les influències de membres del

govern, ciutadans i empreses?" i oscil·la entre 1 (molt influenciat) i 7 (totalment independent). La mitjana comunitària ha disminuït un discret 0,79% en el septenni 2013-2019, quedant-se en 4,51 l'any 2019—hi ha, això sí, una gran disparitat entre el valor més alt (Finlàndia, 6,64) i el més baix (Croàcia, 2,38). El postulant millor posicionat és Montenegro (4,05), qui, a més a més, és l'únic amb un valor superior al 4. Convé subratllar que la majoria dels aspirants presenta una puntuació inferior al 3, lluny així dels estàndards de la Unió Europea. Bòsnia i Hercegovina és l'estat que ha experimentat la major decrescuda (-36,75%), pràcticament doblant al segon país de la llista. Sèrbia (+25%) i Ucraïna (+18,73%), en canvi, exhibeixen els avenços més notables.

La Figura 11 complementa l'anterior i se centra en la influència exercida pel govern, amb valors que fluctuen entre 0 (puntuació més baixa) i 1 (puntuació més alta). Tot i que la manca de dades és considerable, se'n poden extreure conclusions interessants. La mitjana del club europeu, de la mateixa manera, s'ha reduït un moderat 0,11% en el septenni 2015-2021 i ha estat de 0,73 el 2021—convé ressaltar els casos de Bèlgica (+14,21%) i França (+12,28%), així com la deriva preocupant de Polònia (-39,02%) i Hongria (-29,38%). Tots els aspirants estan perceptiblement per sota d'aquesta mitjana: Kosovo (0,45), Bòsnia i Hercegovina (0,43) i Geòrgia (0,40) ocupen les millors posicions, mentre que Turquia (0,20) resta a l'altre extrem. En aquest cas, només hi ha hagut una tendència positiva a Ucraïna (+20,74%) i Moldàvia (+12,66%). La resta de països han experimentat un retrocés, que ha estat més intens a Turquia (-35,41%), Albània (-23,61%) i Geòrgia (-21,89%).

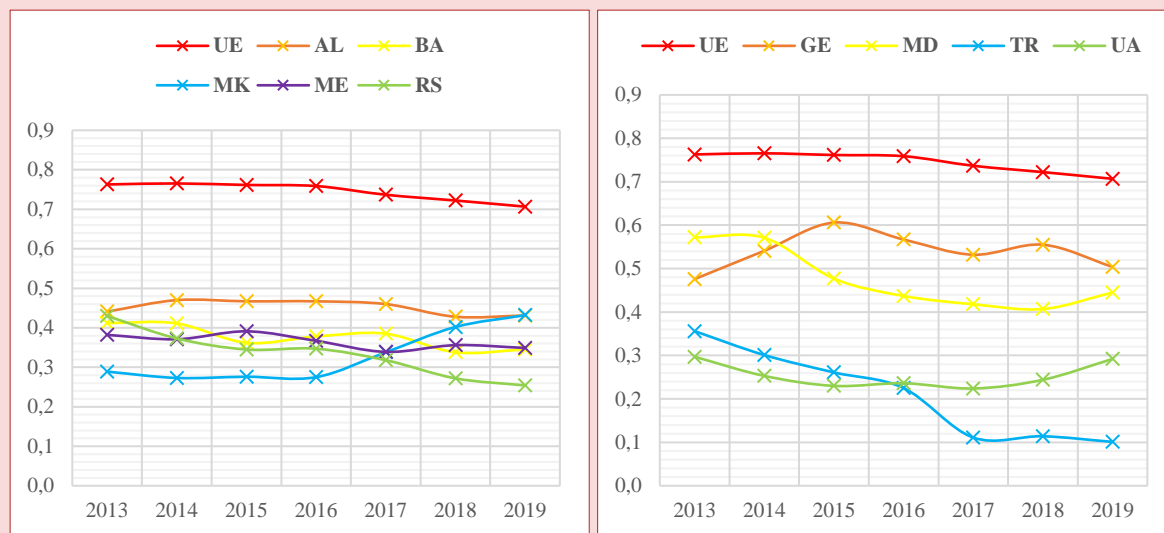
### 3.1.4 Altres deficiències democràtiques

Aquesta secció, que conclou les qüestions polítiques, ofereix un repàs de l'estat en què es troben diversos indicadors que igualment es consideren essencials en el cas de les democràcies liberals. Són l'Índex de Democràcia Liberal, l'estat de dret, els drets fonamentals i la llibertat de premsa.

La Figura 12 mostra l'Índex de Democràcia Liberal, que es mou entre 0 (nivell baix) i 1 (nivell alt). La mitjana de la Unió Europea ha caigut un 7,36% en el septenni 2013-2019, situant-se en 0,71 l'any 2019—el deteriorament ha sigut generalitzat, atès que només hi ha hagut millores en 6 dels 27 estats membres, i ha estat més fort a Polònia (-36,39%) i Hongria (-32,21%). Geòrgia (0,50) és l'aspirant amb l'avaluació més alta. Turquia (0,10), Sèrbia (0,25) i Ucraïna (0,29) són, contràriament, els estats més llunyans als estàndards comunitaris. D'igual manera, els avenços en aquest septenni han estat limitats i només s'han produït a Macedònia del Nord (+49,48%) i

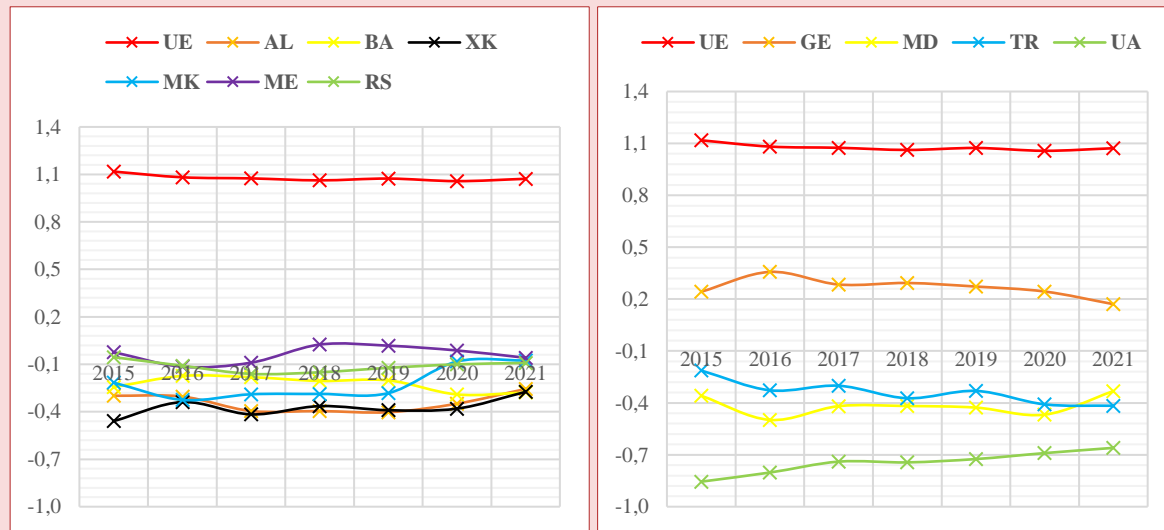
Geòrgia (+5,88%). Preocupen particularment els substancials retrocessos a Turquia (-71,63%) i Sèrbia (-40,93%), que han estat molt més marcats que a la resta d'estats de la futura ampliació.

**Figura 12. Índex de Democràcia Liberal**



*Nota: Dades no disponibles per a Portugal (2019) i Kosovo.  
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.*

**Figura 13. Estat de dret**



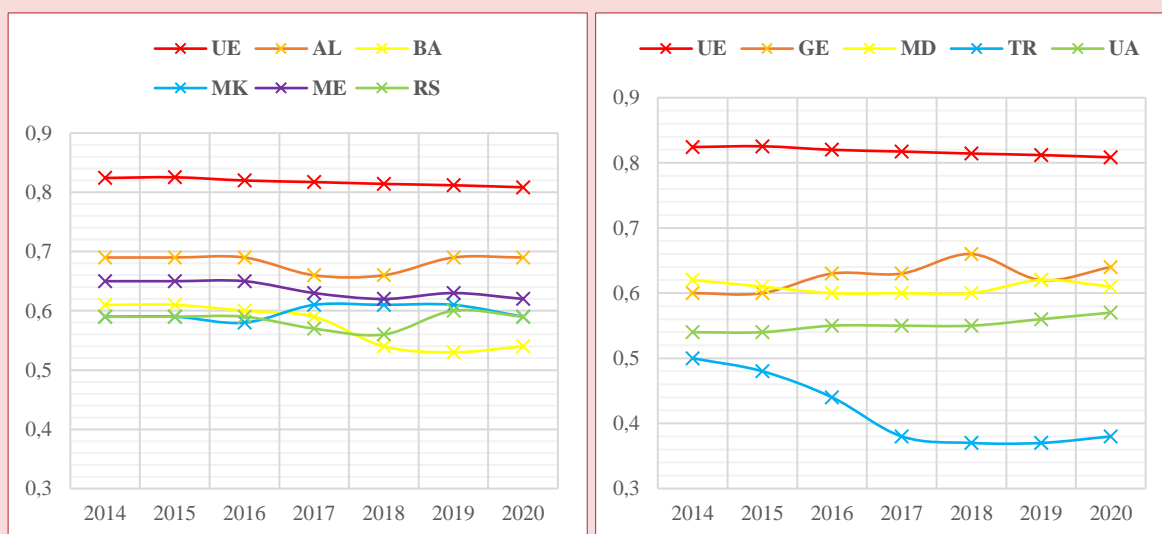
*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Worldwide Governance Indicators.*

L'estat de dret és examinat a la Figura 13, en què es captura la percepció sobre fins a quin punt els agents confien en les regles de la societat i les acaten—l'execució dels contractes, els drets de propietat, la policia i els tribunals, en especial—, així com la probabilitat que es produeixin delictes i violència. L'avaluació dels països oscil·la entre -2,5 (rendiment feble) i 2,5 (rendiment fort). La mitjana de la Unió Europea s'ha mantingut relativament estable en el septenni 2015-

2021, disminuint 0,05 punts al llarg de l'interval i quedant-se en 1,07 el 2021—de fet, Bulgària (-0,04) és l'únic soci per sota del 0. L'únic postulant que es posiciona per sobre del 0 és Geòrgia (0,17) i, apreciablement per sota, Ucraïna (-0,66) i Turquia (-0,42) ocupen les últimes posicions. L'evolució és, en aquest cas, bifurcada: cinc pretendents han progressat (sobretot Ucraïna, amb +0,2 punts), alhora que els cinc restants han retrocedit (eminentment Turquia, amb -0,2 punts).

La Figura 14 se centra en els drets fonamentals, que inclouen l'accés a la justícia, les llibertats civils i, finalment, els drets socials i la igualtat. Les xifres varien entre 0 (puntuació més baixa) i 1 (puntuació més alta). La mitjana del club comunitari ha patit una reculada de l'1,91% en el septenni 2014-2020 i va ser de 0,81 l'any 2020—alermen, per damunt de tot, els esdeveniments a Polònia (-20,99%) i Eslovènia (-10,59%). Llevat de Turquia (0,38), la totalitat dels aspirants estan per damunt del 0,50 i destaquen positivament Albània (0,69), Geòrgia (0,64), Montenegro (0,62) i Moldàvia (0,61). No obstant, la tendència només ha estat positiva a Geòrgia (+6,67%) i Ucraïna (+0,06%), i astora la involució que s'ha descobert a Bòsnia i Hercegovina (-11,48%).

**Figura 14. Drets fonamentals**



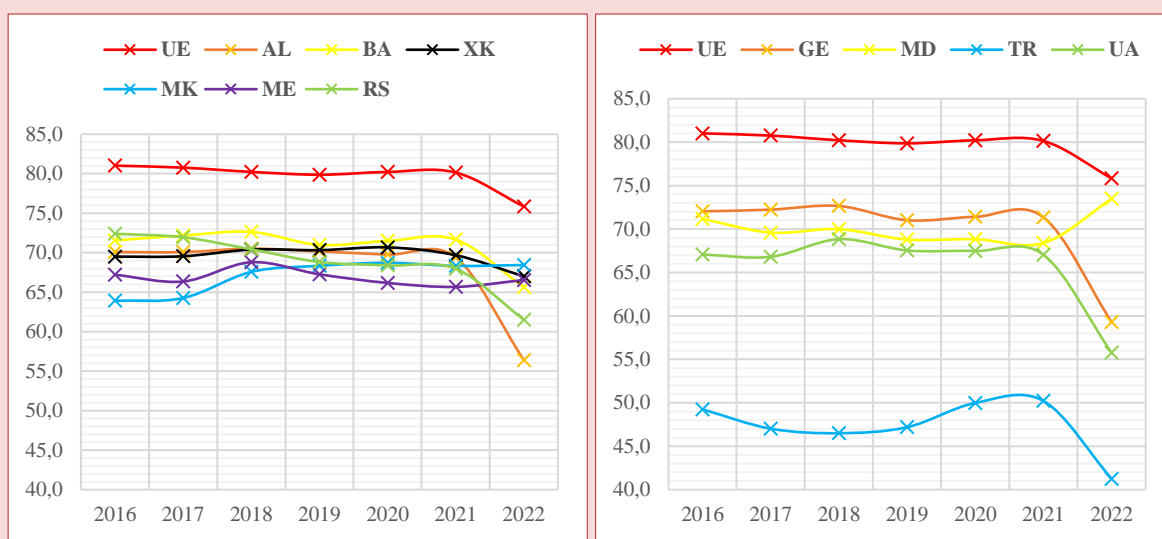
*Nota: Dades no disponibles per a Malta i Kosovo.*

*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.*

Per concloure les qüestions polítiques, la Figura 15 il·lustra els canvis que presenta l'Índex de Llibertat de Premsa, que contempla en la seva elaboració el marc legal, la seguretat i el context polític, econòmic i sociocultural. Els resultats fluctuen entre 0 (nivell baix) i 100 (nivell elevat). La mitjana del club europeu ha experimentat un descens del 6,39% en el septenni 2016-2022, situant-se en 75,84 el 2022—tan sols ha evolucionat de forma favorable en 6 estats membres i ressaltava negativament el camí emprès per Grècia (-20,29%), Xipre (-19,29%) i Malta (-19,18%).

D'entre els pretendents, només suspèn Turquia (41,25). Moldàvia (73,47) excel·leix sobre tota la resta de països de l'agenda d'ampliació que, malgrat haver aconseguit una puntuació superior al 50, no s'apropen tant a la mitjana de la Unió Europea. Nogensmenys, únicament s'ha avançat a Macedònia del Nord (+7,09%) i Moldàvia (+3,23%) i, d'escreix, cinc dels deu estats presenten transformacions marcadament negatives en aquesta dimensió. Són Albània (-19,51%), Geòrgia (-17,68%), Ucraïna (-16,86%), Turquia (-16,23%) i Sèrbia (-15,04%), que cauen a doble dígit.

**Figura 15. Índex de Llibertat de Premsa**



*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Reporters Sense Fronteres.*

## 3.2 Qüestions econòmiques

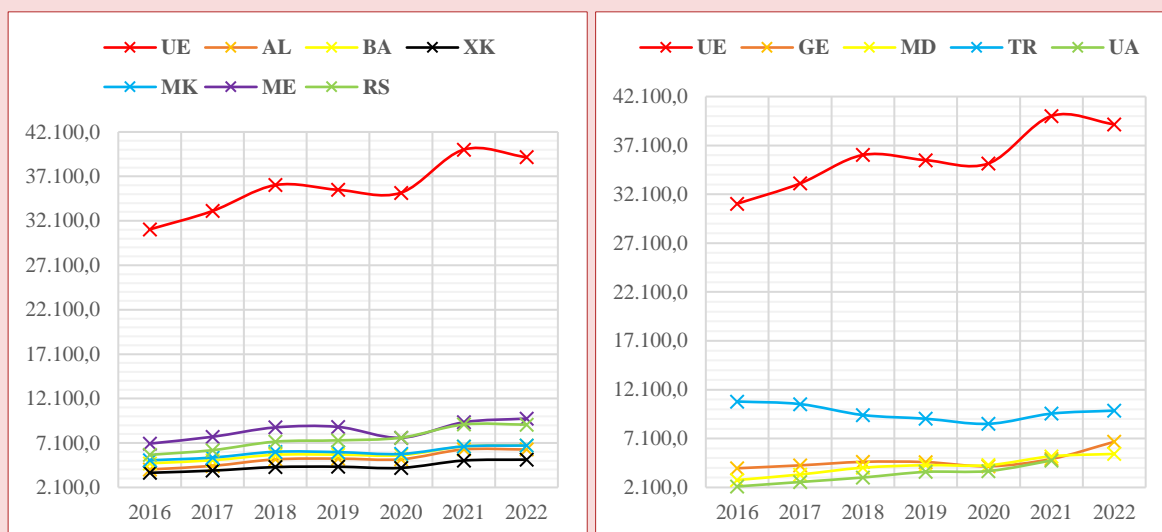
Aquest apartat exposa un anàlisi de diferents indicadors relacionats amb la dimensió econòmica del club comunitari, considerada el segon dels dos pilars esmentats als criteris de Copenhaguen. S'abordan el creixement econòmic, el deute públic o sobirà, l'atur, la pobresa i la desigualtat.

### 3.2.1 Desenvolupament econòmic

Les diferències entre els postulants i la Unió Europea quant al PIB per càpita (preus actuals en dòlars dels EUA) són abismals, tal com permet comprovar la Figura 16. La mitjana comunitària ha viscut un increment del 26,10% en el septenni 2016-2022, assolint els 39.261,99\$ el 2022— ara bé, les distàncies són igual d'astronòmiques entre el soci més ric (Luxemburg, 127.672,53\$) i el més necessitats (Bulgària, 12.505,01\$) a pesar del creixement generalitzat durant l'interval.

Turquia (9.961,07\$), Montenegro (9.849,57\$) i Sèrbia (9.164,27\$) són, d'entre els 10 aspirants, els estats més acabats. Els menys adinerats, contràriament, són Ucraïna (4.862,12\$ el 2021), Kosovo (5.229,79\$) i Moldàvia (5.528,59\$). Prèviament a la invasió per part de Rússia, Ucraïna liderava el desenvolupament a la zona (+121,01% fins el 2021). Moldàvia també sobresurt, amb una pujada del 93,45%. Únicament hi ha hagut una pèrdua de PIB per càpita a Turquia (-8,54%).

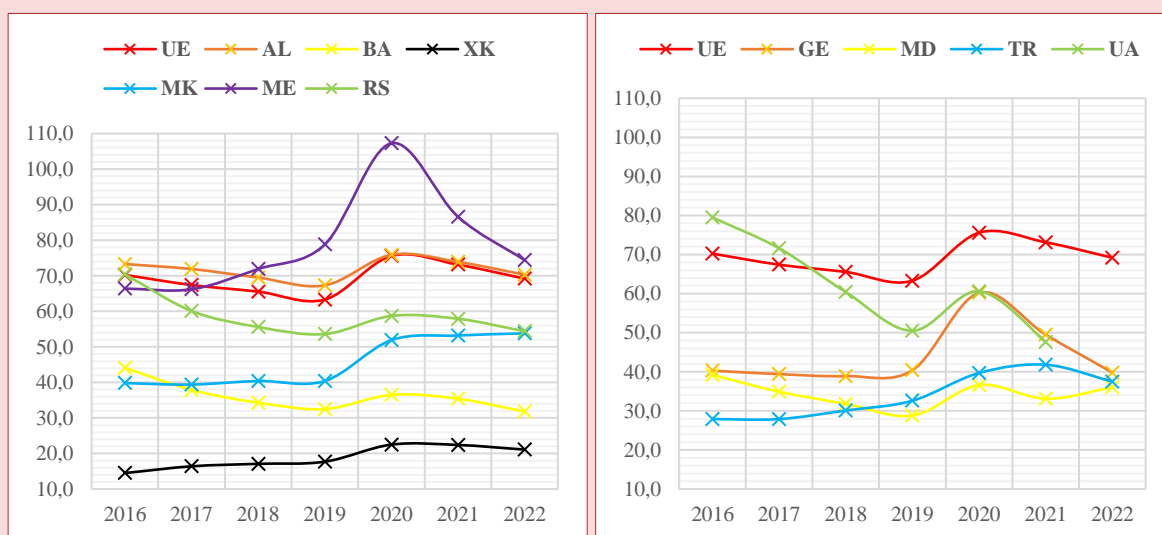
**Figura 16. PIB per càpita, preus actuals en dòlars dels EUA**



*Nota: Dades no disponibles per a Ucraïna (2022).*

*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Fons Monetari Internacional.*

**Figura 17. Deute brut consolidat del govern general com a percentatge del PIB**



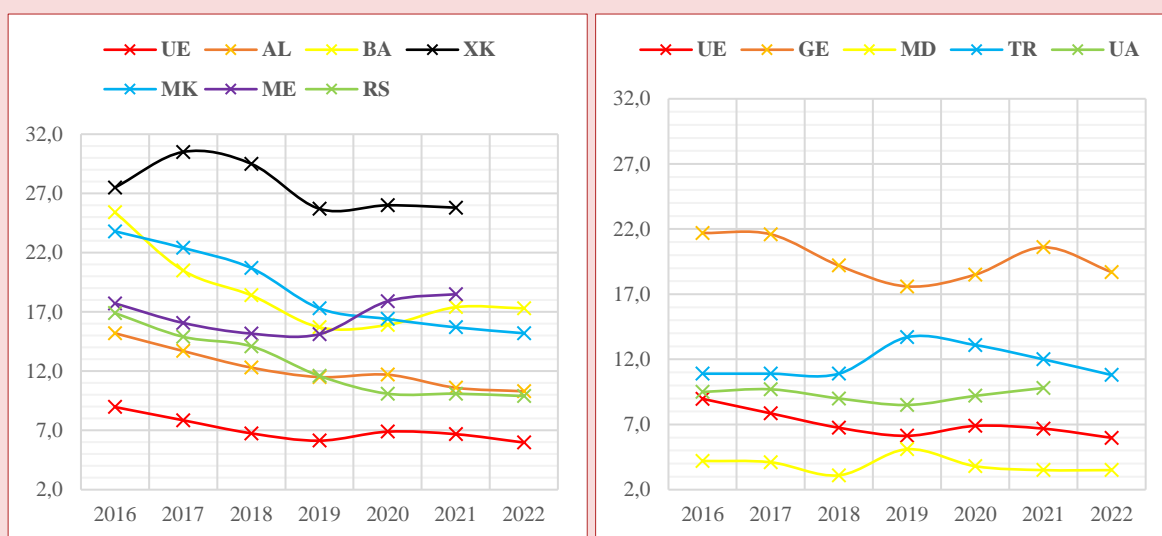
*Nota: Dades no disponibles per a Ucraïna (2022).*

*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Fons Monetari Internacional.*

La Figura 17 il·lustra l'evolució del deute brut consolidat del govern central com a percentatge del PIB. La mitjana del club europeu ha seguit una tendència positiva, reduint-se un 1,03% en

el septenni 2016-2022 i situant-se en 69,2% l'any 2022—preocupa, això sí, que és superior al 100% en 6 dels 27 estats membres (entre els quals es troba Espanya). A exclusió de Montenegro (74,4%) i Albània (70,3%), tots els aspirants gaudeixen d'un deute inferior al comunitari. Convé remarcar que el deute només s'ha engrandit en quatre dels postulants, sobretot a Macedònia del Nord (+14%), i que ha disminuït de forma considerable a Sèrbia (-16%) i Bòsnia i Hercegovina (-12,30%). De nou, Ucraïna liderava en aquest àmbit abans de la guerra (-31,90% fins el 2021).

**Figura 18. Taxa d'atur**



*Nota:* Dades no disponibles per a Kosovo (2022), Montenegro (2022) i Ucraïna (2022).  
*Font:* Elaboració pròpia a partir de les dades del Fons Monetari Internacional i Statista.

L'últim indicador analitzat és la taxa d'atur, recollida a la Figura 18. La mitjana dels Vint-i-set també presenta, en aquest cas, una evolució positiva: ha decaïgut un 2,99% en el septenni 2016-2022 i ha estat de 5,98% l'any 2022—la distància entre el soci amb més atur (Espanya, 12,7%) i el membre amb menys (República Txeca, 2,5%) és igualment considerable. Tret de Moldàvia (3,5%), tots els pretendents exposen una taxa d'atur superior a la de la Unió Europea. De fet, la meitat fins i tot superen Espanya i assoleixen taxes que ronden el 20%. Això sí, l'atur s'ha reduït a tots els països dels quals es disposa de dades per a tot el període. El descens s'ha experimentat amb més força a Macedònia del Nord (-8,60%), Bòsnia i Hercegovina (-8,10%) i Sèrbia (-7%).

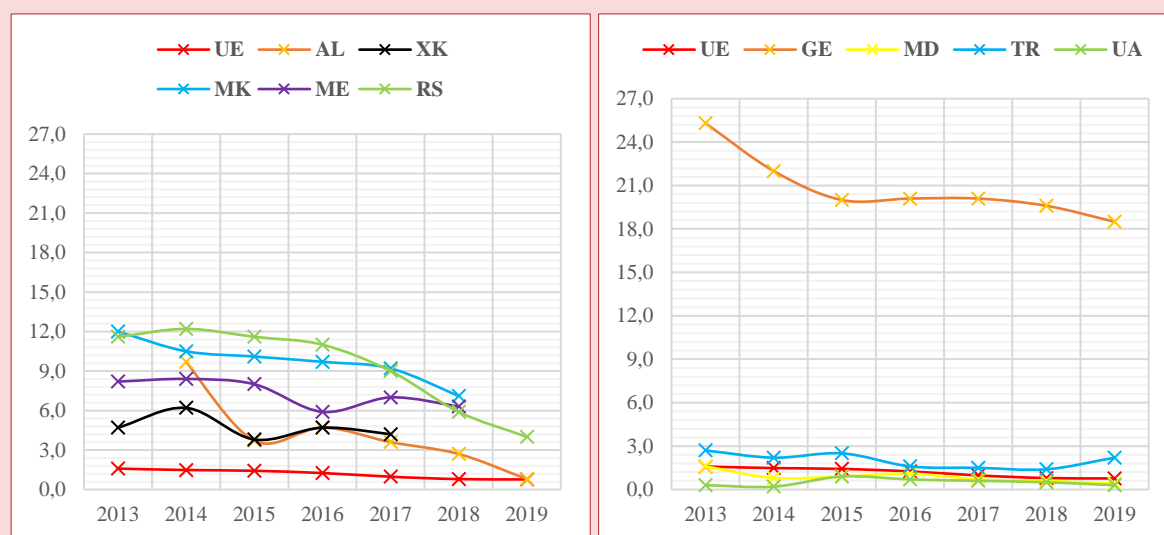
### 3.2.2 Pobresa i desigualtat

Els indicadors utilitzats en l'estudi d'aquestes dimensions pateixen una notable manca de dades, però permeten, tot i així, analitzar quina és la situació general i les tendències que se succeeixen.



La Figura 19 il·lustra la pobresa, entesa com la proporció de la població que disposa de menys de 3,65 dòlars dels EUA al dia. La mitjana de la Unió Europea ha caigut un 0,82% en el septenni 2013-2019 i va ser de 0,77% l'any 2019—destaca el cas de Romania (4,7%) que, tot i ser l'estat membre amb la proporció més alta, és qui ha gaudit alhora de la major decrescuda (-10,40%). Ucraïna (0,3%) i Moldàvia (0,4%) són els postulants amb menys pobresa i se situen inclús per sota de la mitjana comunitària. Cal destacar, en tot cas, que la guerra i les seves catastròfiques conseqüències humanitàries podrien haver capgirat en gran mesura aquestes dades. A Geòrgia, l'altre país ex-soviètic, la realitat és dissemblant: el pauperisme és un repte colossal, pel fet que quasi el 20% de la seva població es troba en situació de pobresa. Amb tot i això, la tendència al país és favorable i en el septenni mencionat s'ha aconseguit reduir aquesta proporció un 6,80%.

**Figura 19. Ràtio de recompte de pobresa de 3,65 dòlars dels EUA al dia (PPA del 2017)**

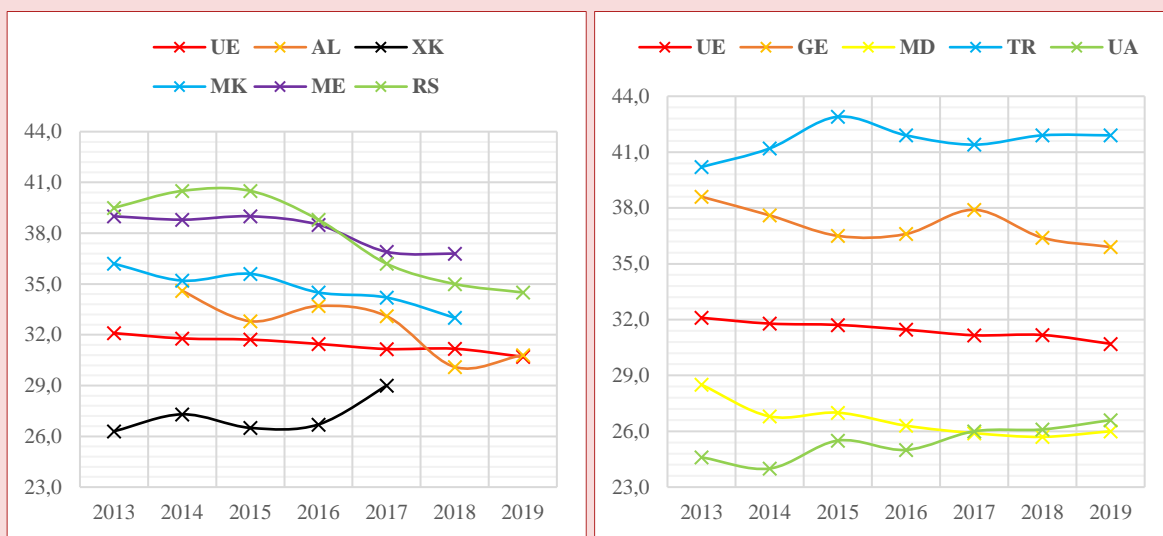


*Nota: Dades no disponibles per a Alemanya (2019), França (2019), Irlanda (2019), Itàlia (2019), Polònia (2019), Albània (2013), Bòsnia i Hercegovina, Kosovo (2018-19), Macedònia del Nord (2019) i Montenegro (2019).*

*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.*

La Figura 20 mostra els canvis en l'Índex de Gini, una mesura de la desigualtat que varia entre 0 ("perfecta igualtat", tothom té els mateixos ingressos) i 100 ("perfecta desigualtat", una sola persona té tots els ingressos i la resta cap). La mitjana del club europeu ha disminuït un 4,35% en el septenni 2013-2019, quedant-se en 30,70 el 2019—val la pena fer una especial referència al progrés a Eslovàquia (-17,44%), Xipre (-15,68%) i Estònia (-12,25%). Altra vegada, alguns postulants milloren la mitjana comunitària: Moldàvia (26), Ucraïna (26,6) i Kosovo (29). Això sí, aquest segon s'està convertint en un estat cada vegada més desigual (+8,13%). La desigualtat és un problema important a Turquia (41,9), on a sobre es dona una tendència a l'alça (+4,23%).

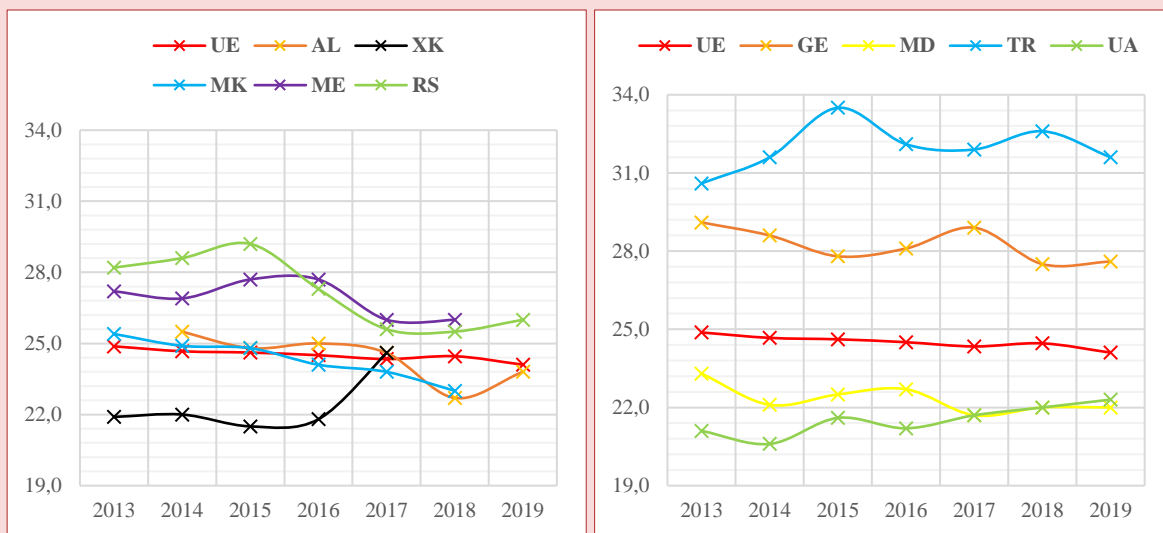
**Figura 20. Índex de Gini**



*Nota: Dades no disponibles per a Alemanya (2019), França (2019), Irlanda (2019), Itàlia (2019), Polònia (2019), Albània (2013), Bòsnia i Hercegovina, Kosovo (2018-19), Macedònia del Nord (2019) i Montenegro (2019).*

*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.*

**Figura 21. Percentatge de la renda en mans del 10% més ric**



*Nota: Dades no disponibles per a Alemanya (2019), França (2019), Irlanda (2019), Itàlia (2019), Polònia (2019), Albània (2013), Bòsnia i Hercegovina, Kosovo (2018-19), Macedònia del Nord (2019) i Montenegro (2019).*

*Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Banc Mundial.*

La Figura 21 aprofundeix en el concepte de desigualtat i estudia el percentatge de la renda que està en mans del 10% més ric de la població. També hi ha, en aquest cas, una evolució positiva de la mitjana dels Vint-i-set: s'ha reduït un 0,77% en el septenni 2013-2019 i va ser de 24,1% l'any 2019—és interessant la situació a Bulgària (31,4%), on hi ha la proporció més alta i, per a més inri, on s'ha experimentat el major increment (+3,80%). Pel que fa als aspirants, Moldàvia

(22%), Ucraïna (22,3%), Macedònia del Nord (23%) i Albània (23,8%) excel·leixen sobre les dades comunitàries. Turquia (31,6%) és el pretendent en què la proporció més adinerada de la població acumula una major riquesa, en línia amb els descobriments pel que fa l'Índex de Gini.

### 3.3 Qüestions institucionals o endògenes

Tradicionalment, aquells qui defensen una Unió Europea forta, política i autònoma perceben el procés d'ampliació amb cert escepticisme: opinen que la major heterogeneïtat, donada l'actual configuració institucional, afebleix el component polític del projecte (Walldén, 2017). Aquesta visió s'emmarca en l'històric debat entre l'ampliació—integrar estats membres addicionals—i l'aprofundiment—incrementar l'abast i la força dels poders de la Unió Europea. Freqüentment s'ha argumentat que l'ampliació necessàriament impossibilita l'aprofundiment, de manera que el futur del club comunitari es planteja com un dilema entre aquestes dues vies (De Witte, 2002). Però alguns acadèmics i líders europeus, com exposen Kelemen, Menon i Slapin (2014), creuen que els dos termes són complementaris. El cert és que, en “temps de bonança”, la Unió Europea va combinar hàbilment els dos processos: les expansions i els passos endavant en la integració es produïen de forma paral·lela (Walldén, 2017).

En qualsevol cas, darrerament s'ha començat a gestar una discussió sobre una possible reforma del club europeu propiciada a través d'una modificació dels tractats. L'origen d'aquest debat es troba, segons De La Baume (2022b), en la creixent frustració davant la capacitat d'un únic estat membre per bloquejar fins i tot decisions senzilles, com ara l'emissió de declaracions conjuntes. L'incapacitat per actuar s'ha atribuït a la ràpida expansió de la Unió Europea, fent doncs que el diàleg reflecteixi la clàssica picabaralla entre els partidaris del *widening* i del *deepening*. Això es veu clarament en la posició de països com França, que es resisteixen a futures incorporacions degut a la necessitat de consens en les grans decisions i la política exterior, el menyspreu per la democràcia i l'estat de dret per part de determinats socis i les restriccions a l'autoritat de la Unió Europea en àmbits com la defensa i la política fiscal (Bergmann, 2022).

Aquesta discussió s'ha intensificat arrel de la pandèmia i la guerra a Ucraïna, fent que la revisió dels tractats esdevingués una possibilitat molt real. El Parlament Europeu va aprovar—amb 355 vots a favor i 154 en contra—una resolució en què instava els líders a reformar els tractats (De La Baume, 2022a). Ursula von der Leyen i Roberta Metsola s'hi mostraven favorables (Tidey, 2022), de la mateixa manera que l'eix franco-alemany—sovint percebut com el centre de poder

del club europeu (Sánchez Margalef, 2019)—i la Itàlia de Mario Draghi (De La Baume, 2022b). D'afegitó, la Conferència sobre el Futur d'Europa va portar idees de reforma (Bergmann, 2022).

Però el moment dolç ha estat interromput pel comunicat conjunt de 13 estats membres, que han asseverat que “no donem suport als intents irreflexius i prematurs de posar en marxa un procés cap al canvi dels tractats” (Tidey, 2022). El debat segueix viu i entorpeix una possible expansió.

## 4 Obstacles particulars a l'adhesió

### 4.1 Les ferides obertes de l'antiga Iugoslàvia

L'animositat sembla haver-se convertit en un tret inherent dels Balcans Occidentals, una regió que en temps passat va ser la llar d'un estat multinacional i multiètnic anomenat Iugoslàvia (“la terra dels eslaus del sud”). De fet, han estat tres les federacions que han acoblat sota aquest nom pobles en aparença diversos i heterogenis. Sovint han estat titllades de construccions artificials (González San Ruperto, 2009), i és que la coexistència entre les diferents comunitats que hi van habitar mai va ser fàcil.

A principis del segle passat serbis, croats i eslovens vivien en dos imperis—l'Austrohongarès i l'Otomà—i en dues nacions independents—Sèrbia i Montenegro. A despit de les disparitats en termes culturals i polítics entre els eslaus del sud de confessió catòlica, ortodoxa i musulmana, els intel·lectuals i les elits socials del segle XIX van començar a debatre la idea d'una possible nació unida per als eslaus del sud que fos basada en una descendència, llengua i cultura comunes (Calic, 2019). El poble, separat artificialment, havia de ressorgir com una sola nació iugoslava.

Dos esdeveniments clau van propiciar el naixement de la “primera Iugoslàvia”. Per una banda, la fi del domini otomà sobre la península Balcànica un cop finalitzades les Guerres Balcàniques del 1912-1913. Per l'altra, la derrota d'Àustria-Hongria a la Primera Guerra Mundial. Tot plegat va provocar una reorganització de les fronteres a la regió, que va comportar la proclamació del Regne dels Serbis, Croats i Eslovens. Construir aquest estat multinacional, ara bé, no va ser una tasca senzilla: els croats preferien una estructura federal que respectés la diversitat de tradicions i els serbis apostaven per un estat unitari que aplegués en un únic país la seva població dispersa (Lampe i Allcock, 2023). La segona opció va prevaldre i els croats, descontents amb la política centralitzadora i hegemònica sèrbia, van organitzar un moviment de resistència. Alexandre I hi

va respondre amb la substitució, el 1929, de la monarquia constitucional per un règim dictatorial que va passar a anomenar-se Regne de Iugoslàvia (Gran Enciclopèdia Catalana, n.d.). Endemés, va impulsar una reorganització interna amb la finalitat d'eliminar els regionalismes (Armstrong, 1935). Si bé és cert que anys més tard es va encetar una política més conciliadora amb els croats, el país va ser envaït per les Potències de l'Eix el 1941 en un context de Segona Guerra Mundial.

La República Federal Socialista de Iugoslàvia (“segona Iugoslàvia”) va ser constituïda el 1946, un cop que el cap comunista Josip Broz “Tito” i el seu exèrcit camperol van alliberar el país del domini alemany. La conformaven sis repúbliques—Bòsnia i Hercegovina, Croàcia, Eslovènia, Macedònia, Montenegro i Sèrbia—i dues províncies autònomes—Kosovo i Vojvodina. Malgrat que en un principi el govern era molt centralitzat, una sèrie de noves constitucions van desplaçar progressivament el poder cap avall (Lampe i Allcock, 2023). Tot amb tot, “Tito” va aconseguir conciliar les reivindicacions contraposades dels diferents grups ètnics, aconseguint així un cert grau d'harmonia i interacció entre ells (Anderson, 1995). Però després de la seva mort, el 1980, tres problemes es van fer evidents: l'economia era ineficient, no s'havia resolt la qüestió de la divergència d'interessos entre les diferents ètnies i l'estructura institucional no podia per si sola mantenir la unitat iugoslava. En la dècada dels 80, les greus crisis econòmiques i polítiques van desestabilitzar el país. Per un costat, Slobodan Milošević va estimular i explotar el nacionalisme serbi per guanyar suport polític (Anderson, 1995). Per l'altre, Sèrbia va intentar constituir-se en eix vertebrador del país, provocant doncs malestar a la resta de repúbliques (Gran Enciclopèdia Catalana, n.d.). La victòria dels polítics nacionalistes a les eleccions en cinc de les repúbliques, una dècada més tard, va portar els líders a debatre sobre una modernització de la federació que acomodés els interessos serbis i croats/eslovens. No es va arribar un acord per causa de la forta polarització entre Sèrbia i Montenegro, partidàries de la preservació de l'antiga estructura, i les repúbliques restants, que defensaven una confederació laxa (Gran Enciclopèdia Catalana, n.d.).

Davant del fracàs de les reunions, al llarg del 1991 Eslovènia, Croàcia, Bòsnia i Hercegovina i Macedònia van proclamar la seva independència. Sèrbia va llançar una ofensiva armada que, si bé és cert que va desencadenar una guerra barbàrica a Bòsnia i Hercegovina, no va poder evitar que totes elles poguessin consolidar la seva independència (Gran Enciclopèdia Catalana, n.d.).

El 1992, en vista que els intents de reunificació per la força havien fracassat, es va proclamar la Federació Iugoslava (“tercera Iugoslàvia”). Únicament la integraven Sèrbia—amb Kosovo i Vojvodina—i Montenegro. Però, novament, les tensions ètniques van prevaldre. A Kosovo, que havia sofert la suspensió de les institucions autonòmiques el 1990, la població majoritàriament

albanesa va començar a expressar un creixent ressentiment contra el que consideraven la posició privilegiada de serbis i montenegrins a la província i contra la subordinació de la regió a Sèrbia (Anderson, 1995). El conflicte provocat per la demanda d'una major autonomia va desembocar, el 1998, en una guerra civil que va comportar una violenta campanya de "neteja ètnica" per part de Slobodan Milošević i una dura intervenció de l'OTAN (Lampe i Allcock, 2023). L'agitament a Kosovo i Montenegro per la independència va portar Iugoslàvia al caire de la ruptura el 2002, circumstància que va poder evitar-se amb la mediació de la Unió Europea (Gran Enciclopèdia Catalana, n.d.). El 2003, la federació—reformada per donar més autonomia als dos integrants—va passar a dir-se Sèrbia i Montenegro. Va durar poc: Montenegro es va independitzar el 2006.

La història evidencia que la inestabilitat ha estat constant a la regió i malauradament les ferides encara segueixen obertes en algunes de les velles repúbliques. A més a més, en els darrers temps s'ha donat un augment de la influència que tercers països exerceixen en l'antic territori iugoslau.

D'entre els estats dels Balcans Occidentals, Sèrbia i Kosovo són els qui presenten unes relacions més tenses (Hajdari, 2022). Kosovo va declarar la seva independència el 2008, gairebé deu anys després que la intervenció de l'OTAN provoqués la pèrdua del control serbi sobre la seva antiga província (Sekularac i Vasovic, 2019). D'ençà, ha estat reconegut com a país independent pels Estats Units i gran part d'Occident. Deixant de banda les absències notables de Rússia i la Xina, cinc membres de la Unió Europea i cinc postulants mantenen una política de no reconeixement de la sobirania kosovar. Per un cantó hi ha Espanya, Eslovàquia, Romania, Grècia i Xipre. Per l'altre, Ucraïna, Moldàvia, Geòrgia, Bòsnia i Hercegovina i la pròpia Sèrbia.

La Unió Europea ha estat facilitant des del 2011 un delicat diàleg de normalització entre ambdós països que s'ha vingut caracteritzant per constants entrebancs (Stanojevic, 2022), el qual tindria per objecte obligar Sèrbia a acceptar gradualment l'autoritat del govern de Kosovo sobre tot el seu territori (International Crisis Group, 2021). Els resultats, així i tot, han estat raquítics. Tot i començar amb una fase tècnica orientada a adreçar qüestions pràctiques com ara la llibertat de circulació o el reconeixement mutu de diplomes, les converses es van transformar en un diàleg d'alt nivell entre líders el 2012 que ha acabat generant dos grans acords (Conley i Saric, 2021). En primer lloc, l'Acord de Brussel·les del 2013. Es tracta d'un acord de 15 punts on s'inclou, entre d'altres assumptes, la creació d'una Associació de Municipis de Majoria Sèrbia a Kosovo amb competències en desenvolupament econòmic, educació, salut i urbanisme (Smolar, 2013). En segon lloc, quatre acords addicionals l'any 2015 en què, a tall d'exemple, es van definir amb més precisió les competències que ha de tenir l'Associació (Conley i Saric, 2021). El diàleg va

romandre estancat fins el 2020, quan l'administració Trump va concloure—sense coordinar-se amb els Vint-i-set i individualment amb Sèrbia i Kosovo—un acord on no es van incloure gaires noves mesures encarades a una millora de les relacions (Conley i Saric, 2021) i que simplement buscava treure rèdit electoral a les eleccions estatunidenques (Bami, 2021). L'ambaixador dels Estats Units a Sèrbia, en qualsevol cas, va criticar el febrer del 2023 que la implementació de tots aquests acords—i en especial de l'Associació—encara és limitada (Milošević Grbić, 2023).

La darrera escalada de tensions és ben recent i té com a origen la controvèrsia al voltant d'una decisió del govern kosovar, que pretenia deixar de considerar com a vàlids al país els documents d'identitat i les matrícules de vehicles expedits per Sèrbia (AP, 2022). Les hostilitats, que inclús han portat l'OTAN a declarar que està “preparada per actuar”, van començar el 2021: els serbis de Kosovo van bloquejar carreteres i van atacar la policia, i el president serbi Aleksandar Vučić va enviar tropes a la frontera (Taylor, 2022c). El novembre del 2022 les dues parts, amb l'ajuda de la Unió Europea i la pressió dels Estats Units (Navarro, 2022), van arribar a un acord que no ha servit per calmar els ànims. I és que, tan sols un mes després, es van aixecar noves barricades i l'exèrcit de Sèrbia es va col·locar—per segona vegada—en el seu “més alt nivell de preparació per al combat” (Hajdari, 2022; Fiedler, 2022). Sèrbia inclús va demanar una autorització per al desplegament de les seves tropes a Kosovo, que va ser rebutjada per l'OTAN (Volpicelli, 2023).

El viceprimer ministre de Kosovo, Besnik Bislimi, va afirmar el desembre del 2022 que Rússia està avivant les tensions entre els dos països balcànics amb la finalitat de distreure de la invasió d'Ucraïna (Sheftalovich, 2022).

La realitat és que les relacions Sèrbia-Rússia són bones, motiu que podria suposar un escull en l'ingrés a la Unió Europea del primer considerant l'actual context internacional. Segons Shapiro (2018), els Balcans Occidentals s'han tornat un indret atractiu per Rússia: s'hi està produint una lluita entre diferents actors per la influència i és un lloc idoni per a les rutes de subministrament energètic de Rússia a Europa. Sèrbia és una peça clau, pel fet que és el país més gran de la regió i disposa de minories als estats del seu veïnat capaces d'influir en els seus sistemes polítics. Per aquest motiu, Rússia intenta influir Belgrad fent incrementar la seva dependència energètica de Rússia, recolzant la seva posició sobre Kosovo, establint contactes amb les minories sèrbies de la regió, agitant els moviments separatistes i fent-se amb el control d'empreses del país (Szpala, 2014). Tot plegat busca promoure les iniciatives russes al territori i dificultar tant l'adhesió de Sèrbia al club europeu com el procés de reconciliació entre les antigues repúbliques iugoslaves (Shapiro, 2018). A Sèrbia, l'elit governant tracta igualment aquest vincle amb cert oportunisme.



Ladjevac (2019) explica que l'oportunisme és el resultat de dos elements. Primerament, l'opinió pública—predominantment prorussa—empeny les autoritats a adoptar una retòrica russòfila per guanyar suport públic. Segonament, la ubicació de Sèrbia—a l'esfera d'influència occidental—fa que els dirigents polítics cerquin l'aprovació d'Occident per romandre en el poder. El “joc a dues bandes” s'ha erigit com una estratègia òptima alhora que perillosa per al president Vučić.

Rússia, però, no és l'únic actor interessat en l'antiga Iugoslàvia. La Xina també està augmentant la seva influència als Balcans Occidentals per conducte de projectes en un gran ventall d'àmbits: energia, infraestructures, cultura, educació i mitjans de comunicació (Shopov, 2022). Tal com indica Solé (2022), Montenegro és qui manifesta un major endeutament amb el colós asiàtic en relació al seu PIB. Cal parlar, en aquest sentit, de la polèmica autopista Bar-Boljare. El 2014 es va aprovar l'execució dels primers 41 quilòmetres d'aquesta costosíssima infraestructura—d'un total de 163, que connectaran Montenegro i Sèrbia—, finançats i construïts per l'Exim Bank of China i la China Road and Bridge Corporation, respectivament. El préstec, de 1.000 milions de dòlars, s'havia de retornar en dues dècades i va fer augmentar el deute del país amb la Xina fins al 16,7% del total del deute exterior (Ruge i Shopov, 2021). El moment crític va arribar el juliol del 2021, quan es va haver de començar a retornar el préstec (Savio, 2021) d'un tram que no es va obrir fins el juliol del 2022 i en un clima econòmic desfavorable amb motiu de la pandèmia. La negativa de la Unió Europea a prestar-li ajuda financera (Infobae, 2021) va anar seguida de trobades entre el ministre de Finances montenegrí i l'ambaixador xinès a Podgorica, en què van tractar temes com una major cooperació en matèria de turisme (Ruge i Shopov, 2021). El neguit tenia el seu origen en les clàusules del contracte, segons les quals un tribunal xinès decidiria en cas de desacord i l'impagament donava dret a la Xina a accedir a terres com a garantia (Infobae, 2021). Malgrat les angoixes per la corrupció i la intransparència que han envoltat el projecte, el lideratge montenegrí ha acabat rebent el socors d'un grup de bancs europeus i estatunidencs per reemborsar el deute (Standish i Chapple, 2023). El futur dels 122 quilòmetres restants és incert.

Les hostilitats, com ja s'ha deixat intuir, no es limiten únicament a les relacions entre estats. En alguns casos aquestes també se succeeixen a nivell intern i un bon exemple d'això és Bòsnia i Hercegovina, on recentment s'ha viscut un auge notable del nacionalisme serbi i croat. I és que la fràgil nació balcànica ha hagut de fer front en els últims anys a dos afers delicats. En primer lloc, la creixent retòrica secessionista i el boicot a les institucions centrals bosnianes per part de Milorad Dodik, el líder prorús de l'entitat sèrbia del país (La Vanguardia, 2022). En segon lloc, les tensions a conseqüència del rebuig de l'ètnia bosniana a la demanda de l'ètnia croata d'una polèmica reforma electoral que, de ser aprovada, podria exacerbar—encara més—les divisions



ètniques (Cateux, 2022). L'amenaça a l'estabilitat i la unitat de Bòsnia i Hercegovina es podria rebaixar gràcies a la victòria de les formacions polítiques multiètniques a les eleccions del 2022: per primera vegada a la història, dos dels tres presidents no són nacionalistes (González, 2022).

## 4.2 Una identitat en disputa: el cas de Macedònia (del Nord)

El juliol del 2022 Ursula von der Leyen va afirmar, adreçant-se als primers ministres d'Albània i Macedònia del Nord i en referència a l'inici de les esperades negociacions d'adhesió, que “heu demostrat paciència estratègica [...] en abundància” (Emmott i Strauss, 2022). No li faltava raó: l'aparellament d'ambdós països implica que el seu procés d'adhesió avança de forma paral·lela (Zsiros i Somerville, 2021), i la realitat és que això ha entorpit la seva cursa per accedir al club dels Vint-i-set. El 2019, França es va oposar a l'obertura de les negociacions al·legant que calia portar a terme una reestructuració substancial del procés d'ampliació del club europeu i, a més, que els dos aspirants encara havien d'efectuar certes reformes (Reuters, 2019). Per la seva part, els Països Baixos i Dinamarca van refusar Albània (BBC News, 2019) citant la falta d'avenços en la lluita contra la corrupció i la delinqüència organitzada (Muminović, 2019). En qualsevol cas, la candidatura de Macedònia del Nord és qui ha provocat en més d'una ocasió l'aturada del procés d'adhesió al club comunitari per qüestions relacionades amb el seu patrimoni cultural i la seva història nacional.

Grècia i la llavors Macedònia van mantenir, durant 27 anys, un greu conflicte bilateral que tenia el seu origen en el terme “Macedònia”. Grècia creia que aquesta denominació al·ludia al Regne de Macedònia—i usurpava, per tant, una part essencial d'una cultura i patrimoni exclusivament grecs—, alhora que suggeria ambicions territorials sobre la província grega amb el mateix nom (ESI, n.d.). El primer acord per solucionar aquest assumpte va arribar el 1993, quan van decidir emprar la designació provisional “Antiga República Iugoslava de Macedònia” (ARIM) fins que es pactés una resolució definitiva de la disputa (Grammatikakis, 2020). Dos anys més tard, un nou acord va possibilitar una relativa normalització de les relacions: l'ARIM es comprometia a modificar la seva bandera—eliminant l'estrela argèada—i a esmenar la seva Constitució per fer explícit el rebuig a qualsevol reivindicació sobre el territori grec, alhora que Grècia acceptava no bloquejar l'accés de l'ARIM en organitzacions internacionals si ho feia utilitzant aquest nom (ESI, n.d.). De totes maneres, Grècia va vetar el començament de les negociacions d'accés amb el club europeu el 2009. L'Acord de Prespa, l'any 2018, va permetre resoldre definitivament el conflicte entre Atenes i Skopje. Entre d'altres, el país va passar a dir-se Macedònia del Nord—

tot i que la seva població i llengua podien seguir emprant el terme “macedoni”—i Grècia posava fi al veto aplicat el 2009 (Topalova, 2020). Tot i comptar amb l'aval de l'ONU, la Unió Europea i l'OTAN (El Punt Avui, 2018), l'Acord va ser qüestionat a ambdós costats de la frontera i va desencadenar acusacions de traïció i protestes al carrer de grups nacionalistes i d'extrema dreta.

Tan sols dos anys després, el 2020, Bulgària va qüestionar novament l'existència d'una identitat macedònia. Al seu parer, els ciutadans de Macedònia del Nord són búlgars que parlen la llengua búlgara, però als quals se'ls va rentar el cervell durant el règim de “Tito” i se'ls va assignar de manera artificial una nova identitat i idioma (Georgievski, 2020). Les condicions per aixecar el veto incloïen la retirada dels clams d'una minoria macedònia a Bulgària, la revisió dels llibres de text d'història a Macedònia del Nord i el canvi de la noció “llengua macedònia” per “llengua oficial de la República de Macedònia del Nord” als documents de la Unió Europea, entre altres coses (Jovanovic, 2020). Es podria arribar a raonar, amb tot i amb això, que aquest bloqueig té a veure amb les acusacions de corrupció, les manifestacions i protestes i la recessió econòmica experimentada a Bulgària sota l'autoritat de Boiko Boríssov (Tidey, 2020). La realitat és que el país es troba immers en una crisi política i l'abril del 2023 s'han celebrat unes noves eleccions parlamentàries, les cinquenes en els darrers dos anys. Un polèmic pacte assolit amb la mediació de França va aconseguir aturar la picabaralla el 2022: Sofia va aixecar el veto i Skopje acceptava modificar la seva Constitució per reconèixer la minoria búlgara i introduir mesures per protegir els seus drets i posar fi a la suposada incitació a l'odi contra ella (Taylor, 2022a). Per bé que la proposta va ser aprovada als parlaments dels dos estats balcànics, encara hi ha amoïnament: no està clar si a Macedònia del Nord s'aconseguirà la majoria necessària per realitzar una esmena d'aquest tipus amb l'actual composició parlamentària (Euronews, 2022). Les protestes per part de colles nacionalistes—que susciten un cert *déjà vu*—podrien influir en aquesta àrdua decisió. El febrer del 2023, no obstant, el parlament de Bulgària va condemnar una suposada “campanya antibúlgara” a Macedònia del Nord i va amenaçar de frenar novament la seva integració al club comunitari (Marusic, 2023). Aconseguirà el poble macedoni reivindicar la seva fràgil identitat?

### 4.3 Endinsant-nos en territori ex-soviètic

Després de la Segona Guerra Mundial, els Estats Units—i, en menor mesura, la resta de països de l'OTAN—van començar a advertir sobre l'amenaça política i militar que l'URSS suposava per a la seguretat d'Occident (Dalby, 1988). En un clima d'hostilitat bipolar entre les dues grans

potències del moment, la major preocupació occidental tenia a veure amb un presumible domini soviètic d'Europa. Booth (1990), ara bé, pensa que aquesta amenaça ha estat freqüentment mal percebuda. I és que, en efecte, la realitat dins de les fronteres de l'URSS diferia en gran mesura de la concepció alarmista d'Occident.

L'URSS venia experimentant, des dels anys 70, una forta crisi econòmica que es va agreujar en la dècada següent: la planificació central i l'empresa pública eren ineficients, la despesa militar tenia un pes enorme i hi havia un important retard tecnològic, una qualitat del treball deficient i una mà d'obra desmotivada (Sánchez Sánchez, 1996). Aquest panorama, doncs, feia inevitable una reforma profunda del sistema. Mikhaïl Gorbtxov va ser el responsable de posar en marxa la *perestroika*, la resposta a la crisi general que estava sofrint un sistema percebut com ineficaç (Sahagún, 1990). Amb l'objectiu d'abastir el sistema econòmic socialista de més eficiència, va impulsar tot un seguit de mesures orientades a liberalitzar l'economia. Però aquestes no van ser suficients per prendre en control d'una situació que cada vegada esdevenia més i més complexa.

Sánchez Sánchez (1996) explica que aquest programa va desencadenar una pertorbació general de l'economia, posant en manifest que la introducció d'elements de mercat havia d'anar unida a una renovació del sistema polític. Això implicava repensar el paper del Partit Comunista i les relacions entre les distintes repúbliques federades. Malgrat el clima de crispació generat per les conseqüències negatives de les seves mesures—amb una remarcable caiguda de la productivitat i una pèrdua palpable de qualitat de vida, entre d'altres—, Mikhaïl Gorbtxov va emprendre la delicada reforma del sistema polític: la *glasnost*. Però, com indica Zubok (2021), els seus intents de modernització i democratització del país acabarien per privar el govern central de recursos i empoderar el separatisme, tot provocant una de les “sacsejades sísmiques” més remarcables del segle XX. D'una banda, va motivar una reforma de la Constitució amb la intenció de fer pas al pluripartidisme (Encyclopedia Britannica, 2022). De l'altra, va traçar un Nou Tractat de la Unió per tal d'establir una estructura de poder clara i menys centralitzada (Sánchez Sánchez, 1996). Es va proposar, així, una “Unió d'Estats Sobirans” amb una certa integració en política exterior, defensa i assumptes econòmics (Conquest et al., 2022).

En qualsevol cas, el Partit Comunista va instigar un cop d'estat abans de la seva aprovació que, malgrat fracassar, va produir la dimissió de Mikhaïl Gorbtxov i l'esmicolament de l'URSS en quinze països independents. Els estats nounats van haver d'afrontar serioses crisis econòmiques i nombrosos conflictes ètnics promoguts per les minories que hi residien i reclamaven o bé més autonomia o bé la seva pròpia constitució com a països independents (Sánchez Sánchez, 1996).

El col·lapse de l'URSS no ha comportat, de totes maneres, una pèrdua de l'interès rus per l'espai post-soviètic. Segons Huseynov (2017), Rússia considera cabdal tornar-se en una superpotència capaç d'establir un equilibri de poder internacional que garanteixi els seus interessos: això passa per controlar el seu veïnat, cosa que—segons l'opinió del Kremlin—li donarà l'estatus de gran potència i consolidarà la seguretat de les seves fronteres. Veu, doncs, aquesta regió com la seva perifèria i es reserva el dret de limitar la sobirania dels estats i les seves maniobres geopolítiques (Igumnova, 2014). En aquest context és d'extrema rellevància la qüestió de les minories russes als països ex-soviètics, les quals usualment temien discriminació en l'ocupació, l'escolarització i l'habitatge i inclús violència ètnica (Page, 1994). Aquest assumpte va guanyar una importància capital entre la classe política del país, que coincidia en què Rússia havia d'abordar el problema.

És important recordar que les seves aspiracions sobre l'antic territori soviètic l'han fet topar en més d'una ocasió contra dos poderosos actors geopolítics: Occident, entès com la Unió Europea i l'OTAN, i la Xina. Havent “perdut” les tres ex-repúbliques bàltiques—que es van incorporar a les estructures polítiques i militars occidentals sense que Rússia ho pogués impedir per raó de les fortes adversitats viscudes durant la dècada dels 90—, l'Europa de l'Est (Ucraïna, Moldàvia i Bielorússia) i Transcaucàsia (Armènia, Azerbaidjan i Geòrgia) han esdevingut extremadament rellevants per a la seguretat nacional i el protagonisme internacional del país (Huseynov, 2017). Si bé és cert que Armènia, Azerbaidjan i Bielorússia han abraçat una agenda neutral o prorussa, la resta d'estats han manifestat el seu desig d'acostar-se a Occident. Això ha desencadenat una sèrie d'intervencions per part de Rússia per tal de posar obstacles a aquest complex apropament.

Geòrgia, de vegades anomenat “el malalt del Caucas” (Remiro Brotóns, 2008), va ser l'escenari del primer aixecament del segle XXI contra un govern prorús en una antiga república soviètica (Aragonés, 2023). El conflicte entre ambdós estats—que va demostrar que Rússia no està gens disposada a que altres actors de l'escena internacional travessin certes “línies vermelles”—té el seu origen als anys 90, quan les províncies georgianes d'Ossètia del Sud i Abkhàzia van declarar la seva independència. A diferència de la Unió Europea, Moscou ha incitat tradicionalment els dos moviments secessionistes (Remiro Brotóns, 2008). La tensió, que va ser constant a la regió, es va veure aguditzada per dos esdeveniments. D'entrada, el ressentiment del nou president rus Vladímir Putin envers l'ampliació de l'OTAN cap a l'Europa Central i de l'Est. En segon lloc, l'acceleració de l'acostament a Occident per part de Geòrgia amb motiu de l'elecció de Mikhaïl Saakaixvili immediatament després de la Revolució de les Roses, l'any 2004. El moment crític va arribar el 8 d'agost del 2008, quan—després de mesos d'acusacions i provocacions entre les dues parts i xocs entre milícies d'Ossètia del Sud i tropes georgianes—Mikhaïl Saakaixvili va

ordenar capturar la capital d'Ossètia del Sud (Pruitt, 2018). La resposta russa no es va demorar: va atacar posicions georgianes a les dues províncies separatistes, amenaçant fins i tot de prendre la capital de l'estat caucàsic (AFP, 2018). Un acord de pau animat per Nicolas Sarkozy va posar punt i final a “la guerra dels cinc dies”: l'exèrcit rus es va retirar, però Moscou va reconèixer la independència dels dos territoris i hi ha mantingut una presència militar destacada (AFP, 2018). La lluita es va aturar, però Rússia segueix mirant Geòrgia amb lupa: el març del 2023 el ministre d'Exteriors rus Serguei Lavrov va dir, amb relació a una polaritzadora llei “d'agents estrangers” que s'estava contemplant a Geòrgia, que “em sembla que tots els països ubicats al voltant de la Federació Russa haurien de treure les seves pròpies conclusions sobre el perillós que és prendre un camí cap a la zona d'interessos dels Estats Units” (Aragonés, 2023).

La virulenta reacció de Moscou—unida a la passivitat d'Occident—va asseverar el revifament de Rússia com a potència militar i va establir les bases per a les seves controvertides relacions amb un altre estat ex-soviètic: Ucraïna (Pruitt, 2018). Per molt que el país va ser tradicionalment percebut amb desconfiança per part del club europeu per ser *massa gran, massa pobre i massa soviètic* (Remiro Brotóns, 2008), en el darrer any i escaig ha esdevingut el vertader “despertador de la Unió Europea”.

Des que va guanyar la independència, com assenyala Priego (2014), Ucraïna ha romàs un país dividit en dues comunitats—la de parla ucraïnesa, a l'oest; i la de parla russa, a l'est i el sud—enfrentades entre si. La primera advoca per una major integració amb els Vint-i-set, mentre que la segona defensa uns llaços més estrets amb Rússia (Masters, 2023). La confrontació entre els dos grups es va fer palesa el novembre del 2013. El llavors president Víktor Ianukòvitx, sota la influència de Rússia, va optar per no signar l'Acord d'Associació Unió Europea-Ucraïna. Això va despertar un moviment de protesta, batejat com a Euromaidan, que reclamava l'apropament al club europeu i denunciava la falta de transparència i la corrupció del seu govern (Faramiñán Gilbert, 2014). Vladímir Putin, que va titllar la revolta de “cop feixista” recolzat per Occident, va ordenar una invasió encoberta de Crimea en creure que la majoria ètnica russa a la península estava en perill: Rússia es va annexionar Crimea i va començar a armar i abastir els separatistes de la regió del Donbass (Masters, 2023). Posteriorment, el febrer del 2022, va donar inici a una invasió il·legal d'Ucraïna orientada a “desmilitaritzar” i “desnazificar” l'estat ex-soviètic (EFE, 2022) que ha comportat l'annexió de quatre territoris ucraïnesos més (Gutiérrez, 2022). Segons els acadèmics, el conflicte bèl·lic podria allargar-se anys pel fet que ambdós estats el perceben com una qüestió de supervivència i encara no està clara la influència que actors com Occident, la Xina o l'Índia podrien arribar a tenir en un dubtós acord de pau (Milosevich-Juaristi, 2022a).

És imperatiu referir-se, en aquest context, al terme *Novorossiya* (“Nova Rússia”). Es tracta d’un concepte geogràfic que va aparèixer en temps de Caterina II de Rússia, el 1764, per denominar els territoris reconquerits entre els segles XVIII i XIX al sud del que avui és Ucraïna (Torricco i Piantadosi, 2022). Putin va reintroduir aquesta noció l’any 2014 i amb el pas del temps s’ha fet palpable que l’objectiu del Kremlin no sols és establir el seu domini sobre les terres de l’antiga *Novorossiya*, sinó també sobre altres províncies contigües amb grans poblacions de parla russa (Basora i Fisher, 2014). La “Nova Rússia” de Putin englobaria, segons Basora i Fisher (2014), Crimea, Donetsk, Lugansk, Kherson, Zaporíjia—tots ells annexats a Rússia—Khàrkiv, Dniprò, Mikolàiv i Odessa. Ocasionalment s’afegeix Transnístria a aquesta llista (Taylor, 2014), motiu que ens porta a l’última de les ex-repúbliques soviètiques: Moldàvia.

El 1989, dos anys abans de declarar la seva independència, la llavors RSS de Moldàvia va dur a terme—aprofitant la modernització de l’URSS empresa per Mikhaïl Gorbatxov—una esmena de la seva Constitució per introduir el romanès com a “llengua oficial de l’estat” i fer front així a l’omnipresència del rus (Remiro Brotóns, 2008). Els eslaus, concentrats a la llera esquerra del riu Dnièster, ho van considerar un intent de romanització del país que conclouria amb una futura reunificació amb Romania (González Francisco, 2017). Descontents amb la decisió, van acabar proclamant la seva independència el 1990 i desencadenant amb això un conflicte armat que es va allargar fins el 1992. A pesar de les crides de Moldàvia, l’OTAN, Ucraïna i els Estats Units perquè es retirin, Rússia hi té actualment estacionats al voltant de 1.500 soldats i forces de pau (Necsutu, 2022). La interferència russa a Moldàvia no es limita a l’ocupació de Transnístria. El febrer del 2023, la presidenta Maia Sandu va acusar Rússia de voler perpetrar un cop d’estat al país: “el pla incloïa sabotatges i persones entrenades militarment disfressades de civils per dur a terme accions violentes, atacs a edificis governamentals i presa d’ostatges” (Preussen, 2023).

Tot plegat demostra que el Kremlin segueix molt actiu en l’antic espai post-soviètic a Europa i no està disposat a renunciar-hi fàcilment, tot i que això suposi atemptar contra la seva sobirania.

#### 4.4 El “no” històric de la Unió a Turquia

Les relacions Unió Europea-Turquia han sigut, segons Tocci (2014), “denses, controvertides i tortuoses” des del principi. Europa l’ha percebut tradicionalment com un “foraster” amb qui cal establir relacions per motius de seguretat (Kramer, 2006), però la realitat és que encara no hi ha consens sobre com s’hauria de desenvolupar la seva relació i la penetració d’aquesta qüestió en



la política interna de tots dos ho fa encara més complicat (Buzan i Diez, 1999). L'ambivalència és clara: Turquia és l'únic cas en què el procés d'adhesió ha durat més d'una dècada—ja en van més de tres, concretament—i el cert és que la pertinença ni tan sols s'albira i el destí és imprecís.

Per comprendre per què Turquia ha optat pel camí de la integració europea cal fer un breu repàs històric, en què és molt interessant delimitar tres estadis successius (Kovalenko i Ramos, 2016).

1. **Estratègia de supervivència:** Europa era una amenaça per a l'Imperi Otomà, que patia un declivi des del segle XVIII a causa dels moviments nacionalistes—alguns dels quals recolzats per Europa—i les derrotes militars—freqüentment contra estats europeus. Per tal de sobreviure i ser reconegut com a igual, l'Imperi va donar inici a una modernització segons els estàndards europeus. De totes maneres, el seu col·lapse després de la Primera Guerra Mundial va fer que els guanyadors es repartissin els seus territoris amb el Tractat de Sèvres (1920). Es va reforçar la idea de “males intencions europees” contra els turcs.
2. **Necessitat de reconeixement de la seva identitat occidental:** El 1923, amb la fundació de la República, es van reprendre les reformes. Es pretenia convertir Turquia en un estat modern, occidental, secular i homogeni orientat cap a la “civilització europea”. Ara bé, la fragilitat que aquesta construcció presentava a nivell intern—sent fins i tot contestada a través de la violència—feia cobejar l'acceptació i el reconeixement per part d'Europa.
3. **Prestigi, orgull i dignitat:** L'AKP, que vol transformar el país en un líder regional amb política exterior autònoma, ha capgirat el discurs. És Europa qui necessita Turquia, que a dia d'avui ja és un soci igual. La pertinença, per tant, és una qüestió de prestigi i orgull.

La Unió Europea i Turquia van inaugurar el seu particular vincle l'any 1963, en què Turquia es va convertir en membre associat de la Comunitat Econòmica Europea. Es pretenia, amb aquest estatus, millorar el rendiment econòmic i els estàndards de vida del país per facilitar així la seva futura pertinença (Buzan i Diez, 1999). El 1987—havent patit un cop militar set anys abans—Turquia va sol·licitar l'adhesió, que va ser rebutjada amb l'argument que manifestava notables deficiències democràtiques (Tocci, 2014). Es va deixar clar, en qualsevol cas, que era elegible. Els nivells d'integració econòmica van créixer quan Turquia es va incorporar a la Unió Duanera de la Unió Europea el 1996, però un any més tard es va tornar a descartar la seva sol·licitud de pertinença. Això va molestar fortament les expectatives dels turcs, fent que el país suspengués les relacions polítiques—llevat de la unió duanera—amb la Unió Europea (Buzan i Diez, 1999). El tira-i-arroña, amb tot i això, va seguir: se li va atorgar l'estatus de candidat el 1999 però, a diferència del que s'havia fet amb altres estats, no es van obrir les negociacions d'accés fins el

2005. Aquestes es van estancar entre el 2010 i el 2013, havent patit múltiples vetos per part del Consell Europeu, França i Xipre (Tocci, 2014). El procés d'adhesió ha quedat, doncs, en coma.

El posicionament de la Unió Europea en aquest assumpte és ambigu, atès que la seva pertinença genera molta divisió entre els Vint-i-set. Tot i que estan completament d'acord en què a la Unió Europea li convindria que Turquia es transformés en una democràcia estable amb una economia de mercat funcional, no tenen clar si és irremeiable la seva entrada a la Unió per aconseguir-ho (Kramer, 2006). Alemanya i Àustria, com a mostra, prefereixen una “associació privilegiada”. Els arguments són molt variats. Per un costat, el bàndol contrari esgrimeix que es produirà una onada de migració laboral, enormes transferències de fons comunitaris, una immensa influència dels interessos turcs i dificultats constants en la presa i la implementació de decisions, entre de molts altres (Kramer, 2006). Per l'altre, els partidaris al·leguen que el club comunitari es podrà beneficiar d'un ulterior creixement econòmic vinculat a la perspectiva d'una població turca jove i en ràpid creixement, d'una política exterior forta i de la seguretat energètica (Szofucha, 2010).

Aquest escepticisme històric ha activat crítiques de doble moral respecte els requisits d'adhesió, portant el 63,2% dels turcs a pensar que no s'accedirà encara que es compleixin (Dierks, 2022).

En qualsevol cas, la candidatura turca presenta actualment un seguit de complexitats que situen la pertinença en un futur llunyà. En primer lloc, hi ha Recep Tayyip Erdoğan. L'estil autoritari del president turc, antany considerat un model per al món àrab, ha fet que el país s'assembla al tipus d'autocràcia unipersonal comuna al Pròxim Orient—un model d'estat, per tant, que queda lluny de les democràcies liberals europees (Cook, 2016). Encara que les eleccions del maig del 2023 seran les més renyides dels seus 20 anys en el poder, convé ser cautelós i no s'espera que si perd renunciï fàcilment al poder (Dettmer, 2023). En segon lloc, hi ha la disputa amb Grècia. Els dos pertanyen a l'OTAN, però porten dècades enfrontats per afers com els límits marítims, les reivindicacions superposades sobre les seves plataformes continentals i la qüestió de Xipre (Stamouli, 2022). El desembre del 2022, en un ambient de militarització de les illes de l'Egea, la retòrica inflammatòria d'Erdoğan va incloure frases com “si no manteniu la calma, [...] un país com Turquia no serà un espectador” o “podem arribar de sobte una nit quan arribi el moment”. En tercer lloc, hi ha les hostilitats amb el govern de la República de Xipre. El 1974 Turquia va envair l'illa de Xipre, provocant la seva partició en dues zones: la República de Xipre, habitada pels greco-xipriotes i amb reconeixement internacional; i la República Turca de Xipre del Nord, poblada pels turco-xipriotes i reconeguda únicament per Turquia (Stavridis, 2004). El conflicte encara no està resolt, així que Xipre és l'únic estat membre sota ocupació—il·legal—estrangera.



En quart lloc, hi ha la bona sintonia amb Rússia. Isachenko (2021) apunta que la base principal de les relacions Ankara-Moscú és el reconeixement mutu dels interessos de seguretat: treballar plegats en projectes estratègics comuns els permet donar una major rellevància internacional a les seves pròpies polítiques, de manera que la col·laboració els aporta majors avantatges que la continuació de la seva històricament polèmica relació. La bona afinitat entre els presidents rus i turc té, per tant, una importància més aviat secundària. Aquesta relació s'ha fet evident des de l'inici de la invasió d'Ucraïna, considerant que Turquia ha sigut el soci de l'OTAN més amistós amb Rússia (Kusa, 2022). En cinquè i últim lloc, hi ha l'impacte descomunal que una potencial pertinença turca podria tenir al club dels Vint-i-set. El Consell de la Unió Europea i el Parlament Europeu són les principals institucions en el procés de presa de decisions comunitari. Turquia, que passaria a ser un dels estats més grans de la Unió Europea, estaria fortament representat al Parlament Europeu i tindria un vot ponderat al Consell de la Unió Europea al mateix nivell que gegants com Alemanya, França i Itàlia (TR Prime Ministry State Planning Organization, 2004).

## 5 Atrapats en un punt mort: alternatives a l'expansió

### 5.1 Iniciatives comunitàries

Els països postulants i la pròpia Unió Europea presenten tot un conjunt de reptes i complexitats que han provocat l'aturada, durant anys, del procés d'ampliació. De tota manera, això no ha fet frenar la petició d'entrada d'uns aspirants que, tot i el rebuig dels Vint-i-set, segueixen esperant la seva desitjada pertinença al club comunitari. I llavors, què? La realitat és que, amb l'objectiu de superar aquest “punt mort”, han anat apareixent certes iniciatives dins de l'àmbit comunitari.

#### 5.1.1 Els Acords d'Associació de la Unió Europea

La Comissió Europea (n.d.-d) defineix els Acords d'Associació com “acords bilaterals entre la Unió Europea i un tercer país”. Aquests documents—que la Unió Europea pot modernitzar per conducte d'una renegociació de les condicions (Toygür, 2022)—no han de ser interpretats com la culminació d'una estratègia predeterminada, sinó com la resulta d'un enfocament pragmàtic cap a l'establiment de relacions preferents amb un grup divers de tercers països (Van Elsuwege

i Chamon, 2019). Es pretén, d'aquesta manera, aconseguir una major integració entre els estats associats i el club comunitari a nivell polític, jurídic, comercial, cultural i social (Alkan, 2020).

La Unió Europea pot celebrar Acords d'Associació en aplicació de l'article 217 del Tractat de Funcionament de la Unió Europea (TFUE) o bé de l'article 8 del TUE, encara que fins ara s'ha utilitzat la primera via (Alkan, 2020). Conèixer la base legal d'aquests instruments fa inevitable cercar la finalitat per a la qual van ser dissenyats. La primera de les dues alternatives es refereix a l'establiment de "drets i obligacions recíprocs, accions comunes i procediments específics", i la segona marca com a meta la creació d'un "espai de prosperitat i de bon veïnatge, fonamentat en els valors de la Unió i caracteritzat per uns vincles estrets i pacífics basats en la cooperació". Aquesta redacció, doncs, no acaba de deixar del tot clar quin és l'objectiu final de l'Associació o el grau d'integració que s'espera atènyer amb el tercer país. Alkan (2020) assenyala que això la converteix en un tipus de relació més dinàmica, variable i flexible. En efecte, Van Elsuwege i Chamon (2019) han identificat tres tipologies diferents d'Acords d'Associació, plasmats a la Figura 22. Per un cantó, aquells que són celebrats amb estats europeus es poden concebre com un esglaió cap a l'adhesió o com una alternativa a aquesta. Per l'altre, aquells que se subscriuen amb estats no europeus han esdevingut un instrument atractiu per fundar un marc jurídic flexible amb socis estratègicament importants.

**Figura 22. Tipologia d'Acords d'Associació de la Unió Europea**

	<b>Exemple</b>
<b>Instruments de preadhesió</b>	Acords d'Estabilització i Associació
<b>Alternatives a l'adhesió a la Unió Europea</b>	Països de l'Associació Oriental (Ucraïna, Moldàvia, Geòrgia)
<b>Relacions privilegiades amb països no europeus</b>	Acords Euromediterranis d'Associació

*Font: Elaboració pròpia a partir de Van Elsuwege i Chamon (2019).*

Cal fer una especial referència als casos d'Ucraïna, Moldàvia i Geòrgia, que són integrants de l'Associació Oriental i, a més a més, van sol·licitar l'any 2022 la pertinença a la Unió Europea. Els Acords d'Associació amb aquests països es troben entre els més ambiciosos i voluminosos mai celebrats entre els Vint-i-set i un tercer estat (Van Elsuwege i Chamon, 2019). La principal diferència respecte aquells que s'han subscrit amb altres països rau en l'establiment de la Zona de Lliure Comerç Completa i Profunda (Jozwiak, 2013). Això significa, a efectes pràctics, que els signataris es comprometen a adoptar peces específiques de la legislació de la Unió Europea en matèria de comerç, protecció del consumidor i regulació ambiental. A canvi, reben un accés preferencial al mercat comunitari, amb uns 500 milions de consumidors (EU4Business, 2023).

De tota manera, com precisa Jozwiak (2013), no incorporen una ruta cap a l'adhesió a la Unió Europea—però tampoc s'exclou explícitament aquesta possibilitat. Això divergeix dels Acords d'Estabilització i Associació, ja vistos en anteriors apartats, en què es considerava tots els estats signants candidats potencials.

Tot i que els Acords d'Associació no són indispensables ni estan relacionats amb un potencial accés a la Unió Europea—el Regne Unit, Irlanda, Dinamarca, Espanya i Portugal van adherir-se sense haver-ne signat, de fet (Van Elsuwege i Chamon, 2019)—, sovint els països associats els vinculen a una futura pertinença al club europeu. Això passa, segons Alkan (2020), perquè:

- L'article 217 del TFUE no n'especifica la finalitat.
- En alguns Acords d'Associació es fa referència a les perspectives d'adhesió, com en els casos de Grècia, Turquia i els Balcans Occidentals.
- Malta i Xipre han esdevingut membres de ple dret amb tot i que les seves perspectives d'adhesió no s'esmentaven en els seus Acords d'Associació.

Tant si es tracta d'un segon cercle pròsper i estable en absolut relacionat amb una futura adhesió com d'un trampolí per a la pertinença, els Acords d'Associació semblen haver posat un fre—o almenys temporalment—al debat sobre quin hauria de ser l'abast màxim de l'Europa de la Unió.

### 5.1.2 La Comunitat Política Europea de Macron

La nova situació geopolítica provocada per la guerra a Ucraïna requereix una actuació ràpida i decidida per part de la Unió Europea. La urgència de la situació ha fet evident, com manifesten Mayer et al. (2022), que els Vint-i-Set necessiten un nou enfocament per estructurar els lligams amb els seus veïns—un plantejament que els permeti aportar estabilitat a les seves contornades i afermi l'alineació política amb el club europeu, limiti el poder de xantatge de països autoritaris exteriors, doni suport a democràcies més resistents i reforci l'estat de dret. El procés d'expansió, dit d'una altra manera, quedaria exclòs com a possibilitat: ha demostrat ser llarg, lent i dolorós per als estats aspirants.

Malgrat que la Unió Europea disposa d'una oferta estructurada i creïble per als estats que volen participar únicament en la dimensió econòmica del projecte europeu, no es disposa d'una opció per satisfer la necessitat contrària: incorporar-se al projecte polític sense tenir la capacitat a curt i mitjà termini de formar part del mercat únic (Chopin, Macek i Maillard, 2022). Convé, doncs, assegurar la possibilitat d'una adhesió prompta a les dimensions política i institucional del club

comunitari i més aviat gradual a la seva vessant econòmica. Aquesta eina, seguint el raonament, faria possible fundar un nou espai per a la cooperació que possibilités activar un “sentiment de comunitat”. Així neix la Comunitat Política Europea, una iniciativa presentada el 9 de maig del 2002 pel president francès Emmanuel Macron. Ara bé, la proposta no és del tot “nova”: es basa en la concepció d’una Confederació Europea de l’ex-primer ministre italià Enrico Letta i en la iniciativa homònima proposada per l’ex-president francès François Mitterrand el 1989—que va fracassar pel fet que els països de l’Europa Central la van interpretar com una contraproposta a la pertinença (Marciacq, 2022).

Morillas (2022) argumenta que això ha suposat el naixement d’una “Unió Europea geopolítica”: la Comunitat Política Europea és el vehicle mitjançant el qual es busca mantenir units els estats del continent—membres i no membres de la Unió—contra les intencions russes, la seva política agressiva i els seus objectius imperialistes.

La primera trobada, que va concloure sense cap declaració final (Jozwiak, 2022), va esdevenir-se a Praga l’octubre del 2002 i va comptar amb la participació de 44 països. D’entre ells, 17 no formen part del club dels Vint-i-set. Es va convenir una llista de set desafiaments sobre els quals es fonamenten la resiliència i l’autonomia estratègica d’Europa: seguretat energètica, migració, joventut, infraestructures crítiques, ciberseguretat, cooperació regional al Caucas i el mar Negre i finançament de la resiliència (Marciacq, 2022). L’encontre, malgrat no resultar en gaires fites concretes, va donar motiu a un diàleg sobre qüestions espineses com ara el Nagorno Karabakh i la pugna entre Belgrad i Pristina. La pròxima cimera se celebrarà el juny del 2023 a Moldàvia.

A desgrat del seu indiscutible caràcter simbòlic, considerant que aplega pràcticament la totalitat d’estats europeus, la Comunitat Política Europea dibuixa per ara més interrogants que respostes. En total, segons Morillas (2022), hi ha quatre dubtes sense resposta sobre l’ambició i el propòsit d’aquest projecte. Primer, la seva relació amb la política d’ampliació i la reacció dels candidats si el veuen com un substitut de perfil baix davant la falta d’avenços cap a l’adhesió. Acadèmics com Mayer et al. (2022) plantegen que la iniciativa esdevingui un accelerador de la pertinença. Segon, les seves properes passes: encara es desconeix quina serà la seva evolució, si es definirà una agenda, objectius o pressupost, quin mecanisme de presa de decisions s’establirà... Tercer, la relació que mantindrà amb les institucions de la Unió Europea. I, en últim terme, la influència que tindrà en l’etern debat sobre la integració diferenciada i una Europa de cercles concèntrics.

Caldrà veure, doncs, si la Comunitat Política Europea—que s’endevina en aquest moment com una plataforma de coordinació política—s’acaba convertint en un nou aturador de l’ampliació.

## 5.2 Iniciatives extra-comunitàries: l'Open Balkan

L'Open Balkan (“Balcans Oberts”)—originalment conegut com “mini espai Schengen”—és un projecte llançat l'octubre del 2019 per Albània, Macedònia del Nord i Sèrbia. La iniciativa, que en un principi no substitueix l'adhesió a la Unió Europea, pretén millorar les relacions entre els estats de la regió dels Balcans Occidentals. Ara bé, no cal mostrar-se excessivament entusiasmats perquè, com indica el Balkans Policy Research Group (2021), aquesta és simplement una de les més de 40 iniciatives regionals que s'han posat en marxa en les darreres dècades. A més a més, no ha aconseguit “obrir” del tot els Balcans—Bòsnia i Hercegovina, Kosovo i Montenegro van oposar-se d'entrada a formar-ne part. Això es deu, com explica Milosevich-Juaristi (2022b), a:

- La percepció que una iniciativa d'aquestes característiques que no està patrocinada per la Unió Europea no tindrà èxit.
- La sospita que Sèrbia serà el major beneficiari econòmic, atès que és el major productor agrícola de la regió.
- El raonament que la flexibilització dels viatges i el comerç dins dels països balcànics ja ha estat coberta per l'Acord Centreeuropeu de Lliure Comerç, un acord comercial entre estats del sud-est del continent europeu.

Convé subratllar que, si bé Kosovo ha mantingut la seva negativa a incorporar-s'hi, Montenegro i Bòsnia i Hercegovina hi han participat com a països observadors (Milosevich-Juaristi, 2022b).

Els líders dels tres estats participants han establert com a objectiu l'enfortiment de la cooperació regional per tal de “generar creixement econòmic, reduir l'atur, combatre la immigració il·legal, lluitar contra el crim organitzat i millorar el benestar social dels nostres ciutadans” (Semenov, 2022). En efecte, la inicial Declaració de Novi Sad del 2019 ha anat seguida de diferents acords sobre comerç, lliure circulació, educació i sanitat (Taylor, 2023). Si bé això pot percebre's com una bona notícia per una regió amb les particularitats ja mencionades, la realitat és que la notícia ha estat rebuda amb entusiasme i crítiques a parts iguals. La indignació prové, fonamentalment, dels partits de dretes d'aquests països. A Albània s'ha denunciat que l'Open Balkan augmentarà la influència de Sèrbia als Balcans Occidentals (Republika, 2019), mentre que a Sèrbia s'ha dit que el projecte contribuirà a fer realitat la idea d'una Gran Albània<sup>2</sup>, permetent doncs l'arribada i l'assentament d'un gran nombre d'immigrants a Sèrbia (Đukanović i Đorđević, 2020). De la

---

<sup>2</sup> Es tracta d'un concepte irredemptista que busca integrar tots aquells territoris que, tot i no pertànyer a Albània, compten amb majories ètniques afins o tenen llaços històrics amb l'estat albanès.

mateixa manera, a Macedònia del Nord s'ha posat en dubte si la iniciativa aportarà beneficis al petit estat balcànic (EURACTIV, 2022). La Unió Europea, per la seva banda, s'ha mostrat cauta en els seus comentaris sobre la iniciativa: acull amb satisfacció l'augment de la cooperació a la regió, però adverteix que no s'ha d'oblidar el camí cap a la pertinença (Taylor, 2022b). El tímid suport, segons Semenov (2022), es basa en el fet que l'Open Balkan ajuda els països a accelerar l'adaptació a les regles i normes de la Unió Europea.

Els acadèmics romanen, per ara, dividits sobre com cal interpretar aquesta polèmica iniciativa. Milosevich-Juaristi (2022b) assenyala que l'Open Balkan no és un instrument del “tradicional expansionisme serbi”, sinó una proposta d'un conjunt de països que volen millorar les vides de les seves respectives ciutadanes sense haver d'anar a l'encalç de la Unió Europea. Es tractaria, aleshores, d'una demostració de maduresa per part dels Balcans Occidentals. En altres paraules, vol provar que és una regió “adulta” que pot assumir responsabilitats. Edward P. Joseph, en una entrevista amb Elezi (2022) proposa una altra tesi. Assevera que la iniciativa és simplement una distracció dels principals problemes de la regió—que són de caire polític—i que, a més, els pot agreujar. Exposa que la desconfiança s'incrementarà perquè la Sèrbia de Vučić, una autocràcia amb ambicions territorials i polítiques a la zona, liderarà el comerç. Per evitar-ho, caldria cercar un model de cooperació econòmica sota un paraigua més ampli en què s'insisteixi en el respecte mutu, la inclusió i els valors comunitaris i que compti amb un altre país supervisor. Deixa intuir, en atenció a això, que Sèrbia utilitzarà l'Open Balkan per projectar els seus interessos a la regió. Semenov (2022) planteja una hipòtesi del tot diferent: Belgrad, Pristina i Skopje comparteixen la percepció que els seus problemes no són interns, sinó externs. Els sembla que no n'hi ha prou amb respectar les normes de la Unió i que fer concessions sols porta amb si més exigències, de manera que l'Open Balkan seria un intent de localitzar tot allò que es percep com a impediments externs. Dit d'una altra manera, consideren que els desafiaments són “inventats” i les solucions no estan completament en mans dels tres governs balcànics. L'acadèmic argumenta que aquest projecte es podria transformar en un teatre polític per distreure els seus votants dels afers interns i exercir pressió sobre la Unió Europea. El seu possible fracàs, en qualsevol cas, demostrarà la incompetència dels tres polítics i la necessitat de supervisió dels Vint-i-set.

Com podem veure, doncs, encara hi ha molts dubtes sobre el veritable propòsit d'aquest projecte i no està gaire clar si és un intent genuí de curar les malmeses relacions als Balcans Occidentals. D'altra banda, el context en què va aparèixer—amb una Unió Europea a punt de perdre Angela Merkel, que ja havia anunciat que deixaria el càrrec el 2021, i un procés d'ampliació comatós—fa pensar que podria tractar-se d'un salvavides per a uns estats que porten masses anys esperant.

## 6 Conclusions finals

La Unió Europea ha acabat convertint-se, amb el temps, en un fenomen vertaderament exemplar de cooperació supranacional en un continent que havia quedat devastat per la guerra. El conjunt dels seus resultats—que inclouen, entre d’altres, una millora del benestar social i l’afermament de la democràcia i l’estabilitat—s’han deixat sentir en els diferents estats membres i han permès als Vint-i-set alçar-se com una nova gran potència en l’escena mundial. El procés d’ampliació, freqüentment percebut com un tret característic del seu ADN, li ha fet possible passar de només sis socis a superar la vintena. Així, alhora que s’impulsava la integració, es posava en marxa un instrument que permetia estendre com una taca d’oli aquests beneficis arreu del continent. Ara bé, darrerament han anat apareixent múltiples dificultats que semblen haver provocat l’aturada de l’ampliació comunitària. Provenen, com s’ha comentat, de la pròpia Unió Europea i dels deu països que aspiren a formar-ne part. Per afrontar aquest aparent “estat de coma”, s’han ideat un seguit d’alternatives que no semblen haver entusiasmat els estats aspirants—els quals ensumen que es podrien convertir en substitutes a la pertinença—i plantegen, en alguns casos, més dubtes que respostes.

Convé comprovar, un cop duta a terme la revisió teòrica, si la hipòtesi que s’ha formulat en la secció introductòria és vàlida. Per fer-ho, cal analitzar els tres pilars que permetrien rebutjar-la:

1. Els països aspirants estan alineats políticament i econòmicament amb la Unió Europea.
2. L’ampliació no té implicacions geopolítiques i els antecedents històrics dels postulants no divergeixen gaire dels que presenten els socis comunitaris.
3. Els membres no són reticents a incorporar tots aquells estats que ho sol·licitin.

El primer punt ha estat abordat a partir de l’anàlisi d’una sèrie d’indicadors, que han possibilitat determinar quin és el grau de desenvolupament polític i econòmic de cadascun dels sol·licitants i com aquest es compara amb el de la Unió Europea. S’ha observat que, en termes generals, els indicadors dels postulants tendeixen a ser pitjors que els comunitaris. Per una part, hi ha els de tipus polític. El club europeu ha patit un retrocés en tots els indicadors d’aquesta tipologia, però manté així i tot una posició més bona en gairebé tots els àmbits. Els aspirants tenen democràcies liberals poc consolidades: l’estat de dret és feble, la justícia és poc independent i està altament influenciada pel govern, la incidència de la corrupció—i, en alguns casos, del crim organitzat—és alta i sol haver-hi menys respecte pels drets fonamentals i la llibertat de premsa. Malgrat que el nivell de consens acostuma a ser semblant al comunitari, els conflictes de “clivella” són més



intensos i s'agreugen en alguns països amb finalitats polítiques. Un altre punt important és que les tres ex-repúbliques soviètiques, encapçalades per Ucraïna, presenten les millors tendències d'entre els aspirants—amb tot i que la guerra podria afectar el bon ritme del desenvolupament. Turquia, Sèrbia i Bòsnia i Hercegovina, per contra, presenten les evolucions més preocupants. Per l'altra, hi ha els de tipus econòmic. En aquest cas, contràriament, el bloc comunitari mostra avenços favorables en la totalitat dels indicadors. Els sol·licitants, que generalment estan menys endeutats que la Unió Europea, presenten societats considerablement menys adinerades i taxes d'atur altes. D'afegitó, en alguns estats la incidència de la pobresa i la desigualtat és força més elevada que als Vint-i-set. En el marc d'aquesta dimensió, Sèrbia—juntament amb països com Ucraïna, Macedònia del Nord i Bòsnia i Hercegovina—mostra les millores més destacables. En canvi, Turquia presenta novament les transformacions més negatives. A despit dels canvis que indiquen les tendències, encara queda “feina pendent” en ambdues esferes als estats postulants. És assenyalat dir, doncs, que encara no estan del tot alineats políticament i econòmicament amb el club europeu. En altres paraules, el primer punt no es compleix.

El segon punt fa referència al context històric i geopolític que envolta cadascun dels deu països aspirants. Si bé és cert que la història d'Europa fa complicat considerar al continent un “oasi de pau”, la transcendència geopolítica que suposaria culminar l'agenda d'ampliació és precisament el que fa l'expansió tan complexa. Ara bé, el raonament darrere d'aquesta afirmació és diferent segons l'estat que s'observi. Aquests poden ser classificats en tres grups que segueixen lògiques pròpies. En primer lloc, els Balcans Occidentals—Macedònia del Nord, Montenegro, Albània, Sèrbia, Bòsnia i Hercegovina i Kosovo. Es tracta d'una regió que ha esdevingut l'escenari d'una lluita per la influència entre els actors internacionals més destacats de l'actualitat: Occident, la Xina i Rússia. A despit d'utilitzar mètodes diferents—el *soft power* o poder tou dels Vint-i-set, la *trampa del deute* de la Xina i l'estratègia “influir Sèrbia per dominar la regió” de Rússia—, tots tres tenen interessos a la zona i és possible que la incorporació dels sis estats a l'òrbita d'un d'ells provoqui el descontentament dels altres. En segon lloc, les ex-repúbliques soviètiques—Ucraïna, Moldàvia i Geòrgia. Rússia ha fet patent la seva posició contrària a l'adhesió de totes elles a les estructures polítiques i (especialment) militars d'Occident, recorrent al *hard power* o poder dur quan ho ha cregut necessari. Les intervencions militars russes en dos d'aquests països i la presència de les seves tropes en tots tres han fet que romanguin, per a acabar-ho d'arreglar, debilitats i amb poca capacitat per controlar el conjunt dels seus respectius territoris. Tot i que existeix el precedent de Xipre, és discutible si la Unió Europea estaria disposada a integrar nous estats membres amb territoris ocupats. En tercer i últim lloc, Turquia. En aquest cas, la reflexió



és diferent. No es tracta d'un estat en què diversos actors busquin guanyar influència, sinó d'un estat que pretén per si sol ser "geopolíticament més independent". Turquia, sota el lideratge de l'AKP i Erdoğan, ha buscat ser un líder regional amb política exterior autònoma. Això s'ha fet evident, a tall d'exemple, quan el país no s'ha alineat contundentment amb Occident després de la invasió russa d'Ucraïna. En atenció a això—i tot i que els antecedents històrics dels deu estats podrien no ser gaire diferents dels dels socis comunitaris—, les implicacions geopolítiques que tindria l'engrandiment són gegantesques. El segon punt tampoc es compleix.

El tercer punt, de la mateixa manera, pot ser desmentit. Les deficiències de les ampliacions del 2004 i el 2007, sumades amb el seu impacte econòmic i social, han generat un fenomen conegut com "fatiga d'ampliació". Aquest sentiment es nodreix a hores d'ara d'angoixes com l'estat de dret, la migració laboral, l'equilibri de poder dins del club europeu, l'impacte de l'expansió en l'elaboració de polítiques i la qüestió de la identitat europea. Cal tenir en compte, per afegiment, els nombrosos reptes interns i externs als quals s'enfronten en l'actualitat els socis comunitaris. Tot això ha fet que els Vint-i-set siguin reticents a incorporar els deu països de l'agenda, i el fet que s'estigui debatent una modificació dels tractats comunitaris no ajuda a fer passos endavant en aquest sentit. Restava veure si els esdeveniments a Ucraïna suposaran un punt d'inflexió. Des de l'esclat del conflicte, Ucraïna, Moldàvia i Bòsnia i Hercegovina han estat reconeguts com a candidats i, d'escreix, Macedònia del Nord i Albània han donat inici a les negociacions d'accés. Geòrgia ha vist reconeguda la seva "perspectiva europea" i Kosovo ha fet un pas important cap a la pertinença a la família europea. És manifest que Ucraïna s'ha convertit en el "despertador" de la Unió Europea, però no està clar si serà el remei a la fatiga que senten els socis comunitaris. Al cap i a la fi, l'estatus de candidat és una denominació eminentment simbòlica i l'inici de les negociacions és més aviat "la fi del principi" que "el principi de la fi". En conseqüència, es pot afirmar que la reticència a incorporar tots aquells estats que ho sol·licitin encara no s'ha esvaït.

A tall de conclusió, les tres afirmacions que possibilitarien contradir la hipòtesi no són vàlides. Això significa que el plantejament que es va formular a l'inici d'aquest Treball de Fi de Màster és apropiat. Els deu països sol·licitants presenten una sèrie de reptes d'indole polític, econòmic i històric/geopolític, complementats alhora per un conjunt de qüestions de caràcter institucional endògenes al propi club comunitari. Sumat amb l'experiència que s'ha viscut darrerament amb les altres rondes d'ampliació, tot plegat ha acabat creant una reticència important entre els estats membres que fa complicada una potencial adhesió de tots ells a aquesta particular organització internacional. Donada la vivor de la temàtica, convindrà contemplar els fets que es van succeir.

## 7 Referències bibliogràfiques

- AFP. (2018, 5 d'agost). *La guerra ruso-georgiana de 2008, anticipo de la crisis ucraniana*. Consultat el 12 de març del 2023 a France 24: <https://www.france24.com/es/20180805-la-guerra-ruso-georgiana-de-2008-anticipo-de-la-crisis-ucraniana>
- Alkan, U. (2020). Association Policy of the European Union and the Asymmetry Question. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2), pp. 365-400. Consultat el 22 de març del 2023 a <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1599344>
- Anderson, D. (1995, 22 de novembre). *The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary*. Consultat el 17 de gener del 2023 a Parliamentary Library of Australia: <https://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/rp/1995-96/96rp14.pdf>
- AP. (2022, 27 d'agost). *EU official says Serbia, Kosovo agree on IDs in step forward*. Consultat el 25 de febrer del 2023 a AP News: <https://apnews.com/article/nato-foreign-policy-belgrade-serbia-kosovo-a5c9bfd5aae3802a929a04ef2d910d42>
- Aragonés, G. (2023, 11 de març). *Moscú ve un "intento" de golpe de Estado en las protestas de Georgia*. Consultat el 12 de març del 2023 a La Vanguardia: <https://www.lavanguardia.com/internacional/20230311/8817997/rusia-ve-intento-golpe-estado-protestas-georgia-ley-rusa-agenes-extranjeros.html>
- Armstrong, H. F. (1935, 1 d'octubre). Armstrong, Hamilton Fish. *Foreign Affairs*, 14(1), pp. 160-162. Consultat el 16 de gener del 2023 a <https://www.jstor.org/stable/20030712>
- Balkans Policy Research Group. (2021). *Regional Cooperation in the Western Balkans: Regional Economic Area, the "mini-Schengen" and the Common Regional Market*. Pristina: Balkans Policy Research Group (BPRG). Consultat el 24 de març del 2023 a <https://balkansgroup.org/en/regional-cooperation-in-the-western-balkans-2/>
- Bami, X. (2021, 3 de setembre). *BIRN Fact-Check: Trump's 'Historic' Kosovo-Serbia Deal Gathering Dust*. Consultat el 23 de febrer del 2023 a Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2021/09/03/birn-fact-check-trumps-historic-kosovo-serbia-deal-gathering-dust/>
- Basora, A. A., i Fisher, A. (2014, 2 de maig). *Putin's "Greater Novorossiia" – The Dismemberment of Ukraine*. Consultat el 18 de març del 2023 a Foreign Policy Research Institute: <https://www.fpri.org/article/2014/05/putins-greater-novorossiia-the-dismemberment-of-ukraine/>
- BBC News. (2019, 18 d'octubre). *EU blocks Albania and North Macedonia membership bids*. Consultat el 8 de març del 2023 a BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50100201>
- Bergmann, M. (2022, 2 d'agost). *The EU's next big deal: Enlargement for treaty reform*. Consultat el 31 de gener del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/eu-next-big-deal-enlargement-treaty-reform/>
- Booth, K. (1990). US Perceptions of Soviet Threat: Prudence and Paranoia. A. C. G. Jacobsen, *Strategic Power: USA/USSR* (pp. 50-71). Londres: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B., i Diez, T. (1999). The European Union and Turkey. *Survival*, 41(1), pp. 41-57. Consultat el 24 de gener del 2023 a [https://www.researchgate.net/publication/261639730\\_The\\_European\\_Union\\_and\\_Turkey](https://www.researchgate.net/publication/261639730_The_European_Union_and_Turkey)
- Calic, M.-J. (2019). *A History of Yugoslavia*. West Lafayette: Purdue University Press.

- Cateux, A. (2022, 10 de febrer). *Bòsnia: una altra vegada a punt de trencar-se*. Consultat l'1 de març del 2023 a VilaWeb: <https://histories.vilaweb.cat/bosnia-crisi/index.html>
- Chopin, T., Macek, L., i Maillard, S. (2022). *The European Political Community. A new anchoring to the European Union*. Paris: Jacques Delors Institute. Consultat el 23 de març del 2023 a <https://institutdelors.eu/en/publications/la-communaute-politique-europeenne/>
- Comissió Europea. (1992, 16 d'octubre). *Europe and the challenge of enlargement*. Consultat el 2 de novembre del 2022 a Oficina de Publicacions Oficials de la Unió Europea: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d94b400d-b92f-4d91-995e-5f0ad1b36abe>
- Comissió Europea. (2002, 9 d'octubre). *Towards the enlarged Union - Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries*. Consultat el 2 de novembre del 2022 a Oficina de Publicacions Oficials de la Unió Europea: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2731f273-64cb-4f91-a046-7253d4757851>
- Comissió Europea. (n.d.-a). *Steps towards joining*. Consultat el 12 de novembre del 2022 a Comissió Europea: [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining\\_en](https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en)
- Comissió Europea. (n.d.-b). *From 6 to 27 members*. Consultat el 18 de novembre del 2022 a Comissió Europea: [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members\\_en](https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/6-27-members_en)
- Comissió Europea. (n.d.-c). *Potential candidates*. Consultat el 22 de novembre del 2022 a Comissió Europea: [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/potential-candidates\\_en](https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/potential-candidates_en)
- Comissió Europea. (n.d.-d). *Association agreement*. Consultat el 21 de març del 2023 a Comissió Europea: [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/association-agreement\\_en](https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/association-agreement_en)
- Congressional Research Service. (2021, 11 d'agost). *European Union Enlargement*. Consultat el 12 de novembre del 2022 a Congressional Research Service Reports on Foreign Policy and Regional Affairs: <https://sgp.fas.org/crs/row/RS21344.pdf>
- Conley, H. A., i Saric, D. (2021, 27 de maig). *The Serbia-Kosovo Normalization Process: A Temporary U.S. Decoupling*. Consultat el 23 de febrer del 2023 a Center for Strategic and International Studies: <https://www.csis.org/analysis/serbia-kosovo-normalization-process-temporary-us-decoupling>
- Conquest, R., Pipes, R. E., Dewdney, J. C., i McCauley, M. (2022, 18 d'octubre). *Soviet Union*. Consultat el 22 de gener del 2023 a Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Soviet-Union>
- Consell de la Unió Europea. (2020, 25 de març). *Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process - Albania and the Republic of North Macedonia*. Consultat el 7 de novembre del 2022 a Consilium: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/en/pdf>
- Consell de la Unió Europea. (2021, 11 de maig). *Enlargement: new enlargement methodology will be applied to Montenegro and Serbia*. Consultat el 7 de novembre del 2022 a Consilium: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/05/11/enlargement-new-enlargement-methodology-will-be-applied-to-montenegro-and-serbia/>

- Consell Europeu. (1993, 22 de juny). *European Council in Copenhagen, 21-22 June 1993: Conclusions of the Presidency*. Consultat l'11 de novembre del 2022 a Consilium: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>
- Consell Europeu. (2022, 19 de setembre). *EU enlargement policy*. Consultat el 25 d'octubre del 2022 a Consilium: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/>
- Cook, S. A. (2016, 21 de juliol). *How Erdogan Made Turkey Authoritarian Again*. Consultat el 18 de març del 2023 a The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/07/how-erdogan-made-turkey-authoritarian-again/492374/>
- Dalby, S. (1988). Geopolitical Discourse: The Soviet Union as other. *Alternatives*, 13(4), pp. 415-442.
- De La Baume, M. (2022a, 9 de juny). *European Parliament presses EU leaders to convene treaty change convention*. Consultat el 31 de gener del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/meps-adopt-proposal-for-treaty-change-european-convention/>
- De La Baume, M. (2022b, 24 de juny). *The EU is delaying an inevitable debate: Will it rewrite its biggest rules?* Consultat el 31 de gener del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/eu-brussels-emmanuel-macron-mario-draghi-olaf-scholz-leaders-put-treaty-change-in-the-back-seat/>
- De Witte, B. (2002). Anticipating the Institutional Consequences of Expanded Membership of the European Union. *International Political Science Review*, 23(3), pp. 235-248.
- Dettmer, J. (2023, 18 de març). *It's going to be hard to get rid of Turkey's Erdoğan*. Consultat el 18 de març del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/turkey-elections-recep-tayyip-erdogan-president-media/>
- Devrim, D., i Schulz, E. (2009, 10 de març). *Working Paper 13/2009: Enlargement Fatigue in the European Union: From Enlargement to Many Unions*. Consultat el 27 de novembre del 2022 a Real Instituto Elcano: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/work-document/enlargement-fatigue-in-the-european-union-from-enlargement-to-many-unions-wp/>
- Dierks, Z. (2022, 16 de juny). *Do you think the EU would accept Turkey as a member if all the conditions were eligible?* Consultat el 25 de gener del 2023 a Statista: <https://www.statista.com/statistics/1309420/turkey-opinion-on-the-eu-s-attitude-toward-turkey-s-membership/>
- Đukanović, D., i Đorđević, B. (2020). "Mali Šengen" – koncept, implementacija i kontroverze. *Međunarodni problemi*, 72(3), pp. 595-618.
- EFE. (2022, 24 de febrer). *El durísimo discurso de Putin para justificar la guerra: "Buscamos desmilitarizar y desnazificar Ucrania"*. Consultat el 15 de març del 2023 a El Mundo: <https://www.elmundo.es/internacional/2022/02/24/621725ae21efa094208b45f9.html>
- El Punt Avui. (2018, 18 de juny). *Acord històric de Grècia i Macedònia*. Consultat el 8 de març del 2023 a El Punt Avui: <https://www.elpuntavui.cat/politica/article/1415666-acord-historic-de-grecia-i-macedonia.html?vermobil=1>
- Elezi, E. (2022, 18 d'agost). *'Open Balkan' could worsen political problems in region*. Consultat el 24 de març del 2023 a DW: <https://www.dw.com/en/open-balkan-initiative-risks-aggravating-political-problems-in-the-region/a-62834261>
- Emmert, F., i Petrović, S. (2014). The Past, Present, and Future of EU Enlargement. *Fordham International Law Journal*, 37(5), pp. 1349-1419. Consultat el 15 de novembre del 2022 a

- [https://www.researchgate.net/publication/264196376\\_The\\_Past\\_Present\\_and\\_Future\\_of\\_EU\\_Enlargement](https://www.researchgate.net/publication/264196376_The_Past_Present_and_Future_of_EU_Enlargement)
- Emmott, R., i Strauss, M. (2022, 19 de juliol). *Albania, North Macedonia finally start EU membership talks*. Consultat el 7 de març del 2023 a Reuters: <https://www.reuters.com/world/europe/albania-north-macedonia-finally-start-eu-membership-talks-2022-07-19/>
- Encyclopedia Britannica. (2022, 8 de novembre). *Mikhail Gorbachev*. Consultat el 21 de gener del 2023 a Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Mikhail-Gorbachev>
- ESI. (n.d.). *Macedonia's dispute with Greece*. Consultat el 8 de març del 2023 a European Stability Initiative: <https://www.esiweb.org/macedonias-dispute-greece>
- EU4Business. (2023, 22 de març). *Trade Agreements*. Consultat el 22 de març del 2023 a EU4Business: <https://old.eu4business.eu/trade-agreements>
- EURACTIV. (2022, 30 de setembre). *North Macedonia opposition blocks adoption of Open Balkan laws*. Consultat el 24 de març del 2023 a EURACTIV: [https://www.euractiv.com/section/all-short\\_news/north-macedonia-opposition-blocks-adoption-of-open-balkan-laws/](https://www.euractiv.com/section/all-short_news/north-macedonia-opposition-blocks-adoption-of-open-balkan-laws/)
- EUR-Lex. (2020, 17 de gener). *Treaty on European Union — Joining the EU*. Consultat l'11 de novembre del 2022 a EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-european-union-joining-the-eu.html>
- EUR-Lex. (2021, 1 de desembre). *IPA III: the Instrument for Pre-Accession Assistance (2021–2027)*. Consultat el 22 de novembre del 2022 a EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A4551156>
- EUR-Lex. (n.d.). *Candidate countries*. Consultat el 18 de novembre del 2022 a EUR-Lex: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:applicant\\_countries](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:applicant_countries)
- Euronews. (2022, 17 de juliol). *North Macedonia: MPs vote for EU proposal lifting Bulgarian veto despite protests*. Consultat el 8 de març del 2023 a Euronews: <https://www.euronews.com/2022/07/17/north-macedonia-mps-vote-for-eu-proposal-lifting-bulgarian-veto-despite-protests>
- Faramiñán Gilbert, J. M. (2014, 30 de desembre). *Documento de Trabajo 17/2014: Ucrania, sobre la línea roja*. Consultat el 15 de març del 2023 a Real Instituto Elcano: <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/10/dt17-2014-faraminan-ucrania-sobre-la-linea-roja.pdf>
- Fiedler, T. (2022, 27 de desembre). *Serbian army shifts to 'combat readiness' amid growing Kosovo tensions*. Consultat el 22 de febrer del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/serbia-army-kosovo-war-nato-tension-combat-readiness/>
- Fondation Robert Schuman. (2007, 13 de desembre). *Sheet 9: The Lisbon Treaty and the enlargement policy*. Consultat el 25 d'octubre del 2022 a La Fondation Robert Schuman: <https://www.robertschuman.eu/en/dossiers-pedagogiques/traite-lisbonne/fiche9.pdf>
- Gallup. (2022, 9 de març). *Afstaða til veru Íslands í NATO og aðildar að ESB | Þjóðarpúls*. Consultat el 20 de novembre del 2022 a Gallup: <https://www.gallup.is/frettir/nato-og-esb/>
- Georgievski, B. (2020, 23 de setembre). *Bulgaria asks EU to stop 'fake' Macedonian identity*. Consultat el 8 de març del 2023 a DW: <https://www.dw.com/en/bulgaria-asks-eu-to-stop-fake-macedonian-identity/a-55020781>
- González Francisco, M. (2017). El proceso secesionista en Transnistria: implicaciones regionales e internacionales. *Boletín Instituto Español de Estudios Estratégicos* (7), pp. 543-563. Consultat



- el 18 de març del 2023 a Instituto Español de Estudios Estratégicos: [https://publicaciones.defensa.gob.es/media/downloadable/files/links/b/o/boletin\\_del\\_ieee\\_7.pdf](https://publicaciones.defensa.gob.es/media/downloadable/files/links/b/o/boletin_del_ieee_7.pdf)
- González San Ruperto, M. (2009). El papel de la propaganda en la desintegración de Yugoslavia. *Redes.com: Revista de Estudios para el Desarrollo Social de la Comunicación* (5), pp. 97-122. Consultat el 17 de gener del 2023 a <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3673689>
- González, R. (2022, 3 d'octubre). *La victoria de los partidos multiétnicos en las elecciones presidenciales de Bosnia aleja el fantasma del independentismo*. Consultat l'1 de març del 2023 a El País: <https://elpais.com/internacional/2022-10-03/la-victoria-de-los-partidos-multi-etnicos-en-las-elecciones-presidenciales-de-bosnia-aleja-el-fantasma-del-independentismo.html>
- Grammatikakis, O. (2020, 22 de juliol). *After the Prespa Agreement: Why North Macedonia's Accession to EU won't happen in the near future*. Consultat el 8 de març del 2023 a Ústav mezinárodních vztahů: <https://www.iir.cz/after-the-prespa-agreement-why-north-macedonia-s-accession-to-eu-won-t-happen-in-the-near-future>
- Gran Enciclopèdia Catalana. (n.d.). *Iugoslàvia*. Consultat el 18 de gener del 2023 a Enciclopèdia.cat: <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/iugoslavia>
- Gutiérrez, I. (2022, 30 de setembre). *Putin declara la anexión de cuatro territorios ocupados en Ucrania en una escalada de la guerra*. Consultat el 15 de març del 2023 a elDiario: [https://www.eldiario.es/internacional/putin-declara-anexion-cuatro-territorios-ocupados-ucrania-escalada-guerra\\_1\\_9583107.html](https://www.eldiario.es/internacional/putin-declara-anexion-cuatro-territorios-ocupados-ucrania-escalada-guerra_1_9583107.html)
- Hajdari, U. (2022, 29 de desembre). *Not over yet: EU wary of further Kosovo-Serbia tensions as it pushes final deal*. Consultat el 23 de febrer del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/serbia-kosovo-eu-western-balkan-miroslav-lajcak-eu-frets-crisis-cycle-will-derail-deal/>
- Huseynov, V. (2017). Russia's Shrinking Sphere of Influence: Steady Decline of a Great Power and its Implications for International Security. *Clashing Visions: Russian Foreign Policy in the Age of Xi and Trump*. Oxford University. Consultat el 23 de gener del 2023 a <https://uc.web.ox.ac.uk/files/clvivasifhuseynovrussiasshrinkingsphereofinfluencepdf>
- Igumnova, L. O. (2014). 'Imperskaya Identichnost' Yevropeyskogo Soyuza i Rossii [Imperial Identity of the European Union and Russia]. *Tomsk State University Journal. History Series*, 6(32), pp. 45-55. Consultat el 23 de gener del 2023 a [http://journals.tsu.ru/history/&journal\\_page=archive&id=1106&article\\_id=28628](http://journals.tsu.ru/history/&journal_page=archive&id=1106&article_id=28628)
- Infobae. (2021, 8 de maig). *“Trampa de la deuda”: la estrategia de China para expandir su influencia en Europa y que puede llevar a la ruina a Montenegro*. Consultat el 27 de febrer del 2023 a Infobae: <https://www.infobae.com/america/mundo/2021/05/08/trampa-de-la-deuda-la-estrategia-de-china-para-expandir-su-influencia-en-europa-y-que-puede-llevar-a-la-ruina-a-montenegro/>
- International Crisis Group. (2021). *Europe Report N°262: Relaunching the Kosovo-Serbia Dialogue*. Brussel·les: International Crisis Group. Consultat el 23 de febrer del 2023 a <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/262-relaunching-kosovo-serbia-dialogue>
- Isachenko, D. (2021). *Turkey and Russia: The Logic of Conflictual Cooperation (SWP Research Paper 7)*. Berlín: Stiftung Wissenschaft und Politik. Consultat l'1 de març del 2023 a [https://www.swp-berlin.org/publications/products/research\\_papers/2021RP07\\_TurkeyAndRussia.pdf](https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2021RP07_TurkeyAndRussia.pdf)

- Jovanovic, B. (2020, 15 de desembre). *The EU should act resolutely after the Bulgarian veto*. Consultat el 8 de març del 2023 a Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche (wiiw): <https://wiiw.ac.at/the-eu-should-act-resolutely-after-the-bulgarian-veto-n-476.html>
- Jozwiak, R. (2013, 20 de novembre). *Explainer: What Exactly Is An EU Association Agreement?* Consultat el 22 de març del 2023 a Radio Free Europe/Radio Liberty: <https://www.rferl.org/a/eu-association-agreement-explained/25174247.html>
- Jozwiak, R. (2022, 7 d'octubre). *What Did The First Meeting Of The European Political Community Actually Achieve?* Consultat el 23 de març del 2023 a Radio Free Europe/Radio Liberty: <https://www.rferl.org/a/european-talks-prague-armenia-azerbaijan/32070000.html>
- Kelemen, R. D., Menon, A., i Slapin, J. (2014). Wider and deeper? Enlargement and integration in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 21(5), pp. 647-663.
- Kochenov, D. (2005). EU Enlargement Law: History and Recent Developments: Treaty - Custom Concubinage? *European Integration online Papers (EIoP)*, 9(6), pp. 1-23. Consultat el 25 d'octubre del 2022 a [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=704381](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=704381)
- Kovalenko, O. O., i Ramos, F. F. (2016). Turkey and the European Union: Problems and Perspectives of a Resilient Relationship. *Journal of Life Economics*, 3(3), pp. 67-76. Consultat el 24 de gener del 2023 a <https://journals.gen.tr/index.php/jlecon/article/view/104>
- Kramer, H. (2006). Turkey and the EU: The EU's Perspective. *Insight Turkey*, 8(4), pp. 24-32. Consultat el 24 de gener del 2023 a [https://www.swp-berlin.org/publications/products/fachpublikationen/Heinz\\_Kramer\\_ks.pdf](https://www.swp-berlin.org/publications/products/fachpublikationen/Heinz_Kramer_ks.pdf)
- Kusa, I. (2022, 7 d'octubre). *From Ally to Mediator: How Russia's Invasion Has Changed Ukraine-Turkey Relations*. Consultat el 18 de març del 2023 a Carnegie Endowment for International Peace: <https://carnegieendowment.org/politika/88097>
- La Vanguardia. (2022, 10 de febrer). *Dodik da el primer paso en su plan para separar a los serbios de Bosnia*. Consultat l'1 de març del 2023 a La Vanguardia: <https://www.lavanguardia.com/internacional/20220210/8046038/dodik-da-primer-paso-plan-separar-serbios-bosnia.html>
- Ladjevac, I. (2019). Serbia external relations briefing: Serbia and Russia – brothers by history? *China-CEE Institute Weekly Briefing*, 22(4), pp. 1-4. Consultat el 27 de febrer del 2023 a <https://china-cee.eu/2019/12/06/serbia-external-relations-briefing-serbia-and-russia-brothers-by-history/>
- Lampe, J. R., i Allcock, J. B. (2023, 5 de gener). *Yugoslavia*. Consultat el 18 de gener del 2023 a Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003>
- Landaburu, E. (2006, 1 de març). *CEPS Policy Brief No. 95: From Neighbourhood to Integration Policy: Are there concrete alternatives to enlargement?* Consultat el 27 de novembre del 2022 a Centre for European Policy Studies: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/neighbourhood-integration-policy-are-there-concrete-alternatives-enlargement/>
- Leppert, R. (2022, 26 de juliol). *How exactly do countries join the EU?* Consultat el 9 de novembre del 2022 a Pew Research Center: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/07/26/how-exactly-do-countries-join-the-eu/>
- Lippert, B. (2021, 1 de febrer). *The EU after Brexit: Renewed Debate about Enlargement and Deepening*. Consultat el 12 de novembre del 2022 a Stiftung Wissenschaft und Politik: [https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2021C12\\_EUAfterBrexit.pdf](https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2021C12_EUAfterBrexit.pdf)

- Ludlow, N. P. (2013, 28 de novembre). Hard-won but Vital: EU Enlargement in Historical Perspective. *LSE IDEAS SR018: The Crisis of EU Enlargement*, pp. 12-18. Consultat el 18 de novembre del 2022 a <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/LSE-IDEAS-Crisis-of-EU-Enlargement.pdf>
- Marcillacq, F. (2022). *The European Political Community and the Western Balkans: Strategic thinking or misleading hope?*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung Dialogue Southeast Europe. Consultat el 23 de març del 2023 a <https://soe.fes.de/news-list/e/the-european-political-community-and-the-western-balkans-strategic-thinking-or-misleading-hope>
- Marusic, S. J. (2023, 2 de febrer). *Bulgaria Parliament's Declaration Adds Tension With North Macedonia*. Consultat el 8 de març del 2023 a Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2023/02/02/bulgaria-parliaments-declaration-adds-tension-with-north-macedonia/>
- Masters, J. (2023, 14 de febrer). *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*. Consultat el 14 de març del 2023 a Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia#chapter-title-0-4>
- Mayer, F. C., Pisani-Ferry, J., Schwarzer, D., i Vallée, S. (2022). Enlarging and deepening: giving substance to the European Political Community. *Policy Contribution* (15/22), pp. 1-10. Consultat el 23 de març del 2023 a [https://www.bruegel.org/sites/default/files/2022-09/PC%2015%202022\\_0.pdf](https://www.bruegel.org/sites/default/files/2022-09/PC%2015%202022_0.pdf)
- Milošević Grbić, T. (2023, 9 de febrer). *Agreements regarding Kosovo must be implemented, says US Ambassador to Serbia*. Consultat el 22 de febrer del 2023 a EURACTIV: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/agreements-regarding-kosovo-must-be-implemented-says-us-ambassador-to-serbia/>
- Milosevich-Juaristi, M. (2022a, 26 d'abril). *El balance actual de la guerra en Ucrania y las perspectivas de un acuerdo de paz*. Consultat el 15 de març del 2023 a Real Instituto Elcano: <https://www.realinstitutoelcano.org/analisis/el-balance-actual-de-la-guerra-en-ucrania-y-las-perspectivas-de-un-acuerdo-de-paz/>
- Milosevich-Juaristi, M. (2022b, 15 de juny). *Los Balcanes y Open Balkan*. Consultat el 24 de març del 2023 a Real Instituto Elcano: <https://www.realinstitutoelcano.org/blog/los-balcanes-y-open-balkan/>
- Morillas, P. (2022). The European (Geo)Political Community: more than meets the eye? *Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB) opinion*, 735, pp. 1-4. Consultat el 23 de març del 2023 a Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB): [https://www.cidob.org/en/publications/publication\\_series/opinion/2022/the\\_european\\_geo\\_political\\_community\\_more\\_than\\_meets\\_the\\_eye](https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/opinion/2022/the_european_geo_political_community_more_than_meets_the_eye)
- Muminović, E. (2019, 25 de juny). *Decoupling North Macedonia and Albania sends dangerous signal*. Consultat el 8 de març del 2023 a European Western Balkans: <https://europeanwesternbalkans.com/2019/06/25/what-could-be-the-consequences-of-decoupling-north-macedonia-and-albania/>
- Navarro, B. (2022, 23 de novembre). *Serbia y Kosovo alcanzan una tregua en la 'guerra de las matrículas'*. Consultat el 23 de febrer del 2023 a La Vanguardia: <https://www.lavanguardia.com/internacional/20221123/8619532/borrell-anuncia-tregua-guerra-matriculas-kosovo-serbia.html>



- Necsutu, M. (2022, 16 de març). *Council of Europe Designates Transnistria 'Russian Occupied Territory'*. Consultat el 18 de març del 2023 a Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2022/03/16/council-of-europe-designates-transnistria-russian-occupied-territory/>
- Page, S. (1994). The Creation of a Sphere of Influence: Russia and Central Asia. *International Journal*, 49(4), pp. 788-813. Consultat el 23 de gener del 2023 a <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002070209404900404>
- Parlament Europeu. (1998, 19 de maig). *Briefing No 23: Legal questions of enlargement*. Consultat el 5 de novembre del 2022 a Parlament Europeu: [https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/pdf/23a1\\_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/pdf/23a1_en.pdf)
- Preussen, W. (2023, 13 de febrer). *Russia is planning coup in Moldova, says President Maia Sandu*. Consultat el 18 de març del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/moldova-president-maia-sandu-russia-attack/>
- Priego, A. (2014, 21 de febrer). *Ucrania: la Revolución Naranja se tiñe de rojo*. Consultat el 14 de març del 2023 a Real Instituto Elcano: <https://www.realinstitutoelcano.org/blog/ucrania-la-revolucion-naranja-se-tine-de-rojo/>
- Pruitt, S. (2018, 4 de setembre). *How a Five-Day War With Georgia Allowed Russia to Reassert Its Military Might*. Consultat el 12 de març del 2023 a HISTORY: <https://www.history.com/news/russia-georgia-war-military-nato>
- Reka, B. (2022, 24 de maig). *EU enlargement after Ukraine*. Consultat el 27 de novembre del 2022 a GIS Reports: <https://www.gisreportsonline.com/r/ukraine-eu-enlargement/>
- Remiro Brótons, A. (ed.) (2008). *Los límites de Europa*. Madrid: Academia Europea de Ciencias y Artes.
- Republika. (2019, 20 de desembre). *Protests against the Mini – Schengen summit in Tirana*. Consultat el 24 de març del 2023 a Republika: <https://english.republika.mk/news/balkans/protests-against-the-mini-schengen-summit-in-tirana/>
- Reuters. (2019, 9 de desembre). *France opposes EU membership talks with North Macedonia, Albania - diplomats*. Consultat el 8 de març del 2023 a Euronews: <https://www.euronews.com/2019/10/10/france-opposes-eu-membership-talks-with-north-macedonia-albania-diplomats>
- Ruge, M., i Shopov, V. (2021, 3 de maig). *The EU's Montenegro dilemma*. Consultat el 28 de febrer del 2023 a European Council on Foreign Relations: <https://ecfr.eu/article/the-eus-montenegro-dilemma/>
- Sahagún, F. (1990). Perestroika. 1989. *Cuadernos de estrategia*, 9, pp. 13-58. Consultat el 20 de gener del 2023 a <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2772083>
- Sánchez Margalef, H. (2019). La reforma de la Unión Europea: un imperativo que se pospone de nuevo. *Anuario Internacional CIDOB*, pp. 100-108. Consultat el 30 de gener del 2023 a <https://raco.cat/index.php/AnuarioCIDOB/article/view/359713>
- Sánchez Sánchez, J. (1996). La Caída de la URSS y la Difícil Recomposición del Espacio Ex-Soviético. *Papeles de Geografía*, 23-24, pp. 283-298. Consultat el 20 de gener del 2023 a <https://revistas.um.es/geografia/article/view/45231>
- Savio, I. (2021, 24 de maig). *¿Puede China acabar comprándose un país? Así opera la peligrosa deuda de Pekín*. Consultat el 27 de febrer del 2023 a El Confidencial: [https://www.elconfidencial.com/mundo/europa/2021-05-24/acabara-china-comprandose-montenegro\\_3088763/](https://www.elconfidencial.com/mundo/europa/2021-05-24/acabara-china-comprandose-montenegro_3088763/)

- Sekularac, I., i Vasovic, A. (2019, 27 de maig). *Accept reality, Serbia does not control Kosovo: Vucic*. Consultat el 23 de febrer del 2023 a Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-serbia-kosovo-idUSKCN1SX1U2>
- Semenov, A. (2022). Open Balkan: Objectives and Justifications. *Comillas Journal of International Relations* (24), pp. 24-34. Consultat el 24 de març del 2023 a <https://revistas.comillas.edu/index.php/internationalrelations/article/view/18374>
- Shapiro, R. (2018). Serbian and Russian Relations: The Future Implications for Serbia's Accession to the European Union. *Transatlantic Students' Conference* (pp. 1-21). Florència: James Madison University. Consultat el 25 de febrer del 2023 a <https://core.ac.uk/download/pdf/159469974.pdf>
- Sheftalovich, Z. (2022, 29 de desembre). *Russia stoking Serbia-Kosovo tensions to distract from Ukraine, Pristina says*. Consultat el 24 de febrer del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/russia-stoking-serbia-kosovo-tensions-distract-from-ukraine-pristina-besnik-bislimi/>
- Shopov, V. (2022, 23 de març). *Mapping China's rise in the Western Balkans*. Consultat el 27 de febrer del 2023 a European Council on Foreign Relations: <https://ecfr.eu/special/china-balkans/>
- Smolar, P. (2013, 30 d'abril). *Serbia and Kosovo sign historic agreement*. Consultat el 23 de febrer del 2023 a The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/30/serbia-kosovo-historic-agreement-brussels>
- Solé, J. (2022, 12 de gener). *China en Bosnia, Croàcia, Montenegro y Serbia*. Consultat el 27 de febrer del 2023 a Descifrando la Guerra: <https://www.descifrandolaguerra.es/china-en-bosnia-croacia-montenegro-y-serbia/>
- Stamouli, N. (2022, 11 de desembre). *Erdogan warns Greece that Turkish missiles can reach Athens*. Consultat el 18 de març del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/erdogan-warns-greece-that-turkish-missiles-can-reach-athens%ef%bf%bc/>
- Standish, R., i Chapple, A. (2023, 10 de gener). *A Journey Along Montenegro's \$1 Billion Chinese-Built Highway*. Consultat el 27 de febrer del 2023 a Radio Free Europe/Radio Liberty: <https://www.rferl.org/a/montenegro-billion-dollar-chinese-highway/32217524.html>
- Stanojevic, S. (2022, 14 de desembre). *Kosovo solicita su ingreso en la Unión Europea: «Hoy es un día histórico»*. Consultat el 22 de febrer del 2023 a EURACTIV: <https://euroefe.euractiv.es/section/ampliacion/news/kosovo-solicita-su-ingreso-en-la-union-europea-hoy-es-un-dia-historico/>
- Statista. (2023, 15 de març). *In hindsight, do you think Britain was right or wrong to vote to leave the European Union? (January 2020 to March 2023)*. Consultat el 25 de març del 2023 a Statista: <https://www.statista.com/statistics/987347/brexit-opinion-poll/>
- Stavridis, S. (2004, 23 de febrer). *Chipre: un momento crucial*. Consultat el 18 de març del 2023 a Real Instituto Elcano: <https://www.realinstitutoelcano.org/analisis/chipre-un-momento-crucial/>
- Szólucha, A. (2010). The EU and 'Enlargement Fatigue': Why Has the European Union Not Been Able to Counter 'Enlargement Fatigue'? *Journal of Contemporary European Research*, 6(1), pp. 1-16. Consultat el 27 de novembre del 2022 a <https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/124>
- Szpala, M. (2014). Russia in Serbia – soft power and hard interests. *OSW Commentary*, 150, pp. 1-8. Consultat el 27 de febrer del 2023 a [https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary\\_150.pdf](https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_150.pdf)

- Taylor, A. (2014, 18 d'abril). 'Novorossiya,' the latest historical concept to worry about in Ukraine. Consultat el 18 de març del 2023 a The Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/04/18/understanding-novorossiya-the-latest-historical-concept-to-get-worried-about-in-ukraine/>
- Taylor, A. (2022a, 15 de juliol). *French proposal vote to be restructured in Macedonian Paliament vote*. Consultat el 8 de març del 2023 a EURACTIV: [https://www.euractiv.com/section/politics/short\\_news/french-proposal-vote-to-be-restructured-in-macedonian-paliament-vote/](https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/french-proposal-vote-to-be-restructured-in-macedonian-paliament-vote/)
- Taylor, A. (2022b, 30 d'agost). *Open Balkan initiative could negatively impact region, study says*. Consultat el 24 de març del 2023 a EURACTIV: [https://www.euractiv.com/section/politics/short\\_news/open-balkan-initiative-could-negatively-impact-region-study-says/](https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/open-balkan-initiative-could-negatively-impact-region-study-says/)
- Taylor, A. (2022c, 21 de setembre). *NATO ready to react to tensions in Kosovo as licence plate deadline looms*. Consultat el 25 de febrer del 2023 a EURACTIV: [https://www.euractiv.com/section/all/short\\_news/nato-ready-to-react-to-tensions-in-kosovo-as-licence-plate-deadline-looms/](https://www.euractiv.com/section/all/short_news/nato-ready-to-react-to-tensions-in-kosovo-as-licence-plate-deadline-looms/)
- Taylor, A. (2023, 28 de febrer). *Albanian, Montenegrin PMs sign agreements, pledge support for Kosovo dialogue*. Consultat el 24 de març del 2023 a EURACTIV: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/albanian-montenegrin-pm-sign-agreements-pledge-support-for-kosovo-dialogue/>
- Tidey, A. (2020, 16 de novembre). *Bulgaria is putting the brakes on North Macedonia's EU dreams. Here's why*. Consultat el 8 de març del 2023 a Euronews: <https://www.euronews.com/my-europe/2020/11/12/bulgaria-quarrel-threatens-to-put-brakes-on-north-macedonia-eu-membership-talks>
- Tidey, A. (2022, 11 de maig). *Explained: Why EU countries are at odds over treaty changes*. Consultat el 31 de gener del 2023 a Euronews: [https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/11/explained-why-eu-countries-are-at-odds-over-treaty-changesQ4dUDCAg&uact=5&oq=euronews&gs\\_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyDgguEIAEELEDEMcbENEDMgUIABCABDIFCAAQgAQy](https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/11/explained-why-eu-countries-are-at-odds-over-treaty-changesQ4dUDCAg&uact=5&oq=euronews&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyDgguEIAEELEDEMcbENEDMgUIABCABDIFCAAQgAQy)
- Tocci, N. (2014). *Turkey and the European Union: A Journey in the Unknown. Turkey Project Policy Paper No. 5*. Washington DC: Center on the United States and Europe (CUSE) at Brookings. Consultat el 24 de gener del 2023 a <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/turkey-and-the-european-union.pdf>
- Topalova, K. (2020, 17 de juny). *North Macedonia, Greece: Rewriting History after Prespa*. Consultat el 8 de març del 2023 a Balkan Insight: <https://balkaninsight.com/2020/06/17/north-macedonia-greece-rewriting-history-after-prespa/>
- Torrico, E., i Piantadosi, G. M. (2022, 2 d'abril). *¿Planea Putin recrear 'Novorossiya'? El mapa zarista que atormenta al sur de Ucrania*. Consultat el 18 de març del 2023 a El Confidencial: [https://www.elconfidencial.com/mundo/europa/2022-04-02/rusia-putin-novorossiya-guerra-ucrania-donbass\\_3401511/](https://www.elconfidencial.com/mundo/europa/2022-04-02/rusia-putin-novorossiya-guerra-ucrania-donbass_3401511/)
- Toygür, I. (2022, 26 de gener). *A New Way Forward for EU-Turkey Relations*. Consultat el 21 de març del 2023 a Carnegie Endowment for International Peace: <https://carnegieeurope.eu/2022/01/26/new-way-forward-for-eu-turkey-relations-pub-86264>
- TR Prime Ministry State Planning Organization. (2004). *The Likely Effects of Turkey's Membership upon the EU*. TR Prime Ministry State Planning Organization. Consultat el 18 de març del 2023 a [https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/The\\_Likely\\_Effects\\_of\\_Turkeys\\_Membership\\_Upon-the\\_EU.pdf](https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/The_Likely_Effects_of_Turkeys_Membership_Upon-the_EU.pdf)

- Tucny, E. (2000). *L'élargissement de l'Union Européenne aux pays d'Europe centrale et orientale: La conditionnalité politique*. Paris/Mont-real: L'Harmattan.
- Unió Europea. (2012, 26 d'octubre). *Consolidated version of the Treaty on European Union*. Consultat el 2 de novembre del 2022 a Diari Oficial de la Unió Europea: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>
- Van Elsuwege, P., i Chamon, M. (2019, 18 de febrer). *The meaning of 'association' under EU law - A study on the law and practice of EU association agreements*. Consultat el 21 de març del 2023 a Parlament Europeu: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL\\_STU\(2019\)608861](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2019)608861)
- Verheugen, G. (2013, 28 de novembre). *Enlargement Since 2000: Too Much Too Soon? LSE IDEAS SR018: The Crisis of EU Enlargement*, pp. 8-11. Consultat el 26 de novembre del 2022 a <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/LSE-IDEAS-Crisis-of-EU-Enlargement.pdf>
- Volpicelli, G. (2023, 8 de gener). *Serbian request to deploy troops in Kosovo denied by NATO*. Consultat el 22 de febrer del 2023 a POLITICO: <https://www.politico.eu/article/nato-denies-serbia-request-deploy-military-kosovo-aleksandar-vucic/>
- Walldén, A. S. (2017, 16 de febrer). *The demise of EU enlargement*. Consultat el 18 de novembre del 2022 a Hellenic Foundation For European and Foreign Policy: <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2017/03/Enlargement-policy-1701-fin.pdf>
- Zsiros, S., i Somerville, H. (2021, 7 de maig). *EU's credibility 'undermined' if North Macedonia delayed from joining the bloc*. Consultat el 8 de març del 2023 a Euronews: <https://www.euronews.com/2021/05/07/albania-could-begin-eu-membership-talks-without-north-macedonia>
- Zubok, V. M. (2021). *Collapse: The Fall of the Soviet Union*. New Haven: Yale University Press.